

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**İSLAMİYET ÖNCESİ VE SONRASI TÜRK
DESTANLARINDA REKREASYON FAALİYETLERİ**

Hasan Suat AKSU

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mehmet Alparslan Küçük

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REKREASYON YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

REKREASYON YÖNETİMİ BİLİM DALI

Temmuz - 2020

**İSLAMİYET ÖNCESİ VE SONRASI TÜRK DESTANLARINDA
REKREASYON FAALİYETLERİ**

Hasan Suat AKSU

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
REKREASYON YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
REKREASYON YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS – 2020

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hasan Suat AKSU

10/08/2020

İSLAMİYET ÖNCESİ VE İSLAMİYET SONRASI TÜRK DESTANLARINDA REKREASYON FAALİYETLERİ

Yüksek Lisans Tezi
Hasan Suat AKSU

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2020

ÖZET

Destanlar, bağlı buldukları toplumlara ait olan, içerisinde toplumun her türlü maddi ve manevi varlığını barındıran edebi eserler olmalarının yanında, milletlerin tarihini, başından geçen büyük olayları ve kültürel değerleri göstermeleri bakımından eşsiz bir öneme sahiptirler. Milletleri gelişmiş medeniyetler seviyesine çıkarabilen değerlerin başında da şüphesiz ki zaman kullanımında ki ustalıkları gelir. Türk Destanları da bu zaman kullanımının en güzel biçimde anlatıldığı eserlerdendir. Türk Milleti'nin özellikle destanlar içerisinde ki boş zaman kullanımında ki hassasiyetleri, boş zamanların birey ve toplum üzerindeki geliştirici etkisini keşfetmeleri ve boş zaman kullanımına zaman zaman kutsiyet atfetmeleri bunun bir kanıtıdır. Bir milletin kültürel ve tarihsel zenginlikleri içerisinde değerlendirilebilen en önemli yapı taşlarından biri olan "boş zaman faaliyetleri" Türk Destanları içerisinde büyük öneme sahip olup, İslamiyet öncesinden İslamiyet sonrası döneme dek varlığını sürdürmüş, yaşamın vazgeçilmez unsurlarından olarak kabul edilen doğum ve ölüm de dahil olmak üzere hayatın her anında kendisine yer bulabilmiştir. Türk Milleti var olduğu günden bu yana boş zaman değerlendirmesinde birey ve toplumun çıkarlarını gözetmiş, fayda unsurunu göz önünde bulundurmuştur. Bu unsurun nasıl tezahür ettiğinin, hangi aşamalardan geçtiğinin yaşayan bir kanıtı olarak ise Türk Destanları bugünün toplumuna birçok şey anlatır. Örneğin Yaratılış Destanı'nda kendini dinlence şeklinde gösteren boş zaman faaliyetleri, yer yer güç kazanmak, övünç kaynağı olmak, topluma kendini ispat etmek, eğlenmek, öğrenmek gibi şekillerle bir ahenk içinde kendini tüm Türk Destanları içerisinde gösterebilmiştir ve akabinde Türk kültürünün asli unsurlarından biri haline gelip kendisi 21. yüz yılın modern toplumlarında göstermeye devam etmiştir. Sonuç olarak İslamiyet öncesi dönemde oluşum gösteren rekreasyon faaliyetlerine bakıldığında bu faaliyetlerin çoğunlukla beden gücünün artırıcı faaliyetler olduğu ve toplum tarafından teşvik edildiği görülmekle birlikte İslamiyet sonrası dönemde gelişim gösteren Türk Destanları içerisinde ki sportif rekreasyon faaliyetlerinde bir değişim görülmemekle birlikte yeni din (İslamiyet) aracılığıyla bu faaliyetlere kutsiyet atfedildiği görülmektedir. Kültürel anlamda ise bahar bayramları (Nevruz ve Hıdırellez) olarak kutlanan faaliyetler İslam dinine geçişle birlikte, içerisinde ki eski dine ait uygulamalardan ötürü kendisini İslam kisvesi altına sokarak yaşamını sürdürmüş ve 21. Yüz yıl 'da bile kültürün bir parçası şeklinde yaşatılmaya devam edilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı henüz rekreasyon alanında pek fazla çalışma alanına sahip olmayan Türk Destanlarının içerisinden rekreasyon faaliyetlerinin tespit edilip, rekreasyon alanı içerisinde nasıl kullanılabileceğinin saptanmasına ve bu alanda derinlemesine gerçekleştirilen ilk çalışma olmasıdır.

Bilim Kodu : 116910
Anahtar Kelimeler : Türk Destanları, Boş Zaman, Rekreasyon
Sayfa Adedi : 110
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet Alparslan Küçük
Öğrenci ORCID ID : 000-0001-8196-129X

RECREATION ACTIVITIES IN TURKISH EPICS BEFORE AND AFTER ISLAM

M.Sc. Thesis

Hasan Suat AKSU

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

August 2020

ABSTRACT

Epics are uniquely important in terms of showing the history of nations, great events and cultural values, as well as being literary works belonging to the communities they belong to, which contain all kinds of material and spiritual assets of the society. Undoubtedly, their mastery in the use of time comes first among the values that can raise nations to the level of advanced civilizations. Turkish Epics are also among the works that describe the use of this time in the most beautiful way. It is evident that the Turkish Nation, especially the sensibilities of leisure time in epics, the developmental effect of leisure time on the individual and the society, and that they attribute sacredness to leisure use from time to time. One of the most important building blocks that can be evaluated within the cultural and historical riches of a nation, "leisure activities" are of great importance in Turkish Epics, including birth and death, which are considered as indispensable elements of life, pre-Islamic to post-Islamic period. He was able to find himself in every moment of life. Since the day of its existence, the Turkish Nation has taken into consideration the interests of the individual and the society and has taken into consideration the benefit factor. As a living proof of how this element manifests and what stages it goes through, Turkish Epics tell many things to today's society. For example, leisure activities, which manifest themselves as recreation in the Epic of Creation, have been able to show themselves in harmony with places such as gaining power, being a source of pride, proving themselves to the society, having fun and learning, and subsequently became one of the essential elements of Turkish culture. he continued to present himself in the modern societies of the 21st century. Consequently, when the recreation activities that took place in the pre-Islamic period are examined, it is seen that these activities are mostly body-enhancing activities and are encouraged by the society, but there is no change in the sports recreation activities in the Turkish Epics that developed in the post-Islamic period, but blessing these activities through new religion (Islam). it seems that it was attributed. Culturally, the activities celebrated as spring holidays (Nevruz and Hıdırellez) continued to live under the guise of Islam due to the practices of the old religion and continued to live as a part of the culture even in the 21st century. The main purpose of this study is to determine the recreation activities from the Turkish Epics, which do not have many study areas in the field of recreation yet, and to determine how they can be used in the recreation area, and this is the first study to be carried out in depth in this field.

Science Code : 116910
Key Words : Turkish Epics, Leisure Time, Recreation
Page Number : 110
Supervisor : Asos. Prof. Mehmet Alparslan Küçük
Student ORCID ID : 000-0001-8196-129X

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
1. GİRİŞ	1
2. ZAMAN, BOŞ ZAMAN VE İHTİYAÇ OLARAK BOŞ ZAMAN KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ	7
2.1. Zaman Kavramı	7
2.2. Boş Zaman Kavramı	7
2.3. İhtiyaç Olarak Boş Zaman	9
3. TÜRK DESTANLARI VE REKREASYON FAALİYETLERİ	13
3.1. Destan Kavramı ve Genel Hatları ile Türk Destanları	13
3.1.1. Destan Kavramına Genel Bir Bakış.....	14
3.1.2. Genel Hatları ile Türk Destanları (Özellikleri ve Sınıflandırılması)	15
3.2. Rekreasyon Kavramı ve Genel Hatları ile Rekreasyon Faaliyetleri	19
3.2.1. Rekreasyon Kavramına Genel Bir Bakış	19
3.2.2. Genel Hatları ile Rekreasyon Faaliyetleri (Özellikleri, Sınıflandırılması ve Faydaları	21
4. REKREASYON FAALİYETLERİ AÇISINDAN TÜRK DESTANLARI	27
4.1. İslamiyet Öncesi Türk Destanlarında Rekreasyon Faaliyetleri	27
4.1.1. Yaratılış Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri	27
4.1.2. Oğuz Kağan Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri.....	29
4.1.3. Türeyiş Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri.....	32
4.1.4. Şu Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri.....	35
4.2. İslamiyet Sonrası Türk Destanlarında Rekreasyon Faaliyetleri	35
4.2.1. Manas Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri	36

	Sayfa
4.2.2. Satuk Buğra Han Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri	41
4.2.3. Danişmed Gazi Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri	43
4.2.4. Battal Gazi Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri	46
4.2.5. Dede Korkut Hikayeleri/Destanlarında Rekreasyon Faaliyetleri	49
4.3. Türk Destanlarında Rekreasyon Faaliyetlerinin Günümüze Yansımalarından Bazı Örnekler	55
4.3.1. Sportif Faaliyetler Açısından Günümüz Yansımalarına Bazı Örnekler ...	57
4.3.1.1. Okçuluk	57
4.3.1.2. Avcılık	64
4.3.1.3. Güreş	71
4.3.1.4. Atlı faaliyetler	80
4.3.1.5. Diğer sportif faaliyetler	88
4.3.2. Kültürel Faaliyetler Açısından Günümüz Yansımalarına Örnekler (Nevruz ve Hıdrellez)	93
4.3.2.1. Nevruz	94
4.3.2.2. Hıdrellez	97
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	103
KAYNAKLAR	107
ÖZGEÇMİŞ	118

1. GİRİŞ

İnsanoğlu tarihin ilk dönemlerinden itibaren açıkça ifade edilmese de boş zaman algısına sahip olmuştur. Ulaşım ve teknoloji gibi bazı gelişmelerin hız kazanması ile günümüzde boş zaman algısında birçok değişim de kendisini göstermiştir. İnsanlar bu değişim karşısında zamanı farklı değerlendirmeye başlamış veya daha önce isimlendiremediği bazı algıları yeniden isimlendirerek hayatlarına yeni kavramlar sokmuşlardır. Bu kavramların başında “boş zaman” ve “rekreasyon” gelmektedir. Boş zaman; dinlenme, çalışma ve yapılması gereken günlük diğer rutin işler dışında arzulanan şekilde kullanabilecek zaman dilimidir. Bireyin kendisinden ve çevreden kaynaklanan stres/baskı nedeniyle beden ve ruh sağlığı üzerinde meydana gelen olumsuz etkilerin yok edilmesi amacıyla insanın kendi arzusu ile gerçekleştirdiği etkinlikler ise rekreasyon olarak adlandırılmaktadır(Hazar, 2014: 50-51; İskender, 2019; Ağaoğlu, 2012).

Rekreasyonel faaliyetler ilk medeniyetlerden günümüze kademeli olarak gelişmiş ve bu faaliyetler, insanoğlunun yaşamı boyunca karşılaştığı güçlüklerle karşı katlanmak zorunda olduğu olumsuzluklardan uzaklaşma yolu olarak toplumlarda büyük önem kazanmıştır. Bununla birlikte Sanayi alanı başta olmak üzere tarihte meydana gelen devrimlerin de etkisiyle boş zamanın artışı, refah seviyesinin yükselmesi ve yaşam koşullarının iyileşmesi rekreasyon faaliyetlerine verilen önemin artmasını sağlamıştır.

İnsan hayatında meydana gelen sosyal, ekonomik ve kültürel alanda yaşanan değişimler, kişilerin boş zamanlarını yaşam kalitelerini olumlu biçimde etkileyecek faaliyetlerde bulunmasını sağlamıştır. Bu yüzden insanoğlu beden ve ruh sağlığını geliştirme ve kişisel gelişime katkı sağlama, stresten uzaklaşma ve farklı sosyal ortamlara girme eğilimi içerisindedir. Rekreasyon duyulan gereksinimler, rekreasyon etkinliklerinin kişisel ve toplumsal olarak sağladığı faydalardan ileri gelmektedir(Karaküçük, 2014: 74- 75). Rekreasyonun dinlendirme ve eğlendirmenin dışında toplumsal değişimi ve kalkınmayı destekleyici önemli bir işlevi daha bulunur. Özellikle kişilik gelişiminin sağlanmasına katkı sağlayarak gençlerin yetiştirilmesinde kurumsal bir kimlik kazanmaktadır. Bu kişilik gelişimi rekreasyon faaliyetlerinin doğasından kaynaklanan sosyalleşme-hızlı karar alabilme-kendine güven-farklılıkları kabullenebilme-değişime ayak uydurabilme gibi olgulardır.

Destanlar, tarihsel yazımın hayat bulmadığı dönemleri yansıtılmaları bakımından önem arz ederler. Onlar aynı zamanda milletlerin tarihi süreçlerini, diğer topluluklar ile olan ilişkilerini, kültürel yapılarını ve değerlerini anlatan önemli bir kaynaktır. Bir milletin kültürel yapısı ve değerleri içerisinde ele alınabilen boş zaman faaliyetlerinin ise neler olduğu, nasıl gerçekleştirildiği, gerçekleştirilme anında ki düşünce şeklinin neler olduğunu en güzel şekilde ifade edebilecek olan eserlerin başında da şüphesiz ki destanlar gelir.

Türk destanları ise ekseriyetle ‘‘İslamiyet öncesi Türk Destanları’’ ve ‘‘İslamiyet sonrası Türk Destanları’’ olmak üzere iki bölümde değerlendirilmektedir(Güzel ve Torun, 2009: 45-46; Timurtaş, 1965). Buna göre İslamiyet öncesi Türk destanları; Alp Er Tunga Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Yaratılış Destanı, Ergenekon Destanı, Şu Destanı, Türeyiş Destanı, Göç Destanı, Bozkurt Destanı ve Atilla Destanı’dır(Timurtaş, 1965; Köprülü, 1980: 44-52). İslamiyet sonrası Türk destanları ise; Manas Destanı, Saltuk Buğra Han Destanı, Timur Destanı, Danişment Gazi Destanı, Battalgazi Destanı, Dede Korkut Destanları, Köroğlu Destanı, Hz. Ali Cenk-nâmeleri, Hızır-nameler ve Genç Osman Destanı şeklinde sayılabilir(Güzel ve Torun, 2009: 45-46; Timurtaş, 1965).

Türk destanları ile ilgili olarak günümüze kadar çok sayıda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Türkiye’de, Bahaddin Ögel: ‘‘Türk Mitolojisi I-II, Türklerde Devlet Anlayışı, Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İslamiyet ten Önce Türk Kültür Tarihi’’, M. Fuat Köprülü: ‘‘Türk Tarihinin Ana Hatları, Türk Edebiyat Tarihi, Milli Türk Destanı’’, Özkul Çobanoğlu: ‘‘Türk Epik Destan Geleneği Araştırmalarına Giriş, Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş’’, Muharrem Ergin: ‘‘ Dede Korkut Kitabı, Oğuz Kağan Destanı, Orhun Abideleri’’, Kamal Abdullah ‘‘Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut, Eksik El Yazması’’, Ziya Gökalp: ‘‘Kızıl Elma, Türk Medeniyet Tarihi, Türk Töresi’’, Metin Ergun: ‘‘Başkurt Destanları, Şor Kahramanlık Destanları, Tıva Kahramanlık Destanları’’, Şükrü Haluk Akalın: ‘‘Saltukname, Şor Sözlüğü, Anayurttan Ata Yurda Gezi Notları’’, Saim Sakaoglu: ‘‘101 Anadolu Efsane, Efsane Araştırmaları, Dede Korkut Kitabı’’, Reşit Rahmeti Arat: ‘‘Kutad Bilig, Oğuz Kağan Destanı’’, Ekrem Arıkoğlu: ‘‘Dede Korkut Kitabının 3. Yazmasının Bulunuşu, Hakas Destanları, Tuva Destanları’’, Öcal Oğuz:

“*Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*”, Pertev Naili Boratav: “*Gök Oğlu Destanı, Folklor ve Edebiyat, Köroğlu Destanı, Pir Sultan Abdal*”, Fuat Bozkurt: “*Türklerin Dini, Manas Destanı, Toplumsal Boyutları ile Alevilik*”, Kutlu Özen: “*Anadolu Aleviliğinde Sivas Örneği*”, Ali Duymaz: “*İslamiyet Öncesi Türk Destanları, Bir Destan Kahramanı Salur Kazan*”, Metin Ekici: “*Salur Kazanın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Dede Korkut Kitabı, Türk Boylarının Destanları, Türk Dünyasında Köroğlu, Halk Bilgisi Folklor*”, Şükrü Elçin: “*Folklor ve Halk Edebiyatının Milli Birliği Oluşmasındaki Rolü, Türk Edebiyatında Tabiat*”, Mehmet Aça: “*Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği, Tuva Kahramanlık Destanları, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*”, Orhan Şaik Gökyay: “*Dede Korkut, Dedem Korkut Kitabı*”, Kemal Üçüncü: “*Türk Destanları Başlangıcından Günümüze Alpamış Kazak Türklerinin Kahramanlık Destanı*”, Sadettin Gömeç: “*Köktürk Tarihi, Türk Destanlarına Giriş, Şamanizm ve Eski Türk Dini, Türk Hun Tarihi, Türk’ün Atası Oğuz Kağan, Türk Tarihinden İzler, Türk Kültürünün Ana Hatları, Kırgız Türklerinin Tarihi*”, Abdulkadir İnan: “*Manas Destanı, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türkoloji Ders Notları, Eski Türk Dini Tarihi, Makaleler ve İncelemeler I*”, Mehmet Kaplan: “*Köroğlu Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Kültür ve Dil, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, Türk Milletinin Kültürel Değerleri*”, Seyfi Karabaş: “*Dede Korkut*”, Hasan Köksal: “*Battal Gazi Destanı*”, Metin Özarslan: “*Hidrelleze Dair*”, Bekir Sami Özsoy: “*Dede korkut*”, Yusuf Akgül: “*Dede Korkut Destanları*”, Semih Tezcan: “*Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar, Topkapı Sarayı Oğuznamesi*” ve Fikret Türkmen: “*Manas Destanı Üzerine İncelemeler, Manas Destanı*” gibi eserlerdir. Fakat bu yazarlara ait tüm eserler bunlarla sınırlı kalmayıp, belli başlı eserler paylaşılmıştır. Bu çalışmalar dışında başka yazarlara ait çalışmalar da mevcut olup, bunlardan bazıları da destan konusu üzerinde yoğun olarak çalışmışlardır. Bu çalışmalar Mehmet Fuad Köprülü, Bahaddin Ögel, Özkul Çobanoğlu, Abdulkadir İnan, Mehmet Aça ve Sadettin Gömeç’in yaptığı gibi destanların genelini kapsayan çok kapsamlı kitap çalışmaları olduğu gibi Köroğlu, Dede Korkut Kitabı, Manas Destanı, Alpamış Destanı, Şor Destanları, Timur Destanı, Satuk Buğra Han Destanı, Oğuz Kağan Destanı gibi destanların bizzat kendisini konu edinen kitap ve makale çalışmaları da olmuştur.

Destanların söz konusu önemi sebebiyle kapsam olarak bu çalışmada da hem

İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası Türk Destanları rekreatif faaliyetler açısından konu edilmiştir. Ancak bütün destanların tek bir çalışmada derinlemesine incelenmesinin pek mümkün olmaması sebebiyle konunun sınırlandırılmasını zaruri kılmıştır. Rekreasyon literatürü derinlemesine incelendiği vakit Türk Destanları ve rekreasyon faaliyetleri adı altında çok sınırlı çalışmalar yapıldığı görülebilir. Bize göre Türk destanları rekreasyon açısından muazzam derecede önemli kaynaklara sahip olup, üzerine ekseriyetle düşülmesi gereken ender kaynaklardandır. Bu sebep ile destanlar konusunun yalnızca rekreasyon faaliyetleri olarak sınırlandırılması bu araştırma için zaruridir. Bu bağlamda çalışmada, Türk destanları içerisindeki rekreasyonel faaliyetler dikkate alınmış ve araştırma kaynak bakımından; Türk Destanları ile alakalı olarak kısmen orijinal kaynaklar ile birlikte birincil kaynaklardan türetilmiş olan daha çok ikincil kaynaklar ile sınırlandırılmıştır.

Yöntem olarak bu çalışmada nitel araştırma(Baltacı, 2019) modeli benimsenmiştir. Nitel araştırma: gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi elde etme yöntemlerinin kullanıldığı, bütüncül ve gerçekçi bir bakış açısıyla algı ve olayların ortaya konulduğu araştırma çeşidi olarak tanımlanabilir(Yıldırım, 1999). Araştırma konusunu ağırlıklı olarak Türk Destan'larından oluştuğu için bu araştırma için doküman analizi yöntemine başvurulmuştur(Yıldırım ve Şimşek, 2006: 140-143). Doküman incelemesi, basılı olan veya buna ek olarak internet ortamından aktarılan dokümanların incelenmesini ve değerlendirilmesini temel alan sistematik bir şekilde gerçekleştirilen nitel bir analiz türüdür. Analiz yöntemi olarak ise nitel araştırma modelinin analiz yöntemlerinden olan birincil ve ikincil kaynak tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma konusu Türk Destanları üzerine olduğundan kaynaklı olarak doküman analizi modeli uygun görülmüştür. Doküman analizi doğrudan görüşme ve ya gözlem yapılamayan durumlarda tek başına kullanılabilen bir araştırma yöntemidir(Adams ve diğerleri, 2007; 104; Bhattacharjee, 2012; 39; Bowen, 2009).

Türk destanlarında işlenen motifler ve faaliyetler aslında rekreasyonun kendisini oluşturmaktadır. Kılıç-kalkan, güreş, okçuluk, at binme gibi sportif etkinlikler ile birlikte festivaller, şöenler ve merasimler gibi etkinlikler bugün rekreasyonel faaliyetler olarak görülmektedir. Rekreasyonel faaliyetler Türk Destanları içerisinde kendisini yüzlerce yıl yaşatmış ve yaşatmaya da devam

etmektedir. Destanlarda işlenen sportif, kültürel ve dini etkinlikler rekreasyonel faaliyetler olarak bugün hayatın içinde bulunmaktadır. Bu etkinlikler bugüne dek yapılan araştırmalar çerçevesinde folklorik unsurlar olarak ele alınmış ve rekreasyon mantığı ile yapılan çalışmalar çok sınırlı ve küçük çaplı olarak ortaya konmakla birlikte bu alan içerisinde herhangi bir tez çalışmasına rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışmanın diğer araştırmalara yön göstermesi bakımından önemli katkılar sağlayacağı ve literatürde olan söz konusu eksikliği bir nebze de olsa azaltacağı düşünülmektedir.

2. ZAMAN, BOŞ ZAMAN VE İHTİYAÇ OLARAK BOŞ ZAMAN KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Bu bölüm içerisinde zaman, boş zaman ve ihtiyaç olarak boş zaman kavramları genel olarak ele alınmıştır.

2.1. Zaman Kavramı

Zaman; canlı ya da cansız bütün varlıkları içine alan, ödünç alınamayan, ticarileştirilemeyen, depolanamayan, tasarruf edilemeyen, yalnızca kullanılan, tekrarı olmayan ve insanlar tarafından parçalara ayrılan bir kavramdır. Başka bir ifade ile zaman, olayların, kişilerin kontrolü dışında geçmişten geleceğe kesintisiz olarak birbirini izleyen bir süreçtir(Mirzeoğlu, 2006: 35-36).

Zaman kişisel, toplumsal gelişim ve mesleki başarı açısından önemli bir role sahiptir. Yani zamanı etkin ve verimli bir şekilde kullanım sonucunda toplum ve birey maddî ve manevî kazanç elde edebilmektedir(Karaküçük, 2005: 17-27). Bu nedenle zaman, insanoğlunun var olduğu günden beri insanlar için oldukça önemli bir kavram olmuştur. Zamanı, çalışma hayatı, sosyal ilişkiler, dinlenme ve eğlence anlayışına göre yöneten ve kullanan toplumlar, diğer toplumlar karşısında daha fazla gelişme sağlamaktadır. İnsanlar zaman algısına bağlı kalarak yaşamlarına devam etseler de her toplumun, hatta her bireyin zaman algısı birbirinden farklıdır. Bu algıda, dinî anlayış, tutum ve uygulamalar da önemli bir etmendir. Geleceğe dair istek ve arzular gerçekte zamanın daha uzun algılanmasına neden olmaktadır. Zamanın kısıtlı olması veya bireyin kendine ayırabilecek zamana sahip olamaması 21. Yüzyılın en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu sebeple zamanın etkin ve verimli kullanılması önem arz etmektedir(Ayyıldız, 2015).

2.2. Boş Zaman Kavramı

Boş zaman; yapılması zorunlu bir eylemin bulunmadığı ve bireyin kendi arzusuna, isteğine göre kullandığı zaman dilimini ifade etmektedir. Dolayısıyla zaman, sadece fiziki bir gerçeklik değil aynı zamanda kişilerin eylemlerinin de bir göstergesidir(Karaküçük, 2005: 12). Boş zaman, genel olarak kaynağını Tanrı'nın dünyayı yaratış öyküsünden almaktadır. Bu olay İncil'de şu şekilde anlatılmaktadır: *"...Gök ve yer bütün öğeleriyle tamamlandı. Yedinci güne gelindiğinde Tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten o gün dinlendi. Yedinci günü kutsadı. Onu*

kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, yarattığı bütün işi bitirip dinlendi...’’ Bu bağlamda boş zaman olgusu Tanrısal bir miras olarak kabul edilmekte ve boş zamanın tarihi de Tanrı’nın yaratış tarihi olarak değerlendirilmektedir. Fakat bu durum Kuran-ı Kerim de aynı şekilde anlatılmaz Yunus Suresi 3. Ayet de ‘‘ Kuşkusuz rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da (yarattığı) arşa hâkim olan, her işi yöneten Allah’tır. O izin vermedikçe şefaath edecek biri de yoktur. İşte bu Allah sizin rabbinizdir, öyleyse O’na kulluk ediniz. Bunları düşünmez misiniz!’’ şeklinde ki vahiy ile Tanrı’nın dinlenme ihtiyacından bahsedilmemiştir.

Boş zaman; dinlenme, çalışma ve yapılması gereken günlük diğer rutin işler dışında istenildiği gibi kullanabilen zaman dilimini anlatmaktadır. Burada ana unsur, bireyin boş zamanını nasıl değerlendireceğine kendisinin karar vermesidir. Boş zaman diliminde yapılan etkinliklerin bireyin fiziki, psikolojik ve sosyal açıdan sahip olduğu değerleri üzerinde önemli etkileri vardır. Bu nedenle boş zamanda yapılan etkinlikler kişinin yaşam tarzını da etkilemektedir(Ağaoğlu, 2012). Boş zaman kavramının açıklanmasında ortaya atılan çok sayıda yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımların önemli bir bölümü sanayi devriminden sonra meydana gelen aksaklıklardan sonra ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ileri sürülen klasik yaklaşıma göre boş zaman: plan dâhilinde ve bir amaç için yapılan eyleme karşılık genel öğrenme ve politik tartışmaları içeren faaliyetleri ifade etmektedir. Bu görüşe göre kişi boş zamanını arzu ettiği gibi kullanabilmektedir(Balcı ve İlhan, 2006). Diğer bir yaklaşıma göre ise boş zaman sosyal bir grubun fonksiyonudur. Amerikan sosyolog Thorstein Weblen yaptığı çalışmalar ile boş zaman ve sosyal sınıf arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Weblen’ e göre boş zaman burjuvaların yaşantısıdır(Yetiş, 2008).

Boş zaman, bireyin kendisi ya da bir başkası için hiçbir sorumluluk duymadığı ve istediği bir uğraşı özgürce yaptığı zamanı ifade etmektedir. Buna göre boş zaman, uzun ve kısa süreli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Gruplar şu şekildedir:

Kısa süreli boş zamanlar;

- a. Hafta sonu
- b. Çalışma günlerinin sonundaki zamanlar
- c. Kısa süreli dinlenceler

Uzun süreli boş zamanlar;

- a. Senelik izinler
- b. Emeklilik dönemi
- c. Çocukluk dönemi

Torkildsen ise boş zamanı dört ayrı grup şeklinde ele almıştır. Bu gruplar şu şekildedir (Torkildsen, 2005: 46-47):

- a. Vakit(Süre) Olarak Boş Zaman: Burada boş zaman bireyin maddi kazanç sağlamadığı zaman dilimini ifade etmektedir. Fakat tanıma bakıldığında farklı yorumlanmaya açık olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Torkildsen bu tanımda; yalnızca para kazanmak için harcanan zamanı değil aynı zamanda yeme ve uyuma gibi bir takım zaruri ihtiyaçların karşılanması için ayrılan zamandan da geriye kalan zamanı boş zaman şeklinde anlatmaktadır.
- b. Yaşam Biçimi Olarak Boş Zaman: Aristo boş zamanı, çalışma mecburiyeti dışında kalan zaman ve yaşam şekli olarak değerlendirmektedir. Bu sebeple boş zamanlarda sürdürülen aktiviteler hem kişinin yaşamında önemli bir yer almakta hem de kişinin yaşamında mevcut olan diğer faaliyetlerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.
- c. Faaliyet Olarak Boş Zaman: Bireyin yaşamsal faaliyetler(fizyolojik ihtiyaçlar) ve iş hayatı dışında kalan, kullanımı tamamen kendisine ait olan zaman diliminde gerçekleştirdiği faaliyetleri ifade etmektedir. Söz konusu bu faaliyetler fiziksel aktivite şeklinde olabileceği gibi zihinsel ve duygusal faaliyetlerde olabilmektedir.
- d. Rekreasyon Olarak Boş Zaman: Bazı görüşlere göre rekreasyon ve boş zaman kavramları birbiri ile iç içeyken, başka bir görüşe göre birbirini tamamlayan ancak birbirinden ayrı iki kavramdır. Bu bağlamda boş zaman, zaruri ihtiyaçların karşılanmasından sonra kalan zamanı ifade ederken, rekreasyon boş zamanlarda yürütülen aktiviteleri ifade etmektedir.

2.3. İhtiyaç Olarak Boş Zaman

Boş zaman kavramı, insanlık tarihiyle eşdeğerde kabul edilmektedir. İnsanoğlunun her alanda gelişim göstermesiyle birlikte boş zaman olgusu da gelişmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Boş zamana duyulan ihtiyaç, tarihsel süreç içerisinde

bulunduğu dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarına bağlı olarak değişime uğramıştır. Örneğin tarım döneminde yaşayan insanların boş zamana bakış açısı, boş zaman uğraşlarının tarımsal faaliyetler çevresinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Çünkü Endüstri devrimi öncesinde kırsal alanlarda, küçük yerleşim yerlerinde yaşayan tarım üretimi ile meşgul olan insanların genel geçim kaynağı “tarımcılık” olmuş ve ekonominin kaynağını da “tarım ekonomisi” oluşturmuştur. Dolayısıyla tarımsal anlayışa sahip toplumda hem boş zaman algısı hem de uğraşısı tarımsal yaşam tarzına göre şekillenmiştir. Hatta bu dönemde boş zaman uğraşları, genelde dini ve mevsimsel döngü içerisinde oluşmuştur. Çünkü çalışmaya iklim ve mevsimin değiştiği dönemlerde ara verilmiş ve boş zaman uğraşları olarak düşünebilen etkinlikler ekim ve biçim dönemlerinde yapılmıştır(İskender, 2019).

Endüstri/Sanayi Devrimi ile birlikte tarımsal çerçevede sınırlı kalan boş zaman olgusunda değişimler meydana gelmiştir. Bu çağda boş zaman faaliyetleri “fiziksel yenilenme” şeklinde kendisini göstermiştir. Bu bağlamda uzun bir iş gününün ardından boş zaman aktivitesi olarak adlandırabilen tek olgu fiziksel yenilenme için gerekli olan dinlenme süreci olmuştur. Endüstri devrimi sürecindeki gelişmelere bakıldığında, iş dünyasında boş zaman algısını da kapsayacak şekilde yaşanan önemli gelişmeler baş göstermeye başlamakla birlikte, boş zaman hakkını da içerecek şekilde artış göstermiştir. Mesai saatlerindeki azalış, haftalık ve yıllık izinler, sendikaların çalışanlar için sağlamış olduğu diğer olumlu gelişmeler boş zaman algısında bir hak, görev olarak sunulmuştur. Zaten boş zaman, insan fitratında fiziksel anlamda var olan ve yaratılış olarak ihtiyaç duyduğu bir olgudur(Aytaç, 2002; İskender, 2019).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi boş zaman, bir ihtiyaçtır. Çünkü insanoğlunun fitratında var olan bir olgudur. Hatta bazı dinlerde, Tanrı'nın evreni 6 günde yaratıp yedinci gün dinlenmesi algısı, cumartesi veya pazar gibi bazı günleri dinlenme günü olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu anlayış, tüm dünyada sosyal ve kültürel bir olgu olarak şu veya bu şekilde benimsenerek günümüze kadar uygulanmıştır. Dolayısıyla bir ihtiyaç olarak boş zaman, “dinlenme fonksiyonlu” bir olgu olarak dikkat çekmektedir. Bu fonksiyon yitirilen enerjinin yeniden kazanılması, deşarj olma, psikolojik rahatlama ya da bir sonraki iş gününe hazırlık olarak değerlendirilebilmektedir, aynı zamanda dinlenme günün stresinden uzaklaşma, bedensel yıpranmaların etkilerini en aza indirme gibi fonksiyonları

üstlenmektedir(Karaküçük, Akgül, 2016: 74-80). Zaten sanayi devriminin erken dönemlerinde, çalışma saatlerinin çok uzun olduğu, iş görenlerin boş zamanlarını yalnızca bir sonraki iş günü için güç toplayarak geçirdiği bir dönem olması da bunun bir göstergesidir. Ancak sanayi devrimi sürecinde dinlenme fonksiyonu, fiziksel yenilenmenin diğer adı olmuştur. XXI. yüz yılın modern toplumlarında dinlenme, hem fiziksel hem de psikolojik bir unsur ihtiva eden bir olgu halini almıştır. Örnek vermek gerekirse boş zamanlarında televizyon izlemek, satranç oynamak, doğa yürüyüşlerine katılmak veya kişisel gelişim kurslarına katılmak bunlardan sadece birkaçıdır. Çünkü bu aktiviteler ile hem fizyolojik hem de psikolojik bağlamda bir rahatlama sağlanmaktadır(Karaküçük ve Akgül, 2016: 76-78).

Boş zamanın diğer fonksiyonunu ise “eğlence” oluşturmaktadır. Eğlence yeniden yaratma/yaratılma süreci için üstünkörü geçilemeyecek kadar önemli bir olgudur, bu konu hakkında yapılmış onlarca araştırma bulunmakla birlikte hepsinin ortak paydası can sıkıntısından kurtulmak olduğu görülmektedir. Çünkü hemen hemen tüm dinler kendi dinî kıstasları çerçevesinde eğlenceyi teşvik etmektedir. Hatta Hz. Muhammed’in, Medine’ye girdiği zaman, onun gelişinden sevinç göstergesi olarak, Habeşlilerin mızraklarıyla oynamaları da bunun İslam noktasındaki örneklerinden biridir(Ebu Davud, Edeb 59, (4923). Ayrıca Hz. Aişe’nin:

“Bir bayram günü evde def çalış türkü söyleyen iki cariyeyi seyrediyordum. Hz. Muhammed eve geldi ve yatağına uzanıp üzerini örttü. Bu arada babam Ebu Bekir geldi. Def çalan kızları görünce bana “Allah’ın elçisinden utanmıyor musun!” diyerek kızdı Bunun üzerine Hz. Muhammed Hz. Ebubekir’e “...Ey Ebu Bekir! Bırak ilişme. Her toplumun bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır.”

Şeklindeki rivayet de Hz. Muhammed’in eğlenceye belli zaman ve dönemler çerçevesinde belli ölçüler içerisinde müsaade ettiğini göstermektedir(Buhari ‘İdeyn’; Eker, 2010: 143).

Boş zamanın üçüncü fonksiyonu da “ gelişim fonksiyonu ”dur. Bu fonksiyon boş zamanın etkili kullanımının birey üzerinde sağladığı kendini bulma olgusudur. İnsanın düşüncesini, günlük süregelen monotonluktan kurtulma, daha geniş bir sosyal katılımı içeren faaliyetler olarak düşünülebilir.

Yukarıda belirtildiği üzere boş zaman kavramını farklı tarihi süreçlerde incelemek boş zaman faaliyetlerinin analizi konusunda yardımcı olsa bile bu durum

boş zaman faaliyetlerinin insan yaşamındaki yerini ortaya koyması hususunda tek başına yetersiz kalır. İnsanların hangi boş zaman/rekreasyon faaliyetlerini hangi aşırda yapmış olduğu kadar bu faaliyetlere kendi ihtiyaçları çerçevesinde atfetmiş olduğu anlamında düşünülmesi gerekmektedir birlikte Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinden hareketle, bu ihtiyaçlar değerdendirilebilir(Akova ve Çakmak, 2015). Kısaca değinmek gerekirse Maslow insan ihtiyaçlarını beş aşamada incelemektedir. Bu aşamalar sırası ile Fizyolojik İhtiyaçlar, Güvenlik İhtiyacı, Sevgi/Ait olma İhtiyacı, Değer/Saygı Görme İhtiyacı ve Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı şeklindedir. Birey fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını giderdiği vakit yukarıda bahsedilen öteki ihtiyaçlar devreye girmektedir. Bu ihtiyaçların giderilmesinde ise şüphesiz rekreasyon faaliyetlerinin payı büyüktür. Rekreasyon faaliyetlerine katılım ile birey ait olma ihtiyacını karşılayabilmekle beraber, saygı ihtiyacını da giderebilmekte ve nihayetinde, biricik insan olabilmenin bir diğer karşılığı olan kendini gerçekleştirme basamağına varıp, boş zaman/rekreasyon faaliyetleri ile mutluluğa ulaşabilmektedir(Karaküçük, 2014: 75-79).

3. TÜRK DESTANLARI VE REKREASYON FAALİYETLERİ

Bu başlık altında Türk Destanları ve rekreasyon faaliyetleri genel hatlarıyla konu edilmektedir

3.1. Destan Kavramı ve Genel Hatları ile Türk Destanları

İnsanlık var oluşundan bu yana akli ve üretim yönünden sürekli olarak bir gelişme içerisinde olmuştur. Bu gelişim sürecinin bir sonucu olarak da birtakım maddi ve manevi kültür ürünleri ortaya çıkmıştır. Maddi ürünler ile birlikte milletlerin oluşturduğu kültürel ürünler de en az maddi olanlar kadar değer teşkil etmektedir. Bu ürünlerden bir tanesi de sözlü edebiyatın en güzel örneklerinden biri olan destanlardır(Çağırkan, 2017; İnan, 1998: 196-210).

Toplumları derinden etkileyen, toplum hafızasında iz bırakabilmiş olayları dile getiren ‘*manzum hikâyeler*’ şeklinde açıklanabilen destan kavramının aslı Farsça ‘*dâstân*’dır. Fransızcada ‘*Epopée*’ ve ‘*légende*’ kavramları da Türkçede destan sözüyle karşılanmaktadır. ‘*Epopée*’; tarihi bir değere sahip efsaneleştirilmiş kahramanlık hikâyelerini anlatan ve bu kahramanlık hikâyeleri etrafında şekillenen olayların anlatıldığı manzum hikâyelerdir. ‘*légende*’ ise; kâinatın, dünyanın nasıl var olduğu bir toplumun/milletin olağanüstü şekillerde hangi şartlar ve durumlar neticesinde yaratıldığı gibi durumların din ve kahramanlık ekseninde anlatıla geldiği eserlerdir(Timurtaş, 1965).

Destanlar, bütün bir ulusun-milletin ortak yaşantısını, yaşam mücadelelerini, hayata bakış açılarını ve bağlı bulunduğu toplumun kültürünü yansıtmaları bakımından milletler için önem arz eden bir konudur. Bütün dünya edebiyatının başlangıç noktasını teşkil eden destanlar, çeşitli konularda yaratılış anlatılarının yanında, toplum üzerinde bir iz bırakmış kahramanlar ve yahut savaş ve barış gibi olayların toplum nezdinde ortak motifler çerçevesinde oluşturulmuş zengin eserler olduğu savunulabilir. Türk destanları da evrenin-dünyanın-kadın ve erkeğin yaratılışı, Türk Milleti’nin oluşumu, devletlerin ve boyların gelişim ve çöküşlerinin yanı sıra savaşlar ve barış döneminde meydana gelen, Türk Milleti üzerinde iz bırakan etkilere sahip olay ve kişiler hakkında da geniş bilgiler sunan eserler olması ve destanın oluşum gösterdiği coğrafi çeşitlilik göz önüne alındığında diğer milletlere ait destanlardan farklılık gösterdiği ortaya çıkmaktadır(İnan, 1959; Sepetçioğlu, 1995: 7-11; İnan, 1998: 230-232; Oğuz, 2004).

3.1.1. Destan Kavramına Genel Bir Bakış

Destan ile ilgili çok fazla tanım dikkat çekmektedir. Bu tanımlamalardan bazıları şu şekildedir: “*Destanlar bir milletin sahip olduğu maddi- manevi bütün değerleri içinde toplayan bir prizma gibidir. Bir milleti, millet yapan bütün aşamaları ve ortak zihniyet yapısının oluşmasındaki ölçütleri, bütün halinde ortaya koyan destan sanatı, birçok açıdan değerlendirilebilir*”(Düzgün, 2014: 4). Burada da belirtildiği üzere destanların milletler için ne kadar önemli olduğu sonucu çıkarılabilir. Destan’ın TDK’nin sözlüğündeki tanımı ise:

“1. Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope. 2. Bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri. 3. Çağdaş Türk edebiyatında biçim ve içerik yönünden, geleneksel destanlardan ayrılık gösteren uzun kahramanlık şiiri” şeklindedir(TDK, 2011).

Destanlar henüz bilimin toplum yaşamı üzerinde tam anlamıyla etkin olamadığı zamanlarda ortaya çıkmış sözlü edebiyat ürünleridir. Onlar aynı zamanda kahramanların faaliyetlerini coşkulu ve törensel bir üslup ile anlatan ve genellikle birden fazla bölümden oluşan eserlerdir(Ertığrak, 2018: 3-5). Fuad Köprülü, destanları: “*Bütün bir milletin, maneviyatından, ruhundan, tarihî ve bedîî varlığından kendi kendine doğmuş «ma’seri» verimlerdir.*” şeklinde tanımlamaktadır(Köprülü, 1980: 41). Şakir İbrayev de “*destan, tarihî gereklilik değildir; o, manevî bir mirastır*” diyerek destanların kültür boyutuna dikkat çekmekte ve manevi anlamda önemini altını çizmektedir(İbrayev, 1988: 165).

Şükrü Elçin, “*Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir*”(Elçin, 1993: 72). Mehmet Kaplan ise Oğuz Kağan Destanı’nı incelediği araştırmasında, destan hakkında şunları belirterek onun hem nasıl tanımlandığını, diğer alanlardan farkını, özelliğini hem de toplumlar için yerini ve önemi şu şekilde ortaya koymaktadır:

“*Edebiyat sanatına giren eserler Şiir, Tiyatro, Destan veya Roman olmak üzere başlıca üç nev'e ayrılır. Roman'ın destan ile birleştirilmesinin sebebi, aynı ortak şekil ve öze sahip olması, onun yüzyıllar boyunca gelişerek ulaştığı son safhayı ifade etmesidir. Şair genellikle, kısa bir şekil içinde şahsî duygularını anlatır. Tiyatroda manalı bir vaka ve insanların hayatı ve davranışları, seyircilerin gözleri önünde oynayarak canlandırılır. Destan veya romanda vak'a veya şahısların hayat maceraları hikâye edilir. Destan, halk*

hikâyesi, masal veya romanın esası, hayalî veya hakiki bir vakanın anlatılmasıdır. Bunları birbirinden ayıran, anlatılan hikâyenin mahiyeti ve anlatış tarzıdır. Destanlar, manzum veya mensur, sözlü veya yazılı savaş ve kahramanlık hikâyeleridir. Milletler varlıklarını savaş ile korudukları için, kendilerini kurtaran veya saadete ulaştıran insanların hatıralarını yüceltirler. Fakat hayal gücü tarihi hâdiseleri o kadar değiştirir ki, bilhassa aradan fazla zaman da geçmişse, bunlar tanınmaz hale gelir. Şunu da unutmamak lâzımdır ki, eski çağlardaki insanlar dünyaya bizim gibi, çıplak akılcı bir gözle bakmıyorlardı. Hükümdar ve kahramanlar onlar için dinî ve efsanevi bir şahsiyete sahipti. Destanları okurken, onlarda bize masal gibi görünen unsurlara dikkat etmek gerekir. Eski insanlar için onlar masal değil, inanç konusu idiler’’(Kaplan, 1979: 13- 14).

Abdurrahman Güzel ve Ali Torun (2005: 44), “*Bir milletin tarihinde gerçekleşmiş, unutulması mümkün olmayan bir olay üzerine söylenmeye başlayıp gelişmesini asırlarca devam ettiren milli eserlere destan diyoruz*” şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Başka bir tanım ise şu şekildedir:

“Destanlar olağanüstü olayların ifadesidir. Hareketsiz toplumların ve milletlerin destanları olmaz. Türkler, tarih boyunca çok geniş coğrafyalara yayıldıklarından âdeta hareketin sembolü olmuşlardır. Anavatanlarında ve gittikleri yerlerin çoğunda değişik unsurlara karşı mücadeleler etmek zorunda kalmışlardır. Bu mücadelelerin bir kısmı destanlaşarak tarih boyunca milletin hafızasından silinmeyip ebedileşmiştir. Çeşitli dönemlerde edebiyatımıza yansıyan bu tarihî olaylar da yazıya geçirilmiş ve destan olarak adlandırılmıştır’’(Demir, 2004: 5-6).

Yukarıdaki tanımlar çerçevesinde destanlar, mensup olduğu milletlerin felsefesini, ekonomik ve sosyal olgularını, yaşam şartlarını, hafızalarda iz bırakmış olayları, göçleri, milletlerin mutluluklarını ve daha sayamayacağımız birçok olguyu bünyesinde barındıran, içerisinde koca bir milletin gerek karakteristik gerek fiziksel özelliklerini anlatan edebi eserlerdir. Destanlar mensup olunan toplumu anlayabilmek, gelişimine katkıda bulunabilmek ve ileriye dönük kazanımlar sağlayabilmek amacıyla üzerinde çalışmaların artırılması gereken yegâne kaynaklardır, bunun belli başlı nedenleri, destanlar, yalnızca o toplumun tarihi bir unsuru değildir aynı zamanda toplumun düşünce, sanat, giyim-kuşam, adet, örf, töre, geleceğe bakış açısı gibi olguların anlatıldığı eserlerdir.

3.1.2. Genel Hatları ile Türk Destanları (Özellikleri ve Sınıflandırılması)

Türk Destanlarının genel hatları ile özelliklerine bakacak olursak, öncelikli olarak destanlar bir milletin milli iradesinin direnme gücünü göstermektedir. Destan,

bir bireyin, bir sanatkârın değil, bir milletin müşterek dehasının bir mahsulüdür. Yaratıcısı müşterek deha olduğu gibi, değerlendirilmesi de müşterek sosyal zevkin süzgecinden geçmiştir. Türk Destanları Türk Milleti'nin kültürel olgularının, yaşam şekillerinin, hayata bakış açılarının açık bir şekilde görülebileceği eserlerin başında gelmektedir. Türk Milleti'nin yaşadığı olaylar çerçevesinde gelişim gösteren destanlar, toplum içinde sembol haline gelmiş bir karakterin hayatı etrafında da kendini sürdürebilmektedir. Türk destanlarının mantığında, bireysel tutkuların ya da geçici arzuların ziyade millete mal olmuş, millet bütünlüğünü etkileyen davranış ve tutkuların kaynaklarıdır. Türk destanları içerisinde görülen kahramanlar genel itibari ile olağan üstü güçlere sahip, doğa olaylarının değişim gösterdiği zamanlarda dünyaya gelen bir insan şeklinde olurken aynı zamanda ölümleri de benzer şekillerde gerçekleşmektedir. Türk destanları Türklerin ortak ülküsünü göstermede en etkili kaynaklardandır. Türk Destanlarının bir diğer özelliği de büyük bir kahramanlık menkıbesi olmasıdır. Türk destanlarının tarihle bir ilgisi bulunur, hatta Türk Destanların tarihten doğduğu kabul edilir. Son olarak en büyük vasıflarından biri "*dil*" vasfıdır. Türk Destanları Türkçe'nin en güzel örneklerini teşkil ederler(Öztürk, 2012: 9- 12; Ergin, 2019: 7-12).

Bu özellikler Türk Destanlarının karakteristik özelliklerini sunmakla birlikte destanların neden bu denli önemli olduğu hakkında ipuçlarını da vermektedir. Türk Destanları farklı dönemler içerisinde farklı yazarlar tarafından sınıflandırılmış ve literatüre kazandırılmış birçok sınıflandırması bulunmaktadır. Bu sınıflandırmalar genel hatları ile şu şekildedir:

Bu alanın anıt isimlerinden biri olan M. Fuad Köprülü'nün yaptığı sınıflandırmaya göre:

- a. Hun Destanları
  - Oğuz Kağan Destanı
  - Atilla Destanı
- b. Göktürk Destanı
  - Bozkurt Destanı
  - Ergenekon Destanı
- c. Uygur Destanları
  - Uygur ve Uygur Göç Destanları
- d. Moğol Destanları

Cengiz Destanı(Köprülü, 1980: 44-52).

Bir başka sınıflandırma' da Özkul Çobanoğlu'na ait olan sınıflandırmadır.

Çobanoğlu destanları şu şekilde sınıflandırır:

- a. Eski Destanlar
- b. Yeni Destanlar
- c. Arkaik Destanlar
- d. Kahramanlık Destanları
- e. Tarihi Destanlar(Çobanoğlu, 2007: 40-47).

Faruk Kadri Timurtaş ise destanları İslamiyet Öncesi ve Sonrası şeklinde sınıflandırmaya tabi tutmuştur, o sınıflandırma ise:

İslamiyet Öncesi Türk Destanları

- a. Yaratılış Destanı
- b. Saka Destanları
Alp Er Tunga Destanı
Su Parçası
- c. Kun-Oğuz Destanı
- d. Köktürk Destanı
Bozkurt parçası
Ergenekon Destanı
Köroğlu Parçası
- e. Siyenpi Destanı
- f. Uygur Destanı
Türeyiş Destanı
Mani dininin kabul parçası
Göç Parçası

İslamiyet Sonrası Türk Destanları

- a. Manas Destanı
- b. Çingiz Han Destanı
- c. Timur Destanı
- d. Seyyit Battal Gazi Destanı
- e. Danişmend Gazi Destanı(Timurtaş, 1965).

Abdurrahman Güzel ve Ali Torun ise Türk Destanlarını sınıflandırırken

kronolojik olarak sınıflandırmayı uygun bulmuş ve sınıflandırmasını şu şekilde yapmıştır:

İslamiyet Öncesi Türk Destanları

- a. Saka Türklerine ait Destanlar
Alp-Er Tunga Destanı
Şu Destanı
- b. Hun-Oğuz Türklerine Ait Destanlar
Oğuz Kağan Destanı
- c. Göktürk Destanları
Ergenekon Destanı
- d. Uygur Türklerine ait Destanlar
Türeyiş Destanı
Göç Destanı

İslami Dönemde Gelişen Destanlar

- a. Satuk Buğra Han Destanı
- b. Manas Destanı
- c. Cengiz Han Destanı (Cengiz-nâme)
- d. Battal Gazi Destanı (Battal-nâme)
- e. Danişmend Gazi Destanı (Dânişmend-nâme)
- f. Hamza-name
- g. Saltuk-name
- h. Hz. Ali Cenk-nameleri
- i. Hızır-nameler(Güzel ve Torun, 2009: 45-46).

Bu isimlerden başka Zeki Velidi Togan'ın (2002), Pertev Naili Boratav'ın (1982), Şükrü Elçin'in (1993), Erman Artun'un (2004), Ali Öztürk'ün (2012), gibi bu alanda çalışma yürüten araştırmacıların da çeşitli sınıflandırmaları bulunmaktadır.

Yapılan bu sınıflandırmalar göz önüne alındığında;

İslamiyet Öncesi Türk Destanları

- a. Altay-Yakut Yaratılış Destanı
- b. Sakalar Dönemi
Destanları Alp Er
Tunga Destanı
Şu Destanı

- c. Hun Dönemi Oğuz Kağan Destanı
- d. Göktürk/Köktürk Dönemi Destanları
  - Bozkurt Destanı
  - Ergenekon Destanı
- e. Uygur Dönemi
  - Türeyiş Destanı
  - Göç Destanı
  - İslamiyet'in Kabulü Sonrası Türk Destanları
- a. Karahanlı Dönemi
  - Satuk Buğra Han Destanı
- b. Kazak-Kırgız Kültür Dâiresi
  - Manas Destanı
- c. Türk-Moğol Kültür Dâiresi
  - Cengiz-name
- d. Tatar-Kırım
  - Timur ve Edige Destanları
- e. Selçuklu-Beylikler ve Osmanlı Dönemleri
  - Seyid Battal Gazi Destanı
  - Danişmend Gazi Destanı

Köroğlu Destanı(Günay, 2015) şeklindeki sınıflandırmanın genel kabul olduğu görülmekte ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada da bu sınıflandırma esas alınmış ve rekreasyon penceresinden farklı bir bakış açısıyla yorumlanmıştır.

3.2. Rekreasyon Kavramı ve Genel Hatları ile Rekreasyon Faaliyetleri

Bu bölüm içerisinde genel hatları ile rekreasyonun tanımı, özellikleri-sınıflandırılması ve faydaları anlatılmaktadır.

3.2.1. Rekreasyon Kavramına Genel Bir Bakış

Rekreasyon, yenilenme, yeniden yaratılma/yaratma veya tazelenme anlamına gelen Latince "*recreatio*" kelimesinden gelmektedir(Karaküçük ve Akgül, 2016: 43). Rekreasyonun birden fazla tanımını yapmakta mümkündür. Literatürde bazı yazarlar tarafından oluşturulmuş tanımlarda şu şekildedir:

Sosyoloji sözlüğünde rekreasyon, “Boş zaman süresince bireysel veya grupla yapılan özgürlük duygusu ve ödüllendirmesi hemen olan etkinlikler” olarak belirtilmiştir(Torkildsen, 1992). Rekreasyon bireylerin sınırlı yaşam süresinin zorunlu faaliyetler dışında kalan zaman diliminde, gönüllü olarak katılım gösterdikleri ve doyum sağlayabildikleri etkinlikler olarak tanımlanabilir(Hazar, 2014: 12). Rekreasyon, bireyi zorunlu işler ve faaliyetlerinden sonra dinlendiren, yenileyen ve gönüllülük esasına dayanarak iştirak edilen etkinliklerdir(Kraus, 1985: 17). Edginton ve Ford (1985) ise rekreasyonu şu şekilde tanımlar: bireylerin gönüllü ve iş yaşamından bağımsız olarak katıldıkları, kendileri için değerli olan, insanın çoğu kayda değer ihtiyacını gideren, aktif, mutlu ve huzurlu bir yaşam aracı olmakla birlikte aynı zamanda kişisel doyum sağlayıcı etkinlikler. Karaküçük ve Akgül (2016: 44) ise rekreasyonu; Bireylerin önceden tasarlanmış ya da anlık olarak gelişen, yenilenmek-sosyalleşmek- mutlu ve sağlıklı olarak nitelikli bir yaşam sürdürülebilmek için, gönül rızasıyla tercih ettiği faaliyetlerle boş zamanları değerlendirmesi anlamını taşımaktadır.

Rekreasyon, çevreden kaynaklanan stres ve etkilerin kişinin beden ve ruh sıhhati üzerindeki istenmeyen etkilerini azaltmak/ortadan kaldırmak için yaptığı faaliyetlerin dışında kalan zamanlarda kendi arzusu ile gerçekleştirdiği etkinlikler olarak tanımlanabilir(Koçyiğit ve Yıldız, 2014). Rekreasyon kavramının daha açıklayıcı olması için kullanılan bazı ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadeler aşağıdaki gibidir:

- a. Rekreasyon bireyin boş olduğu zamanlarda gerçekleştirdiği aktivitelerdir, kesinlikle bir iş değildir.
- b. Birey rekreasyon faaliyetlerine hür iradesi ve arzusu ile katılır.
- c. Rekreasyon faaliyetlerine katılan birey memnuniyet duyar ve zevk alır.
- d. Rekreasyonel faaliyetler kişisel fayda ile birlikte toplumsal fayda da sağlar.

Yapılan tüm bu tanımlamalara ek olarak bu araştırma için bizim yaptığımız rekreasyon tanımı ise:

Bireyin iş ve uğraşları dışında kalan zaman diliminde, tamamen gönüllülük esas alınarak, zevk ve istekleri göz önünde bulunarak, özgür iradesi ile bireysel ya da grup şeklinde katıldığı, gerek aktif gerekse pasif katılım gösterebileceği faaliyetlere rekreasyon adı verilir. Diğer bir ifade ile rekreasyon: dinlenme-eğlence-yenilenme

gibi amaçlar kapsamında gerçekleştirilen, bireyin tüm sorumluluklarından kurtulduğu boş zamanlarda, bilerek ve isteyerek katılım gösterebildiği, sosyal açıdan kabul edilebilir etkinliklere katılım olarak nitelendirilebilir.

3.2.2. Genel Hatları ile Rekreasyon Faaliyetleri (Özellikleri, Sınıflandırılması ve Faydaları

Rekreasyonu diğer disiplinlerden ayıran ve özel bir zamanın dilimi olmasını sağlayan bazı özellikler vardır. Bu özellikler, rekreasyonun tam anlamıyla anlaşılabilmesi için önem arz etmektedir. Rekreasyonun özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır(Karaküçük ve Akgül, 2016: 53-59):

- a. Rekreasyon etkinliklerine katılımında gönüllülük esasına dayanır ve devam katılımcının isteğine bağlıdır. Ayrıca rekreasyonel etkinliklerin planlanmasında da öncelik kişinin kendisine aittir ve kişi kendi iradesi uyarınca aktiviteleri seçebilmektedir.
- b. Esnek bir yapıyı ifade eden Rekreasyon bireylere haz, neşe sağlar ve özgürlük hissi verir.
- c. Faaliyetlere katılım konusunda devam ve iştirak zorunluluğu katılımcının isteğine bağlıdır.
- d. Rekreasyon faaliyetleri, bütün mevsimsel şartlarda, dönemlerde ve her türlü açık veya kapalı mekanlarda gerçekleştirilebilir. Ayrıca o, her ortam ve koşullara göre biçimlendirebilir.
- e. Rekreasyon evrensel bir şekilde uygulanabilir ve değer taşıyabilir. Rekreasyon bireylerin kendini ifade edebilmesine, yaratıcı olup kendilerini geliştirebilmelerine fayda sağlar. Dolayısıyla Rekreasyonel etkinliklerin insanlara bireysel ve sosyal açıdan fayda sağlaması umulur. Ayrıca Rekreasyonun, toplumların gelenek ve göreneklerine, örf ve adetlerine, kültürel değerlerine tezat oluşturmaması beklenir.
- f. Rekreasyon herhangi bir faaliyeti gerektirmektedir.
- g. Rekreasyon tek bir eylem çeşidini içermeyen ve çeşitli faaliyetleri ihtiva eden rekreasyon, aktivite çeşitliliğiyle yaşam şekli ve yaşam tarzını belirtir. Ancak aynı faaliyete katılım gösteren bireyler farklı amaçlara sahiptir. Ayrıca Rekreasyon, katılım gösteren bütün bireylere belirli bir amaç ve dürtü sağlar.
- h. Rekreasyonel bir faaliyet gerçekleştirilirken, bireyler o faaliyetin içerisinde

ikinci veya daha fazla aktivitelere ilgi gösterebilir, gerçekleştirebilir.

- i. Rekreatyonel faaliyetler planlı veya plansız, organize edilmiş/edilmemiş mekanlarda, uzmanlar ya da amatörler tarafından uygulanabilir.
- j. Rekreatyonel faaliyetler gündelik ve sıradan olabileceği (Tv, İnternet ve pasif eğlenceler vb.) gibi ciddi bir amaç gözetilerek (Çeşitli eğitsel kurslar) de gerçekleştirilebilir Aynı faaliyete katılım gösteren bireylerin farklı amaçları olabilmektedir.
- k. Rekreatyonel bir faaliyet gerçekleştirilirken, bireyler o faaliyetin içerisinde ikinci veya daha fazla rekreatyonel aktivitelere ilgi gösterebilir, gerçekleştirebilir.
- l. Rekreatyonel faaliyetler planlı ya da plansız, organize edilmiş veya edilmemiş mekanlarda, uzmanlar ya da amatörler tarafından uygulanabilmektedir.
- m. Rekreatyonel faaliyetler gündelik ve sıradan olabileceği (Tv, İnternet ve pasif eğlenceler vb.) gibi ciddi bir amaç gözetilerek (Çeşitli eğitsel kurslar) de gerçekleştirilebilir.
- n. Aktiviteye katılımın nedeni değil, aktivite katılımcının nasıl hissettiği daha önemlidir.
- o. Rekreatyonel aktiviteler, faaliyetlere katılım gösterecek olan kişilerin ilgilerine ve ihtiyaçlarına göre şekillenmesi beklenir.
- p. Bir rekreatyon aktivitesi kişinin her zaman tam olarak tatminini sağlayamayabilir. Uzmanlaşmak isteyen bir yamaç paraşütçüsünün uçuş eyleminden önce yer çalışmalarını sıkıcı olarak görmesi buna bir örnektir.

Rekreatyonel faaliyetler; yer, zaman, katılımcı sayısı, faaliyet türü gibi birçok etkene göre sınıflandırılabilir(Sevil ve diğerleri, 2012; Karaküçük ve Akgül, 2016; Metin ve diğerleri, 2013; Ardahan ve Lapa, 2010; Hazar, 2014; Suiçmez, 2000; Hacıoğlu, Gökdeniz ve Dinç, 2009; Ardahan, Turgut ve Kalkan, 2016). Rekreatyon faaliyetlerinin çeşitliliğindeki bu denli fazla olması göz önünde bulundurulduğunda rekreatyonda da birçok farklı sınıflandırmanın yer alması umulan bir sonuç olarak dikkat çekmektedir (Kavlak, 2018).

Yukarıda belirtilen sınıflandırmaların içerisinde, bu araştırmanın kapsamı düşünüldüğünde(Karaküçük ve Akgül, 2016: 60-63; Sevil ve diğerleri, 2012: 15-18)

belirtilen sınıflandırmalar içerik mahiyeti bakımından uygun görülmele birlikte, Karaküçük ve Akgül (2016) sınıflandırmasında yapılış amacına göre ve çeşitli kriterlere göre gibi bir ayırım yaparken, bunlara ek olarak ise Sevil ve diğerleri (2012) etkinliklere katılım şekline göre, bireysel ilgiye göre gibi bir sınıflandırmayı uygun görmektedir. Bu sınıflandırmalar etkinliklerin yapılış amacına, etkinliklere katılım şekline, bireysel ilgiye ve çeşitliliğe göre olmak üzere birkaç aşamada çeşitlilik göstermektedir. Rekreasyon faaliyetleri;

a. Yapılış amacına göre;

Rekreasyonel faaliyetler yapılış amacına göre dinlenme, kültürel, sosyal/toplumsal, sportif ve turizm amaçlı olmak üzere beş temel unsurdan oluşmaktadır. Bu bağlamda Dinlenme amacıyla yapılan rekreasyonel faaliyetler; beden ve ruh sağlığını geri kazanma, dinlenme ve bu kazanımları sürdürme amacıyla ifa edilen faaliyetlerdir. Kültürel amaçlı yapılan rekreasyonel aktiviteler ise bireylerin boş zamanlarını tarihi mekan ve müzeleri gezerek değerlendirmesinden ibarettir. Sosyal/Toplumsal amaçlı rekreasyon etkinlikleri de bireylerin toplumsal/sosyal ilişkiler kurabilme ve bu ilişkileri geliştirebilme amacıyla katılım gösterdikleri boş zaman değerlendirme aktivitelerindedir(Karaküçük ve Akgül, 2016: 61).

Sportif amaçlı yapılan rekreasyonel faaliyetler; aktif ya da pasif katılım göstererek boş zamanın sportif faaliyetler ile değerlendirilmesi şeklinde vuku bulmaktadır. Turizm amaçlı yapılan rekreasyon etkinlikleri ise bireylerin boş zamanlarında öncelikle tatil dönemlerinde bulunulan yerden başka bir yere giderek gezme, görme ve tanıma amacı ile gerçekleştirilen seyahat eylemlerini kapsamaktadır. Toplumsal amaçlı yapılan rekreasyon etkinlikleri: bireylerin toplumsal ilişkiler kurabilme ve bu ilişkileri geliştirebilme amacıyla katılım gösterdikleri boş zaman değerlendirme aktiviteleridir. Sportif amaçlı yapılan rekreasyonel faaliyetler: aktif ya da pasif katılım göstererek boş zamanın sportif faaliyetler ile değerlendirilmesidir. Turizm amaçlı yapılan rekreasyon etkinlikleri: bireylerin boş zamanlarında öncelikle tatil dönemlerinde bulunulan yerden başka bir yere gitmek, görmek ve tanımak amacı ile yapılan seyahatlerini kapsamaktadır(Karaküçük ve Akgül, 2016: 61-62, Karaküçük, 2014: 67).

b. Etkinliklere katılım şekline göre;

Etkinliklere katılım aktif ve pasif olmak üzere iki kısımda sınıflandırılmaktadır.

Buna göre Aktif rekreasyon; katılımcının herhangi bir etkinliğe fiziksel bir uğraş sergileyerek katılım biçimi olarak ele alınabilir. Bireyin boks maçı izlemesinin yerine amatör olarak boks etkinliğini yerine getirmesi olarak örnek olarak düşünülebilir. Pasif rekreasyon ise katılımcının herhangi bir rekreasyonel etkinliğe pasif olarak katılımını ele alırken bu katılım şeklinde aktif katılımın aksine fazlaca bir fiziksel uğraş gerektirmez. Spor faaliyetlerine izleyici olarak katılım göstermek buna bir örnektir(Sevil ve diğerleri, 2012: 16).

c. Bireysel ilgiye göre;

Fiziksel, sosyal, yaratıcı, entelektüel ve ticari rekreasyon olmak üzere beş unsuru ihtiva etmektedir. Buna göre; Fiziksel rekreasyon: rekreasyona katılım şekli içerisinde en çok efor sarf edilen, getirisi bireye büyük ölçüde tatmin sağlayan rekreasyon faaliyetleridir. Sosyal rekreasyon ise bireylerin arkadaş veya sosyal çevresinde bulunan kişilerle ortak ilgilere dayanan aktivitelere katılım göstermesi sonucu ortaya çıkan toplumsal ruhu, paylaşım hissiyatını ve beraberliği içeren bir rekreasyon biçimidir. Yaratıcı rekreasyon; Bireylerin ilgi alanlarına göre değişiklik arz eden ve katılım gösterdikleri etkinlikler ile yaratıcı zeka ve yetenekleri ortaya çıkararak faaliyetleri ihtiva etmektedir. Entelektüel rekreasyon ise Bireye anlayış ve entelektüel birikim sağlayan öğrenme ve zihin üzerinde yoğunlaşan etkinliklerden oluşmaktadır. Ticari rekreasyon da Ticari gelir sağlamak amacıyla özel ya da tüzel kişilerin ücretli olarak sunduğu etkinlikleri kapsamaktadır(Sevil ve diğerleri, 2012: 17-22).

d. (Yaş Kriterine ve Zamana) göre yapılan sınıflandırma;

Yaş kriterine göre yapılan sınıflandırmada, farklı yaş gruplarının kendi istekleri doğrultusunda yöneldikleri rekreasyonel etkinlikler ön plâna çıkmaktadır. Zamana göre yapılan tasnifte ise yılın her mevsiminde yapılan faaliyetler, ayrıca çocukluk, işsizlik, gençlik ve emeklilik dönemlerinde gerçekleştirilen etkinlikler kastedilmektedir. Rekreasyon; süresine, katılım şekline, sosyo-ekonomik duruma, iklime ve coğrafi konuma göre farklılık gösterebilir. Bu ve bunun gibi faktörler sınıflandırma biçimlerinin çok olmasının da sebebini ortaya koymaktadır(Karaküçük ve Akgül, 2016: 61-62).

Rekreasyon faaliyetlerine katılım fiziksel, sosyal ve psikolojik bağlamda bazı faydalar sağlamaktadır. Bu alan yazın taramasında rekreasyonun faydaları hakkında

yapılmış çalışmalar (Koçyiğit ve Yıldız, 2014; Sevil ve diğerleri, 2012; Karaküçük ve diğerleri, 2017; Karaküçük ve Akgül, 2016; Ardahan ve diğerleri, 2016; Karaküçük ve Gürbüz, 2007) oldukça fazla olmakla birlikte bu çalışmada Sevil ve diğerlerinin(2012: 14-15) yaptığı ayırım, kapsam bakımından daha uygun görülmektedir. Buna göre rekreasyonun faydaları şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

a. Fiziksel Faydalar

İnsanoğlu pasif çalışma hayatı sebebiyle kısmen hareketsiz bir yaşamı tercih edebilmiş, bu hareketsizlik ise gündelik hayatta bir takım sağlık problemlerini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla pasif çalışma ortamının yarattığı olumsuz etkilerden kurtulmanın en iyi yolu olarak fiziksel rekreatif aktivitelerdir. Yapılan bazı araştırmalar; düzenli fiziksel aktivitelerin, obezite, kalp ve dolaşım sistemi bozuklukları, tansiyon, kolesterol, çeşitli kas ve eklem problemleri gibi pek çok hastalığı önlemede oldukça etkili olduğunu ortaya koymuştur. Düzenli fiziksel aktiviteler ile sağlığın korunduğu bilimsel bir gerçekliktir(Zülal, 2002; Lök ve Bademli, 2017; Genç ve diğerleri, 2011).

b. Toplumsal Faydalar

Gelişen teknoloji sayesinde toplumsal yaşam bireylerin lehine bir fayda gösterirken, bunun aksi yönünde de bireylerin asosyalleşmesine sebebiyet verebilmektedir. Örneğin sosyal medyanın (facebook, instagram, twitter gibi) her ne kadar “sosyal” medya olarak adlandırılrsa da bu platformların bireyler üzerindeki olumsuz etkileri yapılan bazı araştırmalarla(Çiftçi, 2018:418-425; Dizman, 2019: 548-549) ortaya konmaktadır. Bunun yanında bireylerin geçmişten getirmiş oldukları olumsuz olaylar silsilesi, hala yaşamakta oldukları bir takım olumsuz durumlar, dil, din, eğitim, ırk, kültürel farklılıklar bireyleri toplumdan uzaklaştırabilmektedir. Fakat insan yaratılış itibarıyla sosyal bir varlığı ifade ettiği için fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal ihtiyaçlarını da bir şekilde tatmin etmek isteme fitratıyla yaratılmıştır. Ayrıca rekreasyonel faaliyetlerin, toplumsal birlik ve beraberliği sağlamanın yanı sıra demokratik toplumun oluşmasında kolaylaştırıcı bir rol oynadığı da bilinen bir gerçektir.

c. Psikolojik Faydalar

Sağlıklı olma, sadece bedensel anlamda iyi olma halinin bir göstergesi değildir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (World Health Organization) tanımına göre sağlık: *“Sağlık sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir.”*(Fişek, 1982) olarak açıklanmıştır. Ancak 21. yüz yıl toplumlarında aile, sosyal çevre, trafik, gürültü kirliliği, okul ve iş hayatındaki problemler gibi bireylerin psikolojisini olumsuz yönde etkileyen unsurlar bulunmaktadır. Rekreatyonel faaliyetlerin fiziksel ve toplumsal yararları olduğu kadar bireylere mental yönden de çeşitli faydalar sağladığı bazı çalışmalarla (Sevin ve Şen, 2019; Aydın ve İnce 2016; Birol, Temel ve Nas, 2016) açıklanabilmektedir. Kısacası rekreatyon faaliyetlerine katılım her türlü olumsuz durumları minimum düzeye indirgeyebilme özelliğini ihtiva etmektedir. Zaten rekreatyonun bireyin stresini atıp psikolojik olarak rahatlamasına, moral kazanabilmesine fayda sağladığı bilimsel olarak ortaya konulması da bunun bir ölçütüdür(Ölçücü ve diğerleri, 2015; Arslan ve diğerleri, 2018: 37-42).

4. REKREASYON FAALİYETLERİ AÇISINDAN TÜRK DESTANLARI

Destanlar bağlı bulunduğu milletlerin hayata bakış açılarının, sosyal-ekonomik durumlarının, toplum hafızasında iz bırakan olayların, örf ve adetlerinin, gündelik yaşantılarının birer yansıması şeklinde, oluşturulduğu devrin izlerini içinde barındırır. Dolayısıyla destanlar, kendisinde o topluma dair her türlü aktiviteyi de ortaya koyma olanağını sunmaktadır. Bu aktivitelerden biri de rekreasyon faaliyetleridir. Türk Destanları da rekreasyon faaliyetleri bakımından geniş bir hazine görevi görmekte ve yaşanan döneme ait bazı rekreasyon faaliyetlerini günümüze ulaştırmaktadır. Bu bağlamda Türk destanları boş zaman ve rekreasyon faaliyetleri açısından büyük bir önem taşımaktadır (Yılıbr, 2006; Sepetçioğlu, 1995: 7-8; Lü Hsü, 2002: 9; İnan, 1972: 76-90). Ancak bu önemine rağmen böyle bir konunun doğrudan ele alınmadığı görülmüş ve akademik anlamda rekreasyon penceresinden farklı bir bakış açısıyla hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası Türk destanları konu edilmiştir. Ayrıca burada, Destanlar hakkında genel hatlarıyla birkaç cümle ile bilgi verilmiştir. Çünkü hem konunun dağılmasını önlemek hem de konunun sınırını çizmek için bu bir zaruret teşkil etmiştir.

4.1. İslamiyet Öncesi Türk Destanlarında Rekreasyon Faaliyetleri

İslamiyet öncesi Türk Destanları genel yapı içerisinde değerlendirildiğinde, yaratılış, kahramanlık/yiğitlik ekseninde gerçekleşen, Türk toplumu hakkında belirgin ipuçlarını sahip olan eserlerdir. Genel itibari ile içerisinde sıkça sosyal hayattan bahseden bir anlatıma sahip olan bu destanlar boş zaman değerlendirme hakkında açık anlatımlara sahiptir. İslamiyet öncesi Türk Destanlarının hemen hemen her birinin içerisinde rekreasyon faaliyetleri göze çarpmaktadır. Bu faaliyetlerin neler olduğu öncelikle araştırmaya tabi tutulan destanların birkaç paragraf anlatımından sonra, destanlar içerisinde ki kesitler halinde aktarılmaktadır.

4.1.1. Yaratılış Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri

Yaratılış destanı, Türk toplumlarında farklı coğrafyalarda farklı anlatımlara sahiptir. Destanların birbirinden bazı noktalarda farklı olması gayet doğal bir durumdur, bunun başlıca sebebi anlatıldığı dönemin şartlarına ve toplumun genel yapısına uyum sağlama çabası olarak görülmektedir. Her ne kadar farklı coğrafyada farklı Türk toplumları tarafından anlatılırsa anlatılsın bu destanlar ortak motifler içermektedir. Zaten literatür taraması yapıldığında farklı Türk boylarının çeşitli

Yaratılış Mitolojileri dikkat çekmiş ancak bu farklılığa rağmen ana motifi değişmediği görülmüştür(İnan, 1976: 26-28; Gültepe, 2015: 67-75).

Bahaddin Ögel, *Türk Mitolojisi I* adlı eserinde Orta Asya ve Sibirya’da anlatılan Yaratılış Destanları içerisinde en kapsamlı ve doğruluğu birçok araştırmacı tarafından kabul edilen, W. Radloff’un derlemesini kullanmış, Türkçe ’ye çevirisi yapmış, üzerinde derin tahlillerde bulunmuş ve literatüre hediye etmiştir. Eserde Yaratılış Destanı iki bölümde incelenmektedir. İlki Dünya’nın yaratılışı, ikincisi ise insanın yaratılışıdır(Ögel, 2010: 419).

Yaratılış Destanı’ndaki rekreasyon faaliyetlerini ortaya koyabilmek için destanın belirli kısımlarının konu edilmesi kaçınılmazdır.

“ *Dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer,*

“ *Uçsuz, bucaksız, sonsuz, sular içindeydi her yer!*

...

“ *Günlerden bir gün yine, yer suya gömülmüştü,*

“ *Çünkü balığın başı aşağıya düşmüştü.*

“ *Dünya yaratılınca, Tanrı rahatı seçti,*

“ *Oturmak için yine, Altın-Dağ’ına geçti.*

“ *Çok büyük bir dağ idi, Altın-Dağ dedikleri*

...

“ *Ayla Güneşe değer, gökteydi delikleri.*

“ *Bulunurdu Altın-Dağ, gökle yer arasında,*

“ *Ülgen de otururdu, bu dağın ta başında!*

“ *Dağın etekleriyse, dünyaya değmez idi,*

“ *Bir adam boyu kadar, durur da düşmez idi.*

“ *Dünya yaratılışı, altı günde olmuştu,*

“ *Yedinci günde ise, Bay-Ülgen uyumuştü.*

...

“ *Yine günlerden bir gün, Tanrı Ülgen denize,*

“ *Bakarak duruyordu, şaşırıldı birden bire,*

“ *Bir toprak parçacığı, sulara yüzüyordu,*

“ *Toprağın üzerinde, birde kil duruyordu.*

“ *Toprak üstündeki şey, dedi, nedir acaba,*

“ *İnsanoğlu bu olsun, insana olsun baba,*

*“ Görünmeğe başladı, insan gibi bir şekil,
“ Birden insan olmuştu, toprak üstündeki kil.
“ İnsanda toplanmıştı, her çeşitten yeterlik,
“ Bu ilk insanın ise, adı olmuştu Erlik.
“ İnsan yaratan Tanrı, ortalarından kayboldu,
“ Erlik de yola çıktı, arayıp onu buldu.
“ Tanrı'nın gönlü temiz, yücelerden yüceydi,
“ — Bir küçük kardeşim ol! Diye, Erlik'e dedi.
“ Erlik Tanrı Ülgen'in kardeşi olmuş idi,
“ Fakat nedense kalbi, hırs ile dolmuş idi.
“ Erlik yaratılınca, gezip, tozup, eğlendi,
“ Aradan günler geçti, birden durup söylendi:
“ — Ben niçin olmayayım, Tanrı'dan daha yüksek,
“ Tanrı neden dolayı, göklerde olsun bir tek!
“ Ben niçin olmayayım, hem kuvvetli, hem yüce,
“ Bu bir kabahat mi dir, ben doğduysam yenice!
... ” (Ögel, 2010: 432-436).*

Yukarıda kesitler halinde verilen destanın içerisinde ilk göze çarpan unsur şüphesiz “dinence” motifidir. Çünkü Yahudi ve Hıristiyan dini anlayışına yakın bir biçimde Tanrı dünyayı yarattıktan sonra yedinci gün uyuyarak dinlenmeye çekilmiştir. Bir diğer rekreasyonel faaliyet olarak “eğlence” unsuru dikkat çekmektedir. Çünkü burada Tanrı tarafından yaratılan ilk insanın “gezip, eğlenmesi” anlatılmaktadır.

'Sonra yardımcı olan, ruhlarına da döndü:

“ Bu senin görevindir, Ey Şal-Yime dinle sen!

“ Rakı içip de sarhoş, olanları koru sen! ” (Ögel, 2010: 463).

4.1.2. Oğuz Kağan Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri

Oğuz Kağan Destanı, genel hatları ile Türklerin Çin, İran ve Kafkasya'yı ele geçirmeleri, Yenisey ve Hazar denizlerine kadar ulaşmalarını anlatmakla birlikte Oğuz Kağan'ın buradaki rolü ve konumu ve aynı zamanda Oğuz Kağan'ın hayatını ve zaferlerini konu etmektedir (Sertkaya, 1992).

Günümüzde iki çeşit Oğuz Kağan Destanı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi

Uygurlara ait olan ikincisi de Farsça yazılandır. İki Oğuz Kağan Destanı arasında bazı farklılıklar söz konusudur. Bu farklıların en önemlisi, Farsça yazılan Oğuz Kağan Destanlarında din olgusunun kendisini daha fazla hissettirmesi ve olayların din boyutunda ele alınmasıdır. Uygurca yazılan versiyonda ise İslami tesirlerden uzak bir hava görülmektedir(Köprülü, 1980: 48).

Oğuz Kağan Destanı, hem Oğuz Kağan adlı kahramanın hem de onun çevresinde hayat bulan olayların anlatıldığı destandır. Destan'da Oğuz Kağan, yiğit, gözü kara, önder, ilişkilere önem veren, törelere saygısı olan bir lider olarak betimlenmiştir(Kaplan, 1979: 27-32). Destan, olağanüstü olaylar ekseninde meydana gelmiştir. Buna göre Yer ve Gök'ün kızı ile aile kuran Oğuz Kağan, Cihan'a hâkim olma amacını taşımıştır. O, beraberindeki kahramanlar ile büyük başarılarla imza atmış ve oğullarını etrafına toplayıp onlara hem öğüt vererek hem de devleti onlar arasında pay ederek sonuçlandırmıştır(Adalı, 2012).

İslamiyet öncesi Türk Destanları incelendiğinde şüphesiz Oğuz Kağan Destanı literatürde en fazla konu edinilen destanların başında gelmektedir. Bunun nedeni Türk Dünyasına ait çok değerli bilgiler barındırmakla birlikte Türklere ait dinî, sosyal ve kültürel birçok unsuru ihtiva etmesidir. Uygurca olan Oğuz Kağan Destanı içerisinden yaptığımız çıkarımları gösterebilmek adına destan içerisinden kesitler vermeyi ve bu kesitlerden sonra çıkarım yapmak yerinde olacaktır.

Oğuz-Han'ın doğuşu:

'Olsun dediler.

Onun resmi işte budur:

Ondan sonra da yine, sevinç, neşe buldular.

Yine günlerden bir gün:

Aydın oldu gözleri, renklendi, ışık doldu,

Ay Kağan'ın o gündü, bir erkek oğlu oldu.

Gömgök, gök mavisiydi, bu oğlanın yüz rengi,

Kıpkızıl ağızıyla, ateş gibiydi benzi.

Al al idi gözleri, saçları da kapkara!

Perilerden de güzel, kaşları var ne kara!

Geldi ana göğsüne, aldı emdi sütünü,

İstemedi bir daha, içmek kendi sütünü!

Pişmemiş etler ister, aş, yemek ister oldu!

*Etraftan şarap ister, eğlenmek ister oldu!
Ansızın dile geldi, söyler, konuşur oldu!
Kırk gün geçtikten sonra, yürür oynasır oldu!
Öküz ayağı gibi, idi sanki ayağı!
Kurdun bileği gibi, idi sanki bileği!
Benzer idi omuzu, tıpkı samurunkine!
Göğsü de yakın idi, koca ayınıninkine!
Bir insan idi, fakat tüylerle dolu idi!
Vücudunun her yeri, kıllarla dolu idi!
Güder at sürüleri, tutar atlara biner!
Daha bu yaşta iken, çıkar avlara gider!
Geceler günler geçti, nice seneler doldu!
Oğuz da büyüyerek, yahşi bir yiğit oldu!” (Ögel, 2010: 115).*

Yukarıdaki destan Oğuz Kağan Destanının yalnızca bir kısmını oluştururken burada anlatılan şarap istenmesi, eğlenmek, ava çıkmak motifleri bir rekreasyon faaliyeti olarak destanda yerini almaktadır.

Aynı destanın bir başka bölümünde ise Oğuz Kağan’ın Yer’in kızı ile evlenmesinin anlatıldığı bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde bir dizi rekreasyon faaliyeti şu şekilde anlatılmaktadır:

*“Ava gitmişti bir gün, ormanda Oğuz Kağan,
Gölün ortasında bir, tek ağaç uzuyordu,
Ağacın kovuğunda, bir kız oturuyordu
Gözü gökten daha gök, bu bir Tanrı kızıydı,
Irmak dalgası gibi, saçları dalgalıydı.
Bir inci idi dişi, ağzında hep parlayan,
Kim olsa şöyle derdi, yeryüzünde yaşayan:
“ Ah! Ah! Biz ölüyoruz! Eyvah! Biz ölüyoruz !”
Der, bağırır dururdu!
Tıpkı tatlı süt gibi, acı kımız olurdu!
Oğuz kızı görünce, akli başından gitti,
Nedense yüreğine, kordan bir ateş girdi.
Gönülden sevdi kızı, tutup aldı elinden,
Kızla gerdeğe girdi, aldı dilediğinden.
Birinci oğlancığa, Gün adını koydular,*

*İkinci oğlanaysa, Ay adını buldular,
Deniz olsun üçüncü, diye memnun oldular.
Oğuz bunu duyunca, ilinde soy soylattı,
Toy yaptı, şölen verdi, çok büyük toy toylattı!’’(Ögel, 2010: 117-118).*

Destanda görüldüğü üzere toplumun içerisinde gelişen mutlu edici olaylardan sonra Türk toplumunun şölenler vermesi, eğlenceler tertip etmesi, mutlulukların paylaşıldığı bir ortam oluşturulması da bir rekreasyon faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

*“ Bir ev tiki ahundan ol Şehriyâr ,
“ Kim ol evden felek evi kıldı ârâ”
“ Tokuz yüz yılki (at), tokuz bin koy (koyun) öltürdi,
“ Bulgar (deri)’dan toksan tokuz havuz kıldurdi ”
“ Tokuzına arak (rakı), toksanına kımız tolturttı ,
“ Barça (bütün) nökerlerin (beylerin) keltürtti (getirtti)!” (Ögel, 2010: 206).*

Destanda dikkat çeken bir unsurda kazanılan zaferlerden sonra yapılan toylar, eğlenceler, içecek tüketimi gibi rekreasyon faaliyetleridir.

Farsça yazılan Oğuz Kağan içerisinde ise rekreasyon faaliyetleri olarak göze çarpanlar şunlardır:

*‘‘Türkler doğan çocuğa, hemen ad vermezlerdi,
Bir yaşına girmeden, ona ad seçmezlerdi.
Büyük toy yapılırdı, eski Türk âdetince,
Öyle ad seçilirdi, çocuğun kudretince.
Kara-Han atlar kesti, yurdum şen olsun diye,
Çağırdı hep Türkleri, bir ad bulunsun diye.
Oğlancık birden bire, “ Adım Oğuz’dur!” Dedi,’’ (Ögel, 2010: 158).* Farsça yazılan Oğuz Kağan Destanı içerisinde de toy gibi rekreasyon faaliyetleri görülmektedir.

4.1.3. Türeyiş Destanı’nda Rekreasyon Faaliyetleri

Farklı Türk boylarına ait türeyiş destanları çok çeşitli olmakla birlikte Uygur Hanı’nın Çinliler ile olan mücadelesi konu alan Uygur Türeyiş Destanı en bilinenidir. Türeyiş Destanı, Türk boylarından biri olan Uygurların hükümdarı Böğü Han’ın ağaçtan doğumu ve bu soydan türeyişi konu alır. Destana göre Böğü Han, bir

Çin prensesi ile evlenerek iki ülke arasında barışı sağlar. Birkaç hadiseden sonra Turfan adı verilen bir bölgeye göç etmek zorunda kalan Uygurlara ait bu destan, Oğuz Kağan Destanı ile birçok benzerlik göstermektedir. Ancak Türeyiş Destanı'nda "Mani Dininin" etkileri açıkça görülmektedir(Ögel, 2010: 88-95). Boş zaman aktiviteleri olarak değerlendirebileceğimiz av sahneleri ve savaşlardan sonra düzenlenen toylar destan içerisinde dikkat çekmektedir.

*" İnsanın atasının, adı Er-Sogotoh'du,
" Çok, çok zahmetler çekmiş, dertleri de pek çoktu.
" Ereydeh-Buruydahçı lakabını vermişler,
" Yalnız yaşadığından, ona böyle demişler,
" Bir oba ortasında, büyük bir evi varmış,
" Bu evin dört yanım, gümüş köşeyle sarmış.
" Bu ev elli kapılı, kırk pencereliymiş,
" Evin çatısı ise, tam otuz kirişliymiş.
" Evden içeri girip, giden doğu yönüne,
" Ağaç Hakan'a rastlar, gelirmiş tam önüne.
" Büyük bir çayır vardı, bu yerin ortasında,
" Çok eski bir esinti, eserdi hep başında.
" Ağaç Hakan büyüktü, her şeyin anasıydı,
" Varlık ona bağlıydı, gökle yer binasıydı.
" Kökleri kaplar idi, Yeraltı dünyasını,
" Zirvesi deler idi, göğün dokuz katım,
" Tam yedi ayak idi, ağacın yapraklan,
" Ondan daha büyüktü, sarkan kozalakları,
" Ağacının kökünde, görülürdü bir kaynak,
" Hayat suyu bu idi, akar giderdi ap ak.
" Ak ve kara inekler, ihtiyar olmuşlardı,
" Bu sudan içenlerse, yeni can bulmuşlardı.
" Ağaçla uçan kuşlar yorgun bitap olurdu,
" Gelip bu sudan içen, yeni kuvvet bulurdu.
" Bu kutsal ağacında, bir sahibi var idi,
" Bir Dişi Tanrı idi, saçları da kar idi,
" Kendisi ihtiyardı, göğsü de ap alaca,
" Görenler sanır idi, bir keklik gibi, kurca.*

*“ Memeleri büyüktü, aşağıya sarkardı,
“ Uzaktan bakan kimse, iki tulum sanırdı,
“ Aslındaysa bu ağaç, normal boyda, küçüktü,
“ Ana-Tanrı gelince, ona göre büyürdü.
“ Büyürken sesler çıkar, gürültüyle esnerdi,
“ Bu sesler yavaş yavaş, gittikçe genişlerdi.
“ Er Sogotoh adlı er, “ Yalnız yaşayan adam ”
“ Yakut Türklerinceydi, bu da bir nevi Âdem,
“ Düşünmüş, demiş beni kimler doğurdu diye!
“ Bana bu cam verip, meydana koydu diyet
“ Gitmiş sormuş ağaca benim anam kim diye!
“ Elbet bir atam vardır, benim babam kim diye.!
“ Ağaç da dile gelip, soyunu sayıp dökmüş,
“ Er Sogotoh hislenip, saygıyla dizin çökmüş,!
“ Gök Tanrısı Er-Toyon, onun babası imiş!
“ Kansı Kübey-Hatun, onun anası imiş!
“ Aslında insanoğlu, göklerde doğmuş imiş,
“ Bütün kutsallıklarla, vücudu dolmuş imiş!
“ Ama bir gün gelmiş ki, demiş anne, babası,
“ Haydi buradan in git, topla tarağı tası!
“ Annesi ona derken, haydi git sen iline,
“ Bir tulum hayat suyu, sıkıştırmış eline!
“ Demiş ki, sen bu suyu, sol koluna al gezdir!
“ Sana bu hayat verir, belki bir günü gelir!
“ Aradan zaman geçmiş, bu insan bir er olmuş!
“ Harp meydanlarındaysa, savaşlar eder olmuş!
“ Nasıl olmuşsa biri, kalbini okla delmiş,
“ Vermiş son nefesini, hayatı sona ermiş.
“ Hayat suyundan Tanrı, bir kabarcık sıçratmış,
“ Bu küçücük damlacık, kalbe konup ıslatmış.
“ İnsan hemen dirilip, güçlenmiş hayat dolmuş,
“ Dokuz defa daha çok, güçlü kuvvetli olmuş!” (Ögel, 2010: 98-100).*

Türeyiş Destanı incelendiğinde Tanrı tarafından gönderilen çocuklardan birinin halk tarafından hükümdar seçilmesi anlatılır ve bu seçimin büyük kutlamalar ve

şenlikler ile gerçekleştiğinden bahsedilmektedir.

4.1.4. Şu Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri

Şu Destanı'nda, Şu adlı Saka hükümdarının Makedonya kralı İskender ile yaptığı savaşlar anlatılmaktadır. Şu'nun Milattan önce IV. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu tarihte Büyük İskender, İran'a ve Türkistan'a akınlar düzenlemiştir. Bu seferler sırasında Saka hükümdarı Şu adında bir genç idi. Bu destan Saka Türklerin Büyük İskender ile olan mücadelelerini ve Türklerin mecburi nedenler vesilesiyle geri çekilmelerini anlatır.

Şu destanında tespit edebildiğimiz rekreatif faaliyetler olarak bir unsur dikkat çekmektedir. Bu unsur da metnin içerisinde şu şekilde anlatılmaktadır:

‘‘Adamları, Şu'ya şöyle dediler: Zülkarneyn denen adam yaklaştı. Onunla savaşacak mıyız?. Hakanın gümüşten bir havuzu vardı. Sefer sırasında da onu yanında taşır, içine su doldurur, sonra da kazları ve ördekleri içinde yüzdürürdü. Hakan, «savaşacak mıyız» diye soranlara cevap olarak; şu kazlara ve ördeklere bakın, nasıl suya dalıyorlar dedi. Bunun üzerine milletin yüreğine korku düştü. Savaşmak veya bir tarafa çekilmek için herhangi bir hazırlığın yapılmadığını zannettiler. Derken Zülkarneyn ırmağı geçti...’’(Ercilasun, 1991).

Bu metinden de anlaşılacağı üzere bir rekreasyon faaliyeti olarak “yüzme” motifi görülmektedir. Çünkü havuz 'da hayvan yüzdürülmektedir.

4.2. İslamiyet Sonrası Türk Destanlarında Rekreasyon Faaliyetleri

Türkler, tarihte hem “Yüce Tanrı” hem de kendisine has “Geleneksel Türk Dini İnanışları” diyebileceğimiz bir inanışa sahip olmuşlardır. Türkler 'den Yahudiliği ve Hıristiyanlığı din olarak benimseyenler olmuş, ancak bu sınırlı sayıda hatta Hazar Türkleri, Gagavuz ve Çuvaş Türkleri ile sınırlı kalmıştır. Bu dinlerin, Türkler arasında kabul görmemesi; o dinlerin Türkleri tatmin etmemesi ve kendi özel inanç ve kültürleri ile bağdaşmaması olarak açıklamak mümkündür. Ancak Türkler, İslâm Dini ile karşılaştığında onların tamamına yakını İslâm'ı toptan ve gönülden benimseyebilmiştir. İslâm'ı din olarak benimseyen Türkler, İslâm Öncesi inanışlarını, geleneklerini ve göreneklerini canlı bir şekilde yaşatmaya devam etmişlerdir. Hatta Müslüman olma sürecinde Türkler; “İslâm'a uygun olmayanları İslâm'a uydurmuş ve aykırılığı açık olanları atmıştır. İslâm'a aykırı olmayanları da “örf” olarak yaşatmışlardır(Küçük ve Küçük, 2009; 1-22) Bu durum destanlarda da kendisini göstermiş İslam sonrası destanlarda, İslam dini motifi ağırlık olarak

kendisini göstermiştir.

4.2.1. Manas Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri

Manas Destanı'nın farklı varyantları olmasına karşın, temel konular aynı şekilde işlenmektedir. Buna göre Manas Destanı'na adını veren asıl kahraman Manas'tır. Manas'ın oğlu Semetey ve torunu olan Seytek'de destanın devamında kahraman rolünü sürdürmektedir. Manas Destanı; Manas, Semetey ve Seytek hakkında kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı çok geniş bir destandır(Vural, 2013).

Manas Destanı, Manas doğmadan önce Kırgızlar ile Kalmukların yaşadığı bir takım sorunları ele alarak başlar. Kırgızların Başbuğu öldükten sonra, Kalmuklar Kırgızlara saldırmış ve Kırgızları boyundurukları altında yaşamaya mahkûm etmişlerdir. Kırgızların beyi Yakup Han önderliğindeki Kırgızlar, Kalmuklara karşı ayaklanmış ve mağlup olarak Altaylara sürülmüşlerdir. Altaylar 'da yaşamaya mahkûm olan Yakup Han bir çocuğunun olmasını çok istemiş ve bu amaçla büyük bir toy verilmiştir. Daha sonra, büyük Hatun Çıyırdı, Manas'a hamile kaldığı müjdesini vermiştir. Manas'ın dünyaya gelişi ise diğer destanların kahramanların doğumunda olduğu gibi olağanüstü güçler ile anlatılmaktadır.

"...Bebeğe Manas adının verildiği saklanır ve isminin Dev Cinli (Çong Cindi) olduğu ilan edilir. Bunun nedeni, Çinli Esen Hanı'nın kâhinlerinin, Kırgız halkının içinde Manas adlı, kara mavi yeleli, omzunda kızıl benli bir alpin doğacağı ve büyüdüğünde Çin, Hitay ve Kalmuk halklarına büyük bir bela olacağını haber vermeleri idi. Nitekim gerek Manas doğmadan, gerekse doğduktan sonra Kalmuk ve Çinliler Manas'ı bulmak ve öldürmek için düzenledikleri saldırılar, destanda detaylı şekilde yer alır. Manas'ın çok küçük yaşlardan itibaren bir yetişkin gibi gözüktüğü, mucizevî bir güce sahip olduğu ve liderlik yeteneği destanda sık sık vurgulanır. Manas üç yaşında iken, bir delikanlı gibi gözükiyordu, döğüşmeyi ve kuvvetini göstermeyi istiyordu. Sekiz yaşında iken iyiden iyiye ele avuca sığmaz oldu. Manas'ın büyük gücüne rağmen, deneyimsiz bir çocuk olması, Cakıp Han'ı endişelendiriyordu. Onu terbiye etmesi, yetiştirmesi ve düşmanların gözünden uzak tutması amacıyla, Manas'ı, töreleri iyi bilen, kudretli Oşpur'a teslim etti." (Vural, 2013).

Destanın bu kısmından Manas'ın ölümüne kadar anlatılan kısım ise bir bakıma Oğuz-Kağan Destanı ile benzer özellikler gösterir. Manas öldükten sonra oğlu Semetey sahneye çıkar destan devam eder ve Semetey 'den sonra sahneye Manas'ın torunu olan Seytek çıkar. Destan Seytek ile devam eder. Manas Destanı'nda ki rekreasyon faaliyetlerine bakacak olursak şu şekilde sıralayabiliriz. Manas'ın doğuşu:

“Çurçı adlı hanım, kızıydı Aydar-Han’ın
Bu kızı almış idi, eşiydi Yakıp-Han’ın
Bir gün Yakıp-Han ona, şöyle demiş çıkışmış:
“ Çurçı’yı alalı, henüz çocuk öpmedim!
“ Bu Çurçı saçını, hiç bir zaman taramaz!
“ Tanrıya tövbe edip, bana da bir gün bakmaz!
“ Belini berk bağlamaz!
“ Bu Çurçı bana hiç, erkek oğul doğmadı!

...
Çurçı’dan bir çocuk, doğup geldi, ağladı,
Yakıp-Han sevinerek, yayı bele bağladı.
Kim baksa bu oğlana, eti ap ak, tüy sanki!
Görünce sanırdı ki, kemiği bakır sanki!
Yakıp-Han, (çok sevindi), ak-boz kısrak kestirdi,
Dört Peygamber neslinden, Manas adı verdirdi.
Dört Peygamberin hepsi, ona yakın geldiler,
Sinadılar çocuğu, öğerek kut verdiler.
Yafkend 'den yedi elçi, gelerek yiyip içti,
Manas yavuz bir yiğit, diyerek kalkıp gitti.
Hitay'dan da kırk elçi, gelerek yiyip içti,
Bu Manas Hitay’ı da, kıracak diye gitti.
Nogay 'dan da on elçi, oturup etler yedi,
Bu Manas müthiş yiğit, diyerek kalkıp gitti’’(Ögel, 2010: 506-507).

“Yakup-Han’ın oğlu Er-Manas, gecelerden bir gece, bir rüya görür. Oturup, etleri şişlere dizip, ateş üzerinde pişirip kızartırken, birden- bire etlerin dizildiği demir şişler tutuşup yanmağa başlarlar. Şişler yanarken de Manas uyanır. Bir türlü bu rüyaya bir mana veremez. Düşünür, düşünür. Kırk yiğidini toplar. Onlara sorar, bu rüyamı tabir edin, der ama hiç kimse bir türlü tabir edemez. Bunun üzerine emir verir. Bulun birisini, o tabir etsin, der. Etlar yığdırtır. Tulumlar dolusu kımızlar getirtir. Şölenler verir. Bu rüyamı tabir edene, istediği hediyeyi verin der’’(Ögel, 2010: 509-510).

Manas’ın doğumunun ve gençliğinde gördüğü bir rüyanın anlatıldığı bu metinlerde de görülebileceği üzere İslam öncesi dönem destanların da görülen bir han oğlu bey oğlu doğduktan sonra verilen ulu toylar ve eğlenceler göze çarpmaktadır bu toylar rekreasyonel bir faaliyet olarak alınıp değerlendirilebilir.

Manas Destanı’nda ilk ad verme toyu Manas için yapılır, bu ad verme

etkinlikleri yalnızca bu destana özgü bir durum olmayıp, İslamiyet öncesi ve sonrası tüm Türk Destanlarında görülmektedir. Bu destan da ad verme toyu şu şekilde tasvir edilmektedir.

“Çakıp Han, Çıyırđı Hanım'dan bir erkek evlat sahibi olunca bir toy düzenler. Destanın ilerleyen kısımlarında ise, Manas'ın oğlu Semetey ve torunu Seytek için de ad verme törenleri yapılır”(Vural, 2013). Bu törenlerde, çeşitli ziyafetler veriler, güreş, at yarışları, ok atma, dans gibi etkinlikler düzenlenirdi. Hatta Türklerin düzenledikleri bu toplantılar(toylar), bir bayram gibi kutlamalara sahne olduğu, yarışların yapıldığı, şarkıların söylendiği, bol miktarda kımızların içildiği belirtilmektedir(Vural, 2013).

“Bir de, il'in en yaşlısı vardı ki, Bakay'dan sonra bu gelirdi. Kabile reisleri içinde en ihtiyar olan, o idi. Kendisi Ala-şan dağlarında ve Kırgızların Sağ-yüz reisi Yamgırçı- Nogay 'm sınırlarında otururdu. Manas ve halkı, hep ona saygı gösterir ve onun sözünü tutarlardı. Kendisi aynı zamanda kutsal bir kuvvete sahip olan bir pehlivan idi. Oğuzların yurdu olan Kazılık vadisindeki Kar-Yabas (Kar yağmaz?)'da güreşler tutmuştu. İhtiyar ve beli bükük bir halde, genç Nogay Han'ı Yoloy-Han'la bile güreş tutmuş ve onu yenerek Manas'ı şaşırtmıştı. Çünkü Manas, Yoloy-Han'dan korkmuş ve onunla güreşmek istememişti...”(Ögel, 2010: 505-506).

Burada görüldüğü üzere güreş müsabakalarının düzenlendiği, hem olası bir savaşa hazırlık mahiyetinde yapılmakta iken hem de rekreasyonel bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka bölümde ise Manas'ın başka bir kabileden olan Alman-bet ile karşılaşmasının anlatıldığı yer şu şekildedir:

“ Ey başıboş dolaşan yolcu! Nereden gelip, nereye gidiyorsun? At üstünde, yüzün tıpkı kâfirlere benziyor. Ama çehren, nurlar saçıyor! Müslümandan hiç farkın yok. Soruyorum sana Baban kimdir? Annen kimdir? Söyle misin bana bunları!” Alman-Bet de Manas'a dönüp, şöyle der : “ Kim Tanrının isteğine karşı gelir, Er-Manas! Kim Tanrının kudretine güç yetirir, Er-Manas! Ne duydum, duydun mu hiç, Er-Manas! Ne gördüm, gördün mü hiç, Er-Manas! Halk içinde, sen ey Manas En kudretli bir deve gibisin. Gerçi Oyrat'lar arasında da kudretli develer vardır. Aygır kılından yaka yapıp, giyinen Oyratlar içinde de Han oğlu vardır. Altın hotozlu, bir kor gibi, alev alev görünen kemerler takan, Hanlar da vardır, ey Manas! Bunlardan biri de, Kara-Han oğlu, kaplan benzeri, Alman-Bet'tir, işte ben o'yum, ey Manas!”(Ögel, 2010: 509-511; Gülensoy, 2002: 65-66).

Bu metinden de anlaşılacağı üzere at yarışlarının düzenlenmesi ve eğlencelerin yapılması aynı şekilde bir rekreasyon faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka parçada ise Manas evlenmek istediği kızı alması için babasını gönderir, fakat babası kızı alamaz, bunun üzerine Manas kırk yoldaşı ile gider kızı almaya, destanın

bu parçası şu şekilde anlatılır:

Yakup-Han evine döner, gelir Manas'a, her şeyi anlatır. “ *Oğlum, al kırk yiğidini ardına, Alman Bet'i de yanına, git kendi işini kendin gör,*” der. Manas da, bunu duyunca hemen atlanır, pusatlanır ve etrafındakilerle yola çıkar. Manas'ın yola çıktığı haberi, Temir-Han'a(kızın babası) söylenir. Elçiler gelir Temir-Han'a :“ *Çabuk, Han'ım, durma hemen ata bin,*” derler. “ *Açılan ak bayraklar rüzgârla dalgalanıyor, ordular ise yeri sarsarak geliyorlar,*” derler. Bunu duyan Temir-Han yerinde hemen fırlar, kalkar ve gelenlere bakar. “ *Bakar ki gerçekten, Manas'la kırk yiğidi önde, onların arkasından da kırk bin kişilik bir ordu geliyor*”. Hemen kararını değiştirir ve Manas'la yoldaşlarının davet edilmesini ve misafir edilmesini emreder. “ *Manas ile yoldaşları ve arkasından da develerle dünür için, kadınlar gelir, yıkılır ve başlarlar yiyip içmeğe*”. Temir-Han bu işe razı olur, “ *Manas'ın yiğitlerine izzet ikram eder, dağ gibi et, deniz gibi kımız toplatır*” Manas'a da ayrı bir çadır kurdurup ve onu yapayalnız orada bırakır. Kırk yiğit ise, Temir Han'ın adamları ile eğlenirler : “ *Kara-başlı kişisi, Manas kaldı kendiyse, “ Yanında hatta yoktu, dört ayaklı it bile!... Yiyip içmeden sonra, ok yarışları başlar. Manas'ın adamları, tasasız, süslü yaylarını, çekerek ata dururlar... ”*(Ögel, 2010: 516).

Yukarıda ki parçada da görüleceği üzere ok atmak ve okçuluk figürü bir yaşam stili olarak kendini savaşlardan eğlenceler kadar her alanda kendini gösteren başlı başına bir rekreasyon faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda kımız tüketimi ile kendisini gösteren eğlenceler İslam'a geçiş döneminde yazılmaya başlanan Manas Destanı'nda da kendini göstermektedir. Kımız tüketimini ihtiva eden eğlence ile ilgili rekreasyon faaliyeti olarak alabileceğimiz onlarca durum mevcuttur.

Manas'ın Kaşgar bölgesine yaptığı akınların anlatıldığı destanın bir parçasında at yarışları, ölü aşı etkinlikleri, güreş ve satranç gibi rekreasyon etkinlikleri göze çarpmaktadır. Bunlar şu şekilde gerçekleşir:

Manas-Han, Kırgızların Orta-Yüz reisi Kökçe-Han ile savaş için karşılaştığı zaman da, önce iki ordu arasında bir “ *savaş için at yarışı*” düzenlenmiş ve bu yarış, aylarca devam etmiştir(Ögel, 2010: 522).

Manas-Han, Kırgızların Orta-Yüz reisi Kökçe-Han ile savaş için karşılaştığı zaman da, önce iki ordu arasında bir “ *savaş için at yarışı*” düzenlenmiş ve bu yarış, aylarca devam etmiştir(Ögel, 2010: 522).

“ At yarışları” da, Türk Mitolojisinin önemli sahnelerinden biridir. “ İki türlü” at yarışı vardı. Bunlardan biri, sırf “ yarışma” gayesi ile yapılan yarışlardı. Bu çeşit yarışma, düğünlerin, toyların ölü aşlarının, şenliklerin başlıca süslerinden biri idi. Diğer türlü yarışlar ise “ savaşıma” gayesi ile yapılırdı. Bazen iki ordu savaş için karşılaşınca, karşılıklı bir anlaşma yapılırdı. Çoğu zaman da iki taraftan birer pehlivan veya savaşçı çıkar ve temsili bir “ Savaş güreşi” yapılırdı. Hangi tarafın güreşçisi galip gelirse, o taraf zaferi elde etmiş olurdu”(Ögel, 2010: 521-522).

Manas’ın yaptığı savaşlardan biri ise, Kaşgar bölgesinde hüküm süren Kökütey Han’ın veziri Bok Murun ile yaptığı savaştır. Destanda şu şekilde anlatılmaktadır:

Kaşgar bölgesinde hüküm süren, Kökütöy-Han adlı bir Han vardı, “kendisi çok ihtiyar ve artık yaşamağa gücü kalmamıştı. Bir gün hastalandı ve kan kusmaya başladı. Bu Han'ın Bok-Murun adlı da bir veziri vardı. Bok-Murun bu dununu görünce, hemen ilin içine çıktı ve bağırarak, kim varsa, eli yurdu çağırdı ve Han'ın başına topladı, Han döndü halka şöyle dedi: Beni yıkan ihtiyarlığımı, ıstırap veren bir de yaşım var. Ama “ başı tuğlu Han- larım”, “ beylik yapan” beylerim de var. Korkmayın, ” der. Bunu dedikten sonra da ölür. “ Çocukları, kullan, beyleri, kimi varsa ağlarlar. Ama faydası yok ki! “ Bari cenaze merasimini yapalım,” derler. “ Bir ölü yemeği, yağ aş verelim,” derler. At yarışları düzenlerler... “ Tan daha ağarmadan, güneş henüz çıkmadan, Bok-Murun, “ altın süslü, kızıl tuğuyla” çıkar gelir ve yuğ aşının verileceği yerde “ boz otağını” kurar. Han’ı için büyük bir tören hazırlar. Davet için de etrafa adamlar gönderir. Bu zamanda, davet edilen böyle bir törene gitmemek, çağırana karşı bir saygısızlık veya düşmanlık işareti olarak sayılırdı. Bunun için pehlivanlar pehlivani, Er-Koşay’a adam salar. “ Gelsin,” der, benim bu yuğ aşım. “ Yok gelmezse, benim gözüme hiç görünmesin,” der. “ Manas-Han’a da elçiler gelir ve onu yuğ aşma davet ederler. Ama Manas-Han, bu daveti kabul etmez ve ölü aşına da gitmez. Elçiler, “ Nasıl bir ok kayadan dönmezse, elçiler de cevapsız gitmez,” derler ve ısrar ederler. Ama Manas’ın bir bildiği vardır. Oturur, Alman-Bet’le satranç oynamaya. Elçiler de onu, hayretle, seyrede dururlar”(Ögel, 2010: 523-526).

Bu parçalardan da anlaşılacağı üzere cenaze merasimlerinde ölü aş, at yarışları tertip edilmesi, Manas’ın Alman-Bet ile satranç oynaması rekreasyonel faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk destanının vazgeçilmez bir unsuru olan av sahneleri, bu destanda da dikkat çekmektedir. Barış dolu geçen altı yıldan sonra Manas’ın yeniden eğlenceler tertip etmesi, ziyafetler vermesi ve yoldaşları ile büyük av şölenleri tertip etmesi göze çarpan başka bir unsurdur(Gülensoy, 2002: 324-343).

Manas’ın eş olarak seçilmesinin anlatıldığı bölümde ise bir dizi rekreasyon faaliyeti göze çarpmaktadır. Bunlar zurna ve kopuz eşliğinde düğünün yapılması, at yarışlarının tertip edilmesi, pehlivanların güreşmesi, çeşitli dans gösterilerinin

düzenlenmesi ve bozkurtların bütün yeteneklerini göstermesi şeklinde tezahür eder(Vural, 2013).

Manas'ın sünnet edilmesinin anlatıldığı bölümde de bir dizi rekreasyon faaliyeti göze çarpar. Manas'ın babası Yakup Han, büyük bir toy düzenleyip halktan Manas'ı sünnet etmelerini ister(Gülensoy, 2002: 24-27). Bu eklenti zannımızca İslamiyet sonrası yapıldığından kaynaklı olarak farklı varyantlarda bulunmamaktadır. Kırgızların gelenek ve göreneklerini en güzel biçimde yansıtan bu destanda bir takım farklı uygulamalar da bulunmaktadır. Bebeğin beşiğe yatırılacağı ilk günde beşik töreni yapılması, çocuğun kırklanma töreninde bir takım geleneklerin uygulanmaya devam edilmesi, bebeğin yürüme şerefine ise bir ziyafet düzenlenmesi bu örneklerden bazılarıdır. Hatta bu eğlenceler çerçevesinde çocuklar bebeğin çıkarıldığı çadırın önünde toplanmakta ve koşu yarışması yapılmaktadır. Çocuğun ergenlik döneminde ise ata binme, atlı yarışmalar ve şenlikler düzenlenmektedir(Gülensoy, 2002: 27-28; Vural, 2013).

Destanın içerisinde çeşitli rekreasyon faaliyetleri de göze çarpmaktadır. Bunlar; aş törenlerinde yapılan at yarışlarıdır. Bu yarışlar, destanda küçük ve büyük yarışlar olarak iki türlü geçmektedir. Büyük yarışlar sırasında, organizasyon gerektiren eğlenceler tertip edilirken, küçük yarışlar ise genellikle aş törenlerinde yapılmıştır. Bu yarışlar; at üzerinde güreşler, birebir yapılan güreşler, mızrak dövüşleri, mızrak yarışları, yüksekteki hedefe isabet yarışmaları, ulak dövüşleri gibi yarışma içerikli rekreasyon faaliyetleri olarak düşünülebilmektedir(Vural, 2013).

4.2.2. Satuk Buğra Han Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri

Satuk Buğra Han Destanı, hem bir destan hem de Türklerin İslamiyet'i kabulü konusunda önemli bir kaynak olma özelliği bakımından ayrıcalığa sahiptir. O, bu yönü ile diğer destanlardan kısmi olarak farkındalık göstermektedir. Türklerin İslamiyet'i kabulü ve Karahanlı Devleti'nin ilk zamanları konusunda efsane ve rivayetlerin dışında kaynak yok denecek kadar azdır. Bu konuda araştırma yapan araştırmacılar aslında kaynak yokluğundan veya azlığından dolayı genellikle Tezkire-i Satuk Buğra Han'dan yararlanmışlardır(Demir, 2018: 11). Satuk Buğra Han hakkındaki bilgilerin çoğu birbirini tekrar eden kaynaklara dayanmaktadır(Özkan, 2013). Tezkire-i Satuk Buğra Han/Buğra Hanlar Tezkiresi dünya kütüphanelerinde Çağatay Türkçesi ya da Doğu Türkçesi ile kaleme alınmış

on bir nüsha bulunmaktadır. Bunlar: ‘‘Paris nüshası, Londra nüshası, Rusya nüshası, Berlin nüshası, Taşkent nüshası (dört adet), İngiltere Oxford-Bodleian Kütüphanesi nüshası(üç adet)’’ şeklindedir(Demir, 2018: 12; Özkan, 2013).

Satuk Buğra Han Destanı büyük ölçüde İslami unsurları içermekle birlikte, İslamiyet’i ilk kabul eden Türk hükümdarı Satuk Buğra’nın hayatını anlatmaktadır. Eserde Müslüman doğan Satuk Buğra Han, babası ve toplumuna karşı İslam adına savaş açar, İslam Dinini toplumuna ve çevre toplumlara kabul ettirir, bir takım kerametler gösterir ve nihayetinde Hakka yürür(Huncan, 2009: 181-182; Demir, 2018: 12-115; Özkan, 2013).

Satuk Buğra Han’ın İslam dinini kabul edişinin ilk adımları sayılabilecek bir sahnede şu şekilde bir beyanat vardır: ‘‘Bir gün öyle ansızın Satuk Buğra Han Gazi, bu kırk arkadaşı ile av yapmaya çıktı. Hep birlikte av yaparak yürüyüp gidiyorlardı.’’(Demir, 2018: 37). Bir başka kısımda ise: ‘‘Aradan süre geçtikten sonra bir gün Satuk Buğra Han Gazi’de ava çıkmak isteği oluştu. Yanına kırk arkadaşını aldı, hep birlikte ava çıktılar.’’(Demir, 2018: 41). Bir başka bölümde ise, can sıkıntısı sebebiyle: ‘‘... Sultan Satuk Buğra Han Gazi bir gün yine gönümlü kalkıp av yapmaya gitmek istedi.’’ (Demir, 2018: 57). Burada ki sahnelerden de anlaşılacağı üzere Satuk Buğra Han Destanı’nda birçok yerde gönül hoşnutluğu sebebiyle avcılık faaliyetleri gerçekleştirildiği geçmektedir.

Hemen hemen tüm Türk destanlarında görülen av sahneleri bu destanda da karşımıza çıkmaktadır. Satuk Buğra Han’ın İslamiyet’i kabul edişindeki ilk adımın anlatıldığı bölümde Buğra Han ve yoldaşları ile gezinti ve rahatlama amacıyla av yapmaya çıkar(Demir, 2018: 37). Dünya görüşlerinde, kültürlerinde, yaşam tarzlarında değişiklikler olsa da Türk toplumlarında av sahnelerinde bir değişim söz konusu olmamıştır. Kimi zaman eğlence, kimi zaman ise sportif bir faaliyet olarak her daim av sahneleri destanlar içerisinde yerini almıştır. Çünkü Türkler, savaşçı ve göçebe bir millettir. Dolayısıyla av, atçılık, okçuluk gibi aktiviteler, hem yaşam stili hem de bir rekreatif faaliyet olarak değerlendirilmiştir.

İslam öncesi dönem destanları incelendiğinde destan kahramanları her daim beden kuvveti, çeviklik, güç ve akıl dolu özellikleri ile karşımıza çıkar. Satuk Buğra Han Destanı’nda ise beden kuvvetini arttırmaya yönelik yapılan faaliyetlerden ziyade onun Müslüman olması ve İslam’a karşı tutumu ön plânda tutulduğu görülmektedir.

Aşağıdaki ifadeler de bunun bir göstergesidir:

Üvey oğlunun aynı zamanda yeğenin Müslüman olduğundan şüphelenen Harun Buğra Han, Satuk Buğra ve arkadaşlarından bir mabet yapımında onları test etmek amacıyla onların yardımını ister, Satuk Buğra ve arkadaşları oyunu onlar ve niyetlerini farklılaştırarak o mabedin yapımında yardım ederler, bunun üzerine Harun Buğra Han: *‘Ey gözümün nuru! Ey oğul! Ciğerimin köşesi! Bundan sonra sizin nazik bedeninize ve kollarınıza iş yaptırmaya niyetim yok. Zaten şu yaptığınız işi de yaptırmamın bir amacı var idi. Artık sizden emin oldum...’* (Demir, 2018: 50-51). Bu destanın içerisinde bir diğer boş zaman faaliyeti olarak alabileceğimiz sohbetler çokça yer tutmaktadır. Örneğin; Satuk Buğra Han’ın doğumu ve ergenlik yıllarının anlatıldığı bölümde *‘O on iki yaşına gelinceye dek kimseye söylemedi, Müslüman olduğunu, hiç kimseye söylemeden kırk kişi olan yoldaşları ile sohbetler kılar idi’*, bir başka bölüm olan Satuk Buğra Han’ın arkadaşlarının İslamiyet’i kabul ettiğini anlatan bölümde *‘ Bu kırk kişilik yoldaş kişinin arasından Satuk Buğra Han Gazi, Kur’an-ı Kerim’i harf harf öğrendi. O Kuran-ı Kerim’i öğrenebilmeyi altı ayda tamamladı. Altı ay boyunca, onun hayatı bu şekilde devam etti’*. Bir başka bölüm olan Satuk Buğra Han’ın Tanrı’ya yürümesinin anlatıldığı bölümde ölüm döşeginde olan Satuk Buğra Han’ın yanına gelen arkadaşlarına Satuk Buğra Han şunları söyler: *‘Uçana kadar fırsatı ganimet bilip bir fasıl sohbet daha yapalım. Çünkü bu yolda dostlardan ve kardeşlerimden her iki dünyada da ayrı olmak çok zor olacak’*, buradan da anlaşılıyor ki fırsat bulunduğu an itibari ile sohbet etmek bu destan içerisinde birçok yerde geçmektedir (Demir, 2018: 12-60; Özkan, 2013). Sohbetlerin amaçlarına gelirse daha çok ilim ve irfan adına yapılan boş zamanda değer üretmek adına yaptıkları görülmektedir.

4.2.3. Danişmed Gazi Destanı’nda Rekreasyon Faaliyetleri

Dânişmendname 11. ve 12. yy Anadolu’suna ait bir menkıbedir. Menkıbeler, yazıldıkları zamana ait olan, toplumun düşünce yapısını ve faaliyetlerini anlatan, toplum bilincinde binlerce yıl yaşayan yarı tarihi vesikalara verilen addır. Dine dayalı Türk edebiyatının ilk halkasını Dede Korkut Destanı oluştururken peşinden Battalname, Dânişmendname gibi destanlar gelmektedir. Melik Danişmed, Seyyit Battal, Dede Korkut için Anadolu’nun kültürel mimarları demek yanlış olmayacaktır (Sert ve Biçer, 2007: 5- 6).

Dânişmend Gazi Destanı, destana konu olan Melik Danişmed Gazi'nin şüpheye mahal verilmeden, soyunun tamamen Türk ve destanın ise yalnızca Türk destanı olduğu görüşü yaygındır. Genellikle "Dânişmendname" olarak adlandırılan bu destan bazı yazma nüshalarda "Kıssa-i Melik Dânişmend Gazi" veya "Kitab-ı Melik Dânişmend" olarak da adlandırılabilir(Ocak, 1993: 478).

İslamiyet'in kabulü ve Anadolu'nun fethiyle Türkler için yepyeni bir destan döneminde başlamıştır. Bunlar arasında ilk büyük destan karakterlerinden Seyyid Battal Gazi ve Melik Dânişmend Gazi de vardır. Anadolu'nun Türkleşme dönemine teşekkül eden bu destan İslamiyet'i resmi bir din olarak kabul etmiş fakat İslam öncesi dönem ile kültür bağına tamamen koparmamıştır. Destan öncelikle Battal Gazi'nin ölümünden bahsettikten sonra, Battal Gazi'nin torununun çocuğu olan, Melik Ahmet(Melik Dânişmend)'den bahseder ve destan burada başlar. Halifeden izin alıp gaza kılmaya başlayan mukaddes insan Melik Dânişmend, Karadeniz bölgesini fetheder. Bölgeyi fethinden sonra bir şekilde Hıristiyanlar pusu kurarak Dânişmend Gazi'yi şehit ederler. Akabinde Dânişmend Gazi'nin oğlu olan Melik Gazi babasının fethettiği yerleri, babasının ölümünden sonra Hıristiyanlardan geri alır, babasının mezarının olduğu yere Niksar'a bir türbe yaptırır(Uçkun, 1992; Ocak, 1993: 478-479; Sert ve Biçer, 2007: 7-312; Akkaya, 2017).

Destan içerisindeki boş zaman faaliyetlerine bakacak olursak öncelikle Melik Dânişmend Gazi'nin destanın başında gençliğinin anlatıldığı bölümde:

Sultan Turasan ile Çehar Bağ adlı yerde kimi zaman gece kimi zaman gündüzde toplanır, silahşörlük talimi yapardı. Gündüz talime başlardı, gece olurdu. Sultan Turasan bağda kalırdı. Melik Ahmet şehre gelirdi. Sabaha dek okur, yazardı. İlim tahsil ederdi. Melik Ahmet böyle olunca anlayamazdı; Hz Peygamberi(s.a.s.) düşünde görür, talim ederdi''(Sert ve Biçer, 2007: 11; Akkaya, 2017).

Burada anlatılan talim dikkat edilirse Sultan ile gerçekleştirilen talimdir, bu da göstermektedir ki bu faaliyet öncelikli olarak boş zaman değerlendirme adına gerçekleştirilir.

Bir başka bölüm olan Melik Danişmed Gazi'nin Artuki adında ki bir Hıristiyan yiğit ile av esnasında tanışmasının anlatıldığı bölümde: "Melik, yiğide(Artuki) sordu: - Senin adın nedir? Dedi. Yiğit: - Yarın adımlı diyeyim dedi. Tekrar oturduğu yere geri döndü. Hoş yedi içti, yattı uyudu, sonra doğruldu. Ayağa kalktı. Tamburasını eline aldı. Çaldı, çağırdı, zarı zarı ağladı" burada ki kısımdan da anlaşılıyor ki, bu

destan içerisinde bir tür müzik aleti olan tambura, destan kahramanları tarafından kullanılan, daha önceki süreçlerde öğrenilen bir çalgı aletidir, bu da göstermektedir ki destan içerisinde müzik gibi boş zaman değerlendirme faaliyetleri gerçekleştirilmektedir(Akkaya, 2017; Uçkun, 1992; Sert ve Biçer, 2007: 22-23). Av sahneleri de destan içerisinde görülmektedir. Hükümdar kızı olan Efromiya bir gün ava çıkar: *‘‘Bir gün ava çıkmıştım. Ansızın Artuki ile karşılaştık. Elinde turunç vardı’’*, burada da görülebileceği üzere av avlamak bir boş zaman faaliyeti şeklinde yapılmaktadır, çünkü Hükümdar çocuklarının fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak için ava çıkmadıkları aşikârdır(Akkaya, 2017; Uçkun, 1992; Sert ve Biçer, 2007: 35-36).

Dânişmend Gazi'nin pehlivanlık ve savaş oyunları sergilediğinin anlatıldığı bölüm ise şu şekilde gerçekleşir:

‘‘Bu gün benim, o Sahip Kıran.

O Melik Dânişmend Pehlivan.

Benim işte kırıcı o gavurları.

Hoş şimdi de kırayım siz gavurları.

...

Oyunlar göstererek önlerinde dolaştı.

Ben erim diyen gelsin, diyerek savaştı’’(Sert ve Biçer, 2007: 42-43).

Dânişmend Gazi'nin yoldaşı olan Artuki 'nin evlenme merasiminin anlatıldığı kısımda ise:

‘‘Melik(Dânişmend Gazi): Bu gece Muhammed'in ve evliyaların cemallerini gördüm, Hazreti Resul (s.a.s.) bana Efromiya 'yı Artuki 'ye vermeme, iki hasreti birbirine kavuşturmamı buyurdu, dedi. Beyler ve gaziler bu haberi alıp, Melik'e dua sena kıldılar. Düğün başladı, aşlar, nimetler pişti, kotarıldı. Nimetler yediler ve şeker şerbeti içtiler, Kur'an okuyup, dua ve sena kıldılar’’(Sert ve Biçer, 2007: 113).

Bu şekilde anlatılan kısımda düğün ve dini içerikli sohbet ortamlarından bahsedilirken, düğünden sonra ki kısımda ise:

‘‘Artuki ile Efromiya dünya evine girmiş oldular. Ertesi gün beyler ve gaziler Artuki 'ye dua kılmaya geldiler. Artuki onları karşılayıp, ikramda bulundu. Onlar geri kendi makamlarına varıp karar kıldılar. Artuki üç günü kendi çadırında neşe ve eğlence ile geçirdi. Melik Dânişmend üç gün sonra Artuki 'yi katına çağırdı, ava çıktılar’’(Sert ve Biçer, 2007: 113-114).

Bu şekilde anlatılan bu kısımda da düğünden sonra ki gerçekleştirilen eğlence faaliyetlerine yer verilmiştir. Dânişmend Gazi'nin de evlenmesinin şerefine verilen ziyaret ise şu şekilde anlatılır:

'Melik Danişmend geçti tahtına oturdu.

Aşçılar çalışıp aşı ortaya getirdi.

Gelip saf durdular pek çok ulu Bey, Aga

Hepsi Melik'in karşısında kalktılar ayağa.

...

Çevirme kuzuların doldurulmuştu içi.

Çok enfestiler nar gibi kızarmıştı dışı içi.

...

Kete ve küliçe yağlı çörekler

Daha katmer ile yağlı börekler.

...

Yemek bitince sonunda yapılan duadır.

Yemekten sonra salavat getirmek revadır.

...

Düğün tamam oldu girdiler gerdeğe.

Ertesi gün gaziler geldi Melik'i tebriğe

Yedi gün düğün oldu. Yediler, içtiler''(Sert ve Biçer, 2007: 233-237).

Sivas Kalesine varmasının anlatıldığı ilk bölümde geçen müzik ile ilgili olarak tambura çalınması, eğlence ve dinlence amaçlı yapılan yeme-içme ve av faaliyetleri ve sohbet çerçevesinde gerçekleşen dini faaliyetler, destan içerisinde anlatılan savaş öncesi düşmanın moralini bozmak ve psikolojik üstünlük sağlamak amacıyla savaş oyunlarının tertip edilmesi, güreş, düğün sonrası tertip edilen eğlenceler ve oyunlar gibi boş zaman faaliyetleri bu destanın belli başlı boş zaman etkinliklerini oluşturmaktadır(Akkaya, 2017; Uçkun, 1992; Sert ve Biçer, 2007: 12-167).

4.2.4. Battal Gazi Destanı'nda Rekreasyon Faaliyetleri

'Battalname'' ya da 'Battal Gazi Destanı'', Bizanslılara ve diğer gayrimüslimlere karşı verilen savaşları sembolik bir biçimde konu etmektedir. Battal Gazi Destanı, Hz. Muhammed'in bir konuşmasında Rum diyarının fethine yönelik sarf ettiği bir takım sözler neticesinde başlar. Hz. Muhammed'in vefatından 300 yıl sonra ortaya çıkacak Cafer adlı bir çocuğun İslam dini adına verdiği mücadeleleri

konu olan bu destan, her ne kadar İslam çerçevesinde gelişmiş bir destan olsa da eski Türk kültüründen de bir takım izler taşıdığı görülmektedir(Köksal, 2014: 7-15).

Literatürde ‘‘Battal-name’’ olarak da adlandırılan Battal Gazi Destanı’nın mensur ve manzum olarak pek çok yazmasının yanında birkaç da basılı nesir/düz yazı hali bulunmaktadır(Sakaoğlu, 1992). Arapça bir kelime olan ‘battal’, kahraman anlamına gelmekle birlikte bu destan kahramanı olan Seyit Battal Gazi’nin vasfı olarak kullanılmaktadır(Boratov, 1949: 344). Destanın tam olarak hangi dönemi kapsadığı, destan kahramanı olan Battal Gazi’nin tam olarak kim olduğu hakkında kesin bilgiler mevcut olmamakla birlikte bazı kaynaklar birbirini desteklerken, bazıları ise birbiriyle tezat oluşturmaktadır. Araştırmamız için kullanacağımız bu destan hangi dönemde yazılmışsa yazılmış olsun, İslam etkisi ile geliştiği kesin bir şekilde ortadadır. Bu araştırma için kullanacağımız bilgiler daha çok folklorik unsurlar ve sosyal hayat bağlamında gelişen/gelişmiş inanç/ritüel/gelenek-görenek gibi kültürel faaliyetler ile sportif faaliyetler olmasından kaynaklı destanın içeriği burada bizim için öncelikli önemi arz etmektedir(Boratov, 1949: 312-343; Sakaoğlu, 1992).

Öncelikle destanın başında anlatılan Battal Gazi’nin ölümünden sonra, Hz. Muhammed’in soyundan olan ‘‘Sultan Hatun’’ Battal Gaziyi rüyasında görür ve bunun akabinde Rum diyarında bir yere bir türbe, mescit ve tekke yaptırır. Ardından büyük şenlikler düzenletir, yemekler veririr, hatimler okutur(Köksal, 2014: 9-12). Her ne kadar dini içerikli etkinliklerden bahsediyor olsak ta, büyük şenliklerin yapılması geçmişten bugüne birçok farklı amaç vesilesi ile yapılagelmiştir. Burada anlatılan şenlikler, insanların birbiri ile kaynaşması, birbirlerini daha yakından tanımaları ve hoşça vakit geçirip eğlenmeleri bir rekreasyon faaliyeti olarak değerlendirilebilir.

Destanın giriş kısmında ileride adı Seyit Battal Gazi olacak olan Cafer adlı bebeğin dünyaya gelişi anlatılırken, Cafer’in babası olan Hüseyin Gazi’nin güçlü bir pehlivan olduğundan ve daima ava çıktığından, bu şekilde huzur bulduğundan bahsedilirken, Malatya Beyleri ile oturan padişaha(Numan İbni Ziyad) oğlunun doğduğu haberi verilir ve bunun akabinde ‘‘7 gün, 7 gece toy’’ düzenlenir(Köksal, 2014: 16). Bu kısımdan da anlaşılacağı üzere güreş ve av sahneleri bu araştırmada kullanılan tüm destanların ortak sahneleri olarak dikkat çekmektedir. Bu faaliyetlerin

bir boş zaman değerlendirme unsuru olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Güreş beden gücünü arttırmaya yönelik bir faaliyet iken, av sahneleri her anlatıldığında bunun yiyecek bulma çabası olmadığı, kişinin reflekslerini geliştirmek, savaşa hazırlık ve ruhani huzur için yapılan bir faaliyet olduğu göze çarpmaktadır.

“Toy” düzenlenmesi ise Battal Gazi destanın sıklıkla konu ettiği motiftir. Destanın devamında, Hüseyin Gazi'nin de bir oğlu olur. Onun şerefine düzenlenen ziyafete ise şehrin ileri gelenleri ve padişah katılır. Birlikte dualar edilir, iyi niyetler sunulur ve 3 gün boyunca yeme-içme devam eder, eğlenceler tertip edilir(Köksal, 2014: 17-18). Çünkü toylar Türkler' de birlik ve beraberliği arttırıcı sosyal olgu olarak değerlendirilmektedir. Toy düzenleme geleneği bu destan içerisinde de mutluluk/sevinç ve ölüm toyları şeklinde gerçekleşmektedir. Her ne amaçla yapılıyor olsa da bu toylar birlik ve beraberliği arttırıcı, sosyal olgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Tamda bu noktada rekreasyon devreye girer. Rekreasyon'un bir faydası da toplumsal birliktelik ve beraberliğe yaptığı olumlu etkileridir(Mandaloğlu, 2012; Kırmızıoğlu ve Çeviker, 2017; Köksal, 2014: 22-43).

Cafer(Battal Gazi) 13 yaşına gelir. Dört kitabı ezberlemiş, tefsir ilminde ve hadislerde bilgi sahibi olmuş, daha sonra bahadırılığa/yiğitliğe/akıncı olmaya heves etmiş, Gazban adlı bir yiğitten çeşitli hüneler öğrenmiş zaman içerisinde rakipsiz hale gelmiştir. At sürmekte, süngü kullanmakta, kılıç sallamakta eşi benzeri görülmemiş bir yiğit haline gelmiştir(Köksal, 2014: 21). Burada görülen rekreasyon aktivitesi ise beden gücünü arttırmaya yönelik olan savaş provaları ve ilim kazanma yolunda dini bilgilerin kavranması sürecidir. Bu süreç rekreasyon literatüründe “*Ciddi Boş Zaman*” olarak da değerlendirilebilir. Ciddi boş zaman kısaca uzun uğraşlar, yeteneklerin gelişimi, deneyimlerin birikimini ve artan gayreti temsil etmektedir. Cafer(Battal Gazi)'in de yaptığı bu faaliyetler özellikle din alanındaki gelişimine bakılacak olursa, din alanında bu derece gelişimi ciddi boş zaman uğraşı olarak değerlendirilebilir(Martin, 2008; Köksal, 2014: 19-25).

Babasının yerine geçmek isteyen Cafer (Battal Gazi), beylerin olduğu kurula çıkar, babasının mevkiini onlardan ister, kurul bunu reddeder sebep olarak ise henüz bir hüner göstermemiş olduğunu öne sürerler. Cafer ise hüner gösterebilmek için anasından helallik alıp Rum diyarına doğru yola çıkar(Köksal, 2014: 23). Burada beylerin hüner olarak bahsettikleri şey yiğitlik göstermek, toplumun saygısını

kazanabilmek için yerine getirilmesi gereken görevlerdir. Bunu sağlayabilmenin ilk koşulu ise pehlivanlık, ok kullanmak, kılıç-kalkan kullanımı gibi beden kuvvetine ve çevikliğine dayanan faaliyetlerdir. Çünkü hüner gösterebilmek ve topluma kendini kanıtlamak için rekreasyon faaliyetleri gereklidir. O günün toplumunda rekreasyon faaliyetlerinin ne derece önemli olduğu yalnızca bu kısımdan bile anlaşılabilir.

Battal Gazi Destanı'nda diğer destanlardan farklı olarak şarap-kımız gibi içeceklerin kullanımından ve eğlence amaçlı bazı etkinliklerden bahsedilmemektedir. Ayrıca bu etkinliklerin Müslüman olmayan toplumların uyguladığı boş zaman faaliyetleri olarak dikkat çektiği görülmektedir(Köksal, 2014: 27-29). Toplumlar zaman içerisinde çeşitli iç ve dış etmenlerden kaynaklı olarak değişim yaşamaktadır. Toplumların bu değişimi doğrudan veya dolaylı olarak destanlara da yansımaktadır. İnanç şekillerinden, kültüre, giyim kuşam tarzından, boş zaman alışkanlıklarına kadar, Battal Gazi Destanı'nda ise bu değişim açık bir şekilde anlatılmaktadır.

4.2.5. Dede Korkut Hikayeleri/Destanlarında Rekreasyon Faaliyetleri

Türk Kültür Tarihi'nin belki de en önemli unsurlarından biri olan Dede Korkut, genel olarak 12 destandan oluşur ve bu destanlar da Türklerinin yaşayışı, edebiyatı, gelenek-görenekleri, kültürü, eski ve yeni dini hakkında belirgin bilgiler vermektedir. Bu hikâyelerin ilk anlatıcısı Dede Korkut olduğu bilinmektedir. Bu hikâyelerde, Oğuz Türkeri'nin yaşayışlarının, yiğitliklerinin, savaşlarının ve sağlam karakterlerinin, saf bir Türkçe ile yazıya geçirildiği açıkça görülmektedir. Dede Korkut Kitabı, Türklerin en önemli kültür miraslarından biri hatta en önemlisidir. Bu kitap, destandan halk hikâyeciliğine geçişin köprüsü olarak kabul edilen bir eser olarak, Türklerin hem sosyal hem kültürel hem de aile yaşantılarında önemli olan birçok maddi ve manevi kültür olgusunu içerisinde barındırmaktadır(Gençoğlu, 2017; Ergin, 2019: 10-21).

Dede Korkut Hikâyeleri/Destanları; Türk Tarihi ve Türk Edebiyatı açısından büyük öneme sahip olmakla birlikte İslamiyet öncesi bazı Türk inanışlarından da izler taşıması bakımından ayrıcalıklar göstermektedir(Buldur, Meydan, Güngör, 2016). Destan; ayrıca Oğuz boylarının yeme-içme, spor, sosyal hayat, inanç gibi toplumsal özelliklerini yansıtırken rekreasyon faaliyetlerini de ortaya koymaktadır.

Eğlence adı altında yapılan etkinlikler incelendiğinde Dede Korkut Destanların 'da toylar, büyük çapta ziyafetler, eğlence amaçlı düzenlenen avlar, deve ve boğa güreşleri, ok atma, atlı faaliyetler, şarap ve kıymız tüketimi ön planda yerini almaktadır(Buldur, Meydan, Güngör, 2016).

Dede Korkut destanlarını incelendiğinde, Muharrem Ergin'in 'Dede Korkut Kitabı' dikkat çekmektedir. Bu destan 12 bölümden oluşmakta olup bir bütünlük arz etmekte birlikte, Muharrem Ergin'in hocası(Fuad Köprülü)'nın aktarımıyla: '*Bütün Türk Edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar.*' bu söylem araştırmamızda kullandığımız bu destanın ehemmiyeti bakımından ne derece önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır(Ergin, 2019: 7). Bu 12 bölüm içerisinde bahsi geçen rekreasyon aktiviteleri destanların adı ile ayrı ayrı incelenmiştir. Bu destanlar ve faaliyetler aşağıdaki gibidir.

'Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şami otağını yeryüzüne diktirmişti. Alaca gölgeliği gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar Hanı Bayındır yılda bir kere ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ederdi. Gene ziyafet tertip edip attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu' burada görüldüğü üzere ziyafet tertip edilmesi, sorunların görüşülüp çözüme kavuşturulmaya çalışılma, birlik ve beraberlik durumunun bir göstergesidir(Ergin, 2019: 21). Bir başka rekreasyon faaliyeti olarak alabileceğimiz bir beyanat ise şu şekilde anlatılır: '*At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Her kemikli gelişir, kaburgalı büyür. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanın babası Bayındır Han'ın ordusuna karıştı. Meğer hanım, Bayındır Han'ın bir boğası var idi, bir de erkek devesi var idi. O boğa sert taşa boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir yazın bir güzün boğa ile erkek deveyi savaştırırlardı. Bayındır Han kudretli Oğuz beyleri ile temaşa ederdi, seyrederek eğlenirdi'*(Ergin, 2019: 24-25). burada da görüldüğü üzere rekreasyon faaliyeti olarak hayvan güreştirilmesi göze çarpmaktadır.

Av ile ilgili bir hususta şu şekildedir:

' ... Dirse Han yerinden kalktı. Oğlancığını yanına alıp kırk yiğidi beraberine aldı, ava çıktı. Av avladılar, kuş kuşladılar. O kırk namerdin bir kaçı oğlanın yanına geldi, der: Baban dedi geyikleri kovalasın getirsin, kılıç çalışını, ok atışını göreyim, sevineyim, kıvanayım, güveneyim dedi'(Ergin, 2019: 28).

Burada görülen av, okçuluk, atçılık, kılıç kullanma gibi faaliyetler bir dizi rekreasyon faaliyeti olarak anlatılırken, Boğaç Han'ın ilk avı şerefine düzenlenen ziyafet ise şu şekildedir: '*Dirse Han'ın hatunu, oğlancığının ilk avidir diye, attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. 'Oğuz beylerine ziyafet vereyim' dedi'*(Ergin, 2019: 29).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'da:

“Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, saçı ardına örülü, göğsü kızıl düğmeli, elleri bileğinden kınalı, parmakları süslü dilber kafir kızları Kudretli Oğuz beylerine kadeh sunup, içiyorlardı. İçip içip Ulaş oğlu Salur Kazan'ın alnına şarabın keskini çıktı. Kaba dizinin üzerine çöktü dedi: “Ünümü anlayın beyler, sözümü dinleyin beyler, yata yata yanımız ağırdı, dura dura belimiz kurudu, yürüyelim beyler, av avlayalım, kuş kuşlayalım, yabani geyik yıkalım, dönelim otağımıza inelim, yiyelim içelim hoş geçelim”(Ergin, 2019: 39). Destanın sonunda kazanılan zaferde sonra gerçekleştirilen faaliyetler şu şekildedir: *“Kazan Bey ordusunu, çoluğunu çocuğunu, hazinesini aldı geri döndü. Altın tahtını yine evine dikti. Karacık Çobanı tavlacı başı eyledi. Yedi gün yedi gece yeme içme oldu. Kırk tane kul, kırk cariye oğlu Uruz'un başına azat eyledi”*(Ergin, 2019: 58).

Bu destanda da eğlence ile birlikte avcılık faaliyetinin o dönemin en belirgin boş zaman faaliyeti olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca kazanılan mücadele dönüşlerinde düzenlenen büyük çaplı, yedi gün yedi gece düzenlenen ziyafetler ise boş zaman faaliyetlerinin diğer bir kolunu ihtiva etmektedir.

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda:

Bayındır Han'ın verdiği bir ziyafet ile başlaması şu şekilde anlatılır: *“ Kam Gan oğlu Bayındır Han yerinden kalkmıştı. Kara yerin üstüne ak otağını diktirmişti. Alaca gölgeliği gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri Bayındır Hanın sohbetine toplanmıştı”*(Ergin, 2019: 63). Destana adını veren Kam Pürenin oğlunun olması şerefine Dede Korkut'un gelip isim vermesinin ardından *“Kudretli Oğuz Beyleri el kaldırdılar dua kıldılar. Bu ad bu yiğide kutlu olsun dediler. Beyler hep ata bindi. Boz aygırı çektirdi. Beyrek bindi. Ala dağa alaca asker ava çıktı”*(Ergin, 2019: 68). İsmi alan Bamsı Beyrek'in ava çıkması ile devam eden destanda, Bamsı Beyrek'in tesadüf eseri beşik kertiği ile avda karşılaşması ve onunla at, ok yarışına girmesi ve güreşmesi anlatılır. Destan'ın devamında da atış talimleri ve kopuz çalıp eğlenme, kırk gün kırk gece süren toylar düzenlenmesi gibi rekreasyon faaliyetleri işlenmektedir(Ergin, 2019: 63-98).

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan'da:

“A beyler Uruz güzel söyledi, şeker yedi, beyler, siz yiyiniz içiniz, sohbetinizi dağıtmayınız, ben bu oğlanı alayım ava gideyim...”(Ergin, 2019: 103) ifadelerinden de anlaşılacağı gibi destanda anlatılan yedi gün yedi gece düzenlenen şenlikler, Dede

Korkut'un gelip kopuz çalması gibi rekreasyonel faaliyetlerden sıkça bahsedilmektedir (Ergin, 2019: 121).

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı'nda:

Deli Dumrul'un köprüsü yanında feryat eden bir ailenin yanına varan Deli Dumrul: *'Bre kavatlar, ne ağlıyorsunuz, benim köprümün yanında bu gürültü nedir, niye feryat ediyorsunuz'* der(Ergin, 2019: 125). Ailenin oğlunun öldüğünü öğrenir ve onun canını alan meleği(Azrail) aramaya koyulur ve bulamaz: *'Deli Dumrul kırk yiğidi ile yiyip içip otururken ansızın Azrail çıkageldi'*(Ergin, 2019: 126). Burada da görülmektedir ki eğlence unsuru olarak yeme içme faaliyetleri ön plandadır.

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda:

Trabzon Melikinın kızının anlatıldığı kısımda: *'Meğer Tırabuzan tekürünün bir fevkalade güzel dilber kızı var idi. Sağına soluna iki çift yay çekerdi. Attığı yere düşmezdi'*(Ergin, 2019: 140). Burada bahsi geçen faaliyetten de anlaşılacağı ok ve yay öncelikli boş zaman değerlendirme faaliyeti olarak ön plandadır. Destana adını veren Kan Turalı'nın bu kızı istemesi vesilesiyle harekete geçtiği kısımda:

'Oğuz'dan Kan Turalı derler bir yiğit var imiş, kızını istemeye geliyor dediler. Kâfirler yedi ağaç yer karşı geldiler, 'Neye geldiniz yiğit beyler' dediler... İzzet hürmet eylediler. Ak çadır diktiler, alaca halı döşediler, ak koyun kestiler, yedi yıllık al şarap içirdiler. Alıp bunları teküre götürdüler'(Ergin, 2019: 143-144). Burada da görülen rekreasyon faaliyetinde ise eğlence unsurunu göz önüne çıkarmaktadır.

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı'nda:

'Kam Gan oğlu Bayındır Han yerinden kalkmıştı. Kara yerin üstüne ak otağını diktirmişti. Alaca gölgeliği gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri sohbeta toplanmıştı. Yeme içme oldu'(Ergin, 2019: 161).

Burada görülmektedir ki destanın başlangıç kısmı, Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı ile benzer olup, sohbet içerikli rekreasyon faaliyeti görülmektedir.

Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Destan'da:

Bir aslanın bir çocuğu kaçırmaması ile başlayan destanda bir dizi rekreasyon faaliyetinden bahsedilmektedir. Destanda şu şekilde anlatılır:

'Beyler bindiler, aslan yatağı üzerine geldiler. Aslanı kaldırıp oğlanı tuttular. Aruz oğlanı alıp evine getirdi. Şenlik yaptılar, yeme içme oldu. Amma oğlanı ne kadar getirdilerse durmadı, geri aslan yatağına vardı. Tekrar tutup getirdiler, Dedem Korkut geldi, der: Oğlanım sen insansın, hayvanla arkadaş

olma, gel güzel ata bin, güzel yiğitlerle at sür, at koştur. Büyük kardeşinin adı Kıyan Selçuk'tur, senin adın Basat olsun, adını ben verdim, yaşını Allah versin''(Ergin, 2019: 171). Bir başka kısımda ise *'Meğer o sırada Bayındır Han beylerle gezinti için ata binmişlerdi''*(Ergin, 2019: 172).

Buradan anlaşılmaktadır ki sevinçli bir haberin devamında gerçekleştirilen şenlikler ve at ile ilgili faaliyetler rekreasyon faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Begil Oğlu Emre Destanı'nda:

Bayındır Han'ın verdiği bir ziyafet ile başlayan destan: *'Kam Gan oğlu Bayındır Han yerinden kalkmıştı. Kara yerin üstüne ak otağını diktirmişti. Alaca gölgeliği gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri toplanmıştı''*(Ergin, 2019: 185). Buradan da anlaşılacağı üzere sohbet amaçlı düzenlenen ziyafetler ön plandadır. Müzik ile ilgili bir unsurda destanda şu şekilde geçmektedir: *'Dokuz Tümen Gürcistan'ın haracı geldi. Bir at, bir kılıç, bir çomak getirdiler. Bayındır Han çok müteessir oldu. Dedem Korkut geldi neşeli havalar çaldı''*(Ergin, 2019: 185). Av ile ilgili bir hususta şu şekilde anlatılır: *'Sonra Begil geldi, peşkeşini çekti. Bayındır Han'ın elini öptü. Han da Begil'i misafir etti, güzel at, güzel kaftan, bol harçlık verdi: Üç gün de Begil'i av şikâr etiyle misafir edelim beyler dedi. Av ilan etti''*(Ergin, 2019: 186). Bir başka kısımda ise yine av ile ilgili bir husus şu şekilde anlatılır: *'Yiğidim bey yiğidim, padişahlar Tanrı'nın gölgesidir, padişahına asi olanın işi rast gelmez, arı gönülde pas olsa şarap açar, sen gideli hanım çapraz yatan alaca dağların avlanmamıştır, ava bin gönlün açılınsin''*(Ergin, 2019: 187). Şeklinde ki anlatımdan da anlaşılmaktadır ki rekreasyonel olarak avlanmanın stres azaltıcı etkisinden bahsedilmektedir.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı'nda:

Destanda akınlardan önce düzenlenen etkinliklerden şu şekilde bahsedilmektedir: *'Ters Uzamışın sözü Egreğe tesir etti. Kalktı Kazan Bey'den akın diledi. Akın verdi, ilan etti, akıncıları toplandı. Üç yüz mızraklı yiğit bunun yanına cem oldu. Meyhanede beş gün yeme içme oldu''*(Ergin, 2019: 199). Başka bir rekreasyon faaliyeti olarak ise düğünlerde kurulan sohbet ortamları dikkat çekmektedir. Destanda şu şekilde anlatılır: *'Kardeşim sağ imiş kaygılanmam, kardeşsiz Oğuz'da durmam, karanlık gözümün aydını kardeş diye ağladı. İçeri sohbeta girdi müsaade istedi''*(Ergin, 2019: 201). Bir başka rekreasyon faaliyeti olarak değerlendirilebilen müzik unsuru ise bu destanda da dikkat çekmektedir.

Destanda Şu Şekilde anlatılır: ‘‘Gördü ki belinde kopuzu var. Çıkarıp eline aldı söylemiş, görelim hanım ne söylemiş’’(Ergin, 2019: 207). Bu kısımdan da anlaşılıyor ki müzik aleti çalabilmek destan kahramanlarının bir başka boş zaman değerlendirme Şekline dikkat çekmektedir.

Salur Kazan’ın Esir Olup Oğlu Uruz ’un Çıkardığı Destan’da:

Destanda rekreasyon faaliyeti olarak av ile ilgili bir husus Şu Şekildedir: ‘‘Meğer Hanım Tırabuzan tekürü beyler beyi olan Han Kazan’a bir Őahin göndermişti. Bir gece yiyip içip otururken Őahinci başına dedi: Bre yarın sabah Őahinleri al, tenhaca ava binelim. Erkenden bindiler av yerine vardılar’’(Ergin, 2019: 215). Destanın son bölümünde esir olan Salur Kazan’ın kurtulması ve Uruz ’un düğünü Şerefine verilen ziyafet Şu Şekilde anlatılır: ‘‘Kazan güzel çimene otağ diktirdi. Yedi gün yedi gece toy düğün edip yeme içme oldu. Dedem Korkut geldi kopuz çaldı, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyledi’’(Ergin, 2019: 227).

İç Oğuz(Üç Ok)’a Dış Oğuz(Boz Ok)’un Asi Olup Beyregın Öldüğü Destan’da:

Destanda ziyafet ve toplantı Şeklinde gerçekteŐen rekreasyon faaliyeti bulunmaktadır. Destanda Şu Şekilde geçmektedir: ‘‘Dış Oğuz beyleri hep toplandı. Alaca büyük otağlarını düzliğe dikti. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. Dış Oğuz beylerini ağırlayıp ziyafet verdi’’(Ergin, 2019: 232).

Yukarıda belirtildiği üzere Dede Korkut Destanları içerisinde anlatılan rekreasyon faaliyetlerini toparlayacak olursak, destanın yaşandığı dönem Şartları göz önüne alındığında yarı-göçebe hayat tarzına sahip olan Türk toplumu, hayatını idame ettirme, düşmanlarıyla mücadele etme gibi hayatın en önemli sayılabilecek noktalarında da yaşam tarzları gereği belirli faaliyetlerde bulunmuşlardır. 21. yy’da rekreatif aktiviteler içerisinde değerlendirilebilen bu faaliyetler dikkate alındığında öncelikli olarak beden kuvvetini arttırmaya, refleksleri geliştirmeye yönelik olarak, savaşa hazırlık niteliğinde olan sportif faaliyetler seçilmiştir. Avcılık, ok kullanımı, atlı faaliyetler bunları göstermektedir. Ayrıca sanatsal faaliyetlere özellikle müzik aktivitelerine de hayatlarında büyük önem vermişler ve saygı duymuşlardır. Her destanın sonunda Dede Korkut’un kopuzu ile gelip destanı tamamlaması da bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır.

4.3. Türk Destanlarında Rekreasyon Faaliyetlerinin Günümüze Yansımalarından Bazı Örnekler

Türk Destanları içerisinde rekreasyon faaliyetlerinden bahsedecek olursak öncelikle spor kavramını açıklamak daha doğru olacaktır. Spor, rekreasyonun en kapsamlı ve ilgi çeken alanlarını oluşturduğu söylenebilir. İlkel toplumlardan gelişmiş toplumlara kadar hemen hemen her toplumda rekreasyon faaliyetleri önem arz etmekle birlikte, toplumların kültürel dokuları, yaşam tarzları gibi faktörler rekreasyon faaliyetlerine de yansımıştır(Alan, 2019). Örnek olarak Dede Korkut Destanı içerisinde Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nın anlatıldığı bölümün başında Bayındır Han'ın ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ettiği(Ergin, 2019: 21) şölen tertip etmesi, orada bulunan çocuk ve gençlerin beyleri dinleyip onlar gibi olmak istemeleri, onları taklit etmeleri ve yiğitlik gösterme çabaları sergilemeleri, çocukları Oğuz beylerinin yapmış olduğu rekreasyon faaliyetlerine(av, güreş, okçuluk, atlı faaliyetler gibi) yöneltmeye teşvik etmiştir.

Tarih sahnesinde çok eski bir geçmişe sahip olan Türk Milleti, yüksek bir medeniyeti meydana getirmiştir. Türklerin en önemli unsurlarından bir tanesi de beden gücünü arttırmaya yönelik icra edilen rekreasyon faaliyetleridir. Bu faaliyetler Türk kültürünün neredeyse tüm alanlarında vücut bulmuş ve Türk Milletinin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Özellikle sportif rekreasyon faaliyetlerinin hayat içerisinde bu denli güçlü olmasıyla beraber, hem daha sağlıklı, güçlü bir beden elde edilmiş hem de askeri anlamda kayda değer başarılar kazanılmıştır(Yıldız, 1979: 11-12; Dever ve İslam, 2015).

Bedene gücünü arttırmaya yönelik rekreasyon faaliyetleri Türkler için, öncelikle savaş meydanında ve uygarlık kurmada çok önemli bir yere sahip olduğu göz ardı edilemez. Savaş meydanında ve uygarlık inşa etmede o dönem şartlarında atın ehlileştirilmesinin Türkler tarafından gerçekleştirildiği, atlı sporlara önem verildiği bilinmektedir(Öngel, 2001: 9-10; Kafesoğlu, 1984: 208-209; Gömeç, 2014: 172-173). Bu şekilde tarihsel süreç içerisinde at ve Türk kelimeleri ayrılmaz iki unsur şeklinde tezahür edilmeye başlanmıştır(Dever ve İslam, 2015).

Türk kelimesinin “*güçlü*” anlamına geldiği ve tarihsel süreç içerisinde bu kelimenin, doğrudan doğruya güce ve savaşçı kimliğine vurgu yaptığı özellikle destanlarda ortaya konmuştur. Ayrıca Nuh'un oğlu Yafes'in torunu Togarma'nın

soyuna dayandırılan Türkler için “*Güçlü, kuvvetli, miğfer, güzel insan, türemiş ve şekil kazanmış*” gibi anlamların kullanılması da bu husus teyit etmektedir(Küçük, 2018). Bu da Türklerin, beden gücüne ne denli önem verdiğini ve sportif rekreasyon faaliyetlerine yönelmelerindeki elzem durumu ifa etmektedir(Dever ve İslam, 2015).

Türk denilince akla gelen savaşçılık, yiğitlik, cengâverlik ve fetih anlayışında, beden gücü de önemli bir etmendir. Eldeki bulgular ve belgeler göstermektedir ki; Avrupa'nın henüz uygarlıktan uzak olduğu dönemlerde, Orta Asya'da yaşayan Türkler, beden gücünü arttırmaya yönelik rekreasyon faaliyetlerinde bulunmaya özen göstermişlerdir. Bu yönüyle incelendiğinde Türklerin rekreasyon faaliyetlerine katılımı, Türk tarihinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır(Özen, 2012).

Yukarıda bahsettiğimiz üzere, özellikle Türk toplumlarının yaşam şekilleri ve kültürel yapıları, sportif rekreasyon faaliyetlerine de yansımış ve bu şekilde sportif rekreasyon faaliyetleri Türkler için ekmek ve su gibi vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir.

Türk toplumlarının yaşam şekilleri ve kültürel yapıları, sportif rekreasyon faaliyetlerine de yansımış ve bu şekilde sportif rekreasyon faaliyetleri Türkler için ekmek ve su gibi vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. İncelemeye tabi tutulan destanlarda da işlendiği üzere Türk kültürü savaşçı bir kültür üzerine kurulmuş olmasından kaynaklı olarak en eski ve en yaygın rekreasyon faaliyetleri savaşlarda başarılı olabilmek adına ağırlıklı olarak sportif faaliyetler şeklinde kendini göstermiştir(Özen, 2012). Bu husus, incelemeye tabi tutulan tüm destanlar içerisinde açıkça görülebilmektedir. Dede Korkut destanı içerisinde anlatılan Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda, Bamsı Beyrek 'in beşik kertmesi Banu Çiçek ile karşılaşması bu hususa bir örnektir.

Kültürel rekreasyon faaliyetleri olarak değerlendirebileceğimiz Nevruz ve Hıdrellez 'den de bahsedecek olursak, bu kısımda Türk Destanları içerisinde çokça işlenen bir konu olmakla birlikte çeşitli kutlama etkinlikleri ve toylardan bahsedilmektedir. İlerleyen bölümlerde bu konular hakkında detaylı bir açıklama yapılacaktır. Türk Destanları içerisinde yukarıda da birkaç örnek vererek açıkladığımız rekreasyon faaliyetleri günümüze de yansımış hatta bazıları gelenekler çerçevesinde(okçuluk, güreş gibi) Türk ve Dünya toplumlarında varlığını sürdüren faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.1. Sportif Faaliyetler Açısından Günümüz Yansımalarına Bazı Örnekler

Destanlar içerisinde çok sayıda rekreatif faaliyet mevcuttur. Ancak konunun sınırlandırılması zarureti sebebiyle birkaç örnek ile yetinilmiştir. Bu bölüm içerisinde Türk Destanları içerisinde saptanan sportif faaliyetler adı altında alınabilecek olan okçuluk, avcılık, güreş, atlı faaliyetler ve diğer sportif faaliyetler konu edilmiştir.

4.3.1.1. Okçuluk

Toplumların bir iş veya uğraşta iyi olmalarının altında yatan bazı sebepler vardır. Bunlar; yaşadıkları coğrafyanın etkisi, yaşam biçimleri veya düşünce sistemleri gibi bazı unsurlardır. Bu unsurlar, bazı toplumları bazı noktalarda birbirlerinden üstün konumda olmalarını sağlamış/sağlamaktadır. Türkler de yaşam stilleri çerçevesinde güreş, okçuluk, atçılık başta olmak üzere savaş için gerekli her türlü faaliyet ile savaşlarda büyük başarılar sağlayarak diğer milletlerden farklılık göstermişlerdir. Küçük bir topluluk olan Türkler binlerce yıl cihan devleti gibi bir ideoloji çerçevesinde dünya tarihine birden fazla kez yön vermiş ve ilkler yolunda her daim diğer milletleri bazı noktalarda geride bırakmayı başarabilmişlerdir. Bunun bir kolunu ise “okçuluk faaliyetleri” oluşturmaktadır(Göksu, 2016; Eberhard, 1996: 86-88).

Ok ve yay ile icra edilen sportif bir faaliyet olarak tanımlanabilen okçuluk, özellikle göçebe ve savaşçı bir yapıya sahip milletlerin hayatı içerisinde ‘*avcılık, beslenme ve savaş sanatı*’ şeklinde icra edile gelmiştir(Küçük, 2018b). Dünya tarihinde askeri disiplin ve savaş sanatları açısından dikkat çeken milletlerin başında Türkler gelir. Bunun bir kanıtı olarak Türklerin tarih boyunca kazandıkları zaferler ve uygulamaları örnek gösterilebilir. Türklerin savaşta uyguladıkları taktik ve stratejilerden, silah kullanmada ki üstünlüklerinden bahseden kaynaklar bu bilgileri doğrular niteliktedir(Togan, 1981: 99- 100). Bazı araştırmacıların ‘*doğuştan asker ve savaştan doğan ve fetih için örgütlenen bir topluluk*’ şeklinde belirttiği Türklerin bu özellikleri kazanmalarında ki temel neden coğrafya ve yaşam tarzı olduğu söylenebilir(Öngel, 2001; Göksu, 2016).

Okçuluk, özellikle göçebe yaşam şekline, kültürüne ve savaşçı bir yapıya sahip toplumlarda önemli bir yere sahip olmuştur. Türkler de hem yaşamlarını devam ettirebilmek, hem de savaş hazırlığı mahiyetinde kullandıkları okçuluğu bir yaşam şekli haline dönüştürmüşlerdir. Ok ve yay, bu silahları kullanma hususunda haklı bir şöhrete sahip olan ve kaynaklar tarafından okçu millet olarak adlandırılan Türkler için büyük önem arz etmiştir(Göksu, 2016). İbrahim Kafesoğlu da “Türk Milli Kültürü” adlı eserinde “*Tipik Hun atlı kültürü tamamıyla meçhuldü. Geleceğin okçu Hun savaşçısı daha çocuk çağında eğitime başlıyor, koyun sırtında biniciliği deniyor, önce sincap, gelincik ve kuşlara, sonra tilki ve tavşanlara ok atarak, atıcılığa alışıyor, büyüdüğü zaman mükemmel bir atlı muharip oluyordu...*” diyerek Türkler için okçuluğun ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır(Kafesoğlu, 1998: 221).

Yazılı Türk tarihinin başlangıç noktası olarak kabul edilen Büyük Hun Devletinin, Orta Asya’da yaşayan Türkleri tek bir bayrak altında toplaması önemli bir husustur(Ögel, 1991: 43). Çin’in kuzeyinde yaşayan bazı bozkır toplulukları Hunların atası olarak kabul edilirken, onların okçuluktaki başarıları ve kompozit yay dedikleri yayların üstünlüğü hakkında bilgiler verilmektedir(Göksu, 2016). Hun devrinde Türklerin askeri yapısını, ok ve yay ile efsane haline getiren aynı zamanda Hunların kurucusu olarak nitelendirilen Mete’nin, Çin İmparatoruna yazdığı mektupta Hunları yay çeken kavimler olarak nitelemiş ve ok ve yayı kullanmaktaki üstünlüklerini dile getirmiştir. Bazı kaynaklar Mete’nin üç yüz binden fazla okçusunun olduğunu belirtmektedir(Ögel, 1981: 7-15).

Hunların devamı niteliğinde olan Göktürklerde ise, Çinliler ve Göktürler arasında gelişen kültür paylaşımları esnasında da okçuluktan sıkça bahsedilmektedir. Göktürklerden Çin’e giden elçilik heyeti için düzenlenen av şöleninde Çin generalinin yaptığı atışlar Göktürk elçilerinin dikkatini çeker, dönüşünde bu okçunun hünelerinden Kağan’a bahsedilir ve Kağan bu okçuyla tanışabilmek için yeni bir heyet gönderip bu okçuyu(general) kendisine misafir olmasını ister, davete icabet eden general düzenlenen av şölenlerinde Göktürk okçularını geride bırakır. Uzun bir süre bu generali bırakmazlar ve onun atış teknikleri hususunda bir şeyler anlamak isterler. Aynı dönemlerde Göktürler ve Çinliler arasında Çin İmparatorluk sarayında düzenlenen ok atma şölenlerinden bahsedilmektedir(Taşağıl, 2012: 36-38; Eberhard, 1996: 86-88).

Ok ve yay kavramları ise Türk Destanları içerisinde çokça bahsedilen bir olgudur. İslamiyet öncesi dönem Türk Destanlarından Oğuz Kağan Destanı bu husustaki en iyi örnektir. Oğuz Kağan Destanı'nda:

*‘Oğuz Kağan derlerdi, çok alp bir kişi vardı,
‘Avlarım gergedanı, diye o yere vardı.
‘Kargı, kılıç aldı, kalkan ile ok ile
‘Dedi, gergedan artık, kendisini yok bile!*

...

*“ Sizlerin başınıza, ben oldum artık kağan,
“ Elimizden düşmesin, ne yayımız ne kalkan!*

...

*Altından bir yay gördü, uyur iken uykuda,
Yayın Bulunuyordu, üç gümüşten oku da.
Ta doğudan batıya, altın yay uzanmıştı.
Üç gümüş ok kuzeye, sanki kanatlanmıştı.
Anlattı Oğuz-Han'a, uyanınca uykudan,
Rüyayı tabir etti, içindeki duygudan.
Dedi : “ Bu düşünüm sana, dirlik düzenlik versin!
“ Hakanım a inşallah, birlik güvenlik versin!
“Rüyada ne gördüysem, Gök Tanrının sözüyle,
“ Seni de öyle yapsın, Tanrı kutsal özüyle!
“ Yeryüzününün ki hepsi, dolup taşar boyuna,
“ Tanrım, bağışlayıver! Oğuz Kağan soyuna!”*

...

*Dedi : “ Hey! Gönlüm benim! Avlansana haydi der!
“ Başa geldi ihtiyarlık, cesaretin hani der?
“ Gün, Ay ve Yıldız sizler, gidin gün doğusuna,
“ Gök, Dağ ve Deniz siz de, gidin gün batısına!
”Oğuz - Han oğulları, bunu hemen duyunca,
Gitti üçü doğuya, üçü batı boyunca.
Av avlayıp, kuşlanan, Gün ile Yıldız ve Ay,
Buldular yolda birden, som altından tam bir yay.
Sundular Oğuz-Han'a, Han sevindi hem güldü,
Aldı bu altın yayı, kırarak üçe böldü.*

*Dedi : “ Ey! Oğullarım! Kullanın bir yay gibi,
“Oklarınız erişsin, göğe de bu yay gibi!”
Av avlayıp, kuşlanan, Dağ ile Deniz ve Gök,
Buldular yolda birden, som altından tam üç ok.
Sundular Oğuz-Han’a, Han sevindi, hem güldü,
Aldı üç gümüş oku, kırarak üçe böldü.
Dedi : “ Ey! Oğullarım! Sizlerin olsun bu ok,
Yay atmıştı onları, olun siz de birer ok!”(Ögel, 2010: 116-127).*

Yukarıdaki Oğuz Kağan Destan’ı içerisinde verilen kesitlerden de anlaşılacağı üzere burada ki okçuluk sahneleri öncelikle kendini kanıtlama şeklinde tezahür ederken, Oğuz Kağan’ın Hükümdarlığını ilan etmesi neticesinde ettiği duadan da anlaşılacağı üzere Türklerde silah denilince akla gelen ilk aletin ok olması Türkler için okun önemini ve kutsiyetini gözler önüne sermektedir.

Destanın ilerleyen bölümünde oğulları arasında devleti pay etmek isteyen Oğuz Kağan, rüyası neticesinde oğullarını doğu ve batıya gönderir. Doğuya giden oğullar som altından bir yay bulurlar, batıya gidenler ise som altından üç ok bulurlar, akabinde Oğuz Kağan bu yay ve okları üçe bölerek aralarında üleştirir ve devletin idaresini oğulları arasında dağıtır. Burada anlatılan tasvirde dikkat edilmesi gereken husus devlet ve idare gibi dönemin en önemli hususu olarak kabul edilebilecek konuların çözüme kavuşmasını tasvir eden kavramların ok ve yay olması İslam Öncesi Dönemin ilk destanlarından olan Oğuz Kağan Destanı’nda ok ve yayın kutsiyetine yaptığı atıf olduğu düşünülebilir.

Bir başka destan olan Manas Destanı’nda ise Manas’ın doğuşunun anlatıldığı kısımda yay ’dan bahsedilmektedir:

*“Çurçu’dan bir çocuk, doğup geldi, ağladı,
Yakup-Han sevinerek, yayı bele bağladı.
Kim baksa bu oğlana, eti ap ak, tüy sanki!...”(Ögel, 2010: 506).*

Manas’ın babası olan Yakup Han’ın yayı beline bağlaması ok ve yay ile yaşayan bir toplumun ipuçlarını vermektedir. Doğum gibi kutsal kabul edilen bir olguda yayın buraya eklenmiş olması ok ve yay kavramlarının kutsal kabul edilmesinden yana gelmektedir. Çünkü İslam sonrası dönemde ok ve okçuluk ile ilgili

Türklerde bazı uygulamalar kendini İslami motif çerçevesinde göstermektedir.

Yahudi Kutsal Kitabı'nda (Hz.) İsmail'in iyi bir okçu olduğu belirtilmektedir(Yaratılış, 21:20). Hz. Muhammed'in de ok atan ashabını atalarına özenmeleri için teşviklerde bulunduğu rivayet edilmektedir. Kuran-ı Kerim'de geçen Enfal Suresi 60. Ayet de belirtilen “*Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvet hazırlayın!...*” kuvvet kelimesini Hz. Muhammed ok atmak fiiliyle yorumlayarak okçuluğun dini bir önem kazanmasını sağlamıştır. Hatta bir rivayete göre de Hz. Muhammed çocuklara okuma yazma ve yüzmenin yanı sıra atıcılığın öğretilmesini de babalık görevleri arasında saymıştır. O, aynı zamanda bir okun üç kişinin cennete girmesine vesile olacağını(yapan, aracı olarak vesile olan, kullanan) ve atıcılığın kendisi için daha sevimli olduğunu dile getirmiştir, atıcılığı öğrenip sonrada terk etmeyi nimete karşı nankörlük kabul ederken, okçuluk yarışları esnasında “*Vallahi isabet ettirdim; billâhi geçtim*” gibi yeminlerinin kefarete gerektirmediğini dile getirmiştir. Hz. Muhammed aynı zamanda ok atma yarışlarını meşru gördüğü eğlenceler içerisine dahil etmiştir ve bir rivayete göre de üzerine sıkıntı/gam çöken bir kişinin okunu ve yayını kuşanıp onunla can sıkıntısının giderilmesini tavsiye etmiştir(Bozkurt, 2007: 333- 334).

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda:

Oğlu olmayan Dirse Han, bundan duyduğu utanç vesilesi ile Tanrı'ya yalvarır, fakiri doyurur, şölenler tertip eder ve akabinde bir erkek oğlu olur. Zaman geçer Dirse Han'dan memnun olmayan Dirse Han'ın adamları Dirse Han oğlu Boğaç Han'a giderek: “*Baban dedi geyikleri kovalasın getirsin benim önümde tepesin, oğlumun at koşturuşunu, kılıç çalışını, ok atışını göreyim, sevineyim, kıvanayım, güveneyim dedi*” derler. Devamında babasını oğluna karşı kıskırtıp öldürmek isterler ve başarısız olurlar(Ergin, 2019: 21-36). Bu destan parçası içerisinde anlatılan okçuluk kavramı o günün şartlarında Türk töresi ve yaşantısı içerisinde babalar için bir gurur ve övünç kaynağı görevini görmektedir.

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda:

Destanın kahramanı olan Beyrek, Banu Çiçek adında olan hiç görmediği “*beşik kertmesi*” ile karşılaşması akabinde onunla bir takım rekreasyonel faaliyetlerde bulunurlar, destanda şu şekilde anlatılır: “*O(Banu Çiçek) öyle insan değildir ki sana görünsün. Amma ben Banu Çiçeğin dadısıyım, gel şimdi senle ava*

çıkalım, eğer senin atın benim atımı geçerse onun atını da geçersin, hem seninle ok atalım, beni geçersen onu da geçersin ve hem seninle güreşelim, beni yenersen onu da yenersin''(Ergin, 2019: 69). Burada okçuluk faaliyetinin rekreasyonel anlamda gerçekleştirildiği görülmektedir. Bir başka bölümde ise: *''Oğuz zamanında bir yiğit ki evlense ok atardı. Oku nereye düşse orada gelin odası dikerdi. Beyrek Han da okunu attı, dibine gelin odasını dikti''*(Ergin, 2019: 76). Burada anlatılan motifte ise oka verilen kutsiyet dikkat çekmektedir.

Genel hatları ile toparlayacak olursak Türklerin ok ve yaya verdiği önem, onların inanç ve düşünce dünyasını da etkilemiştir. Tüm dünya uluslarınca benimsenen ok-yay ve okçuluğun Türklerce dünyaya tanıtılmış olması da bir başka önemli husustur(Pulur, 2017). İlk etapta avcılık faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olan ok ve yay kavramları zaman içerisinde değişim göstererek Türklerin vazgeçilmez bir savaş aleti olmuş, değişime uğramış ve Orta Asya topraklarında okçu millet olarak anılmasını sağlamıştır. Destanlar içerisinde sıkça yer bulan ok ve yay kavramları gerek devlet yönetiminde gerek ise evlilik merasimlerinde kullanılmış adeta kutsal bir nesne olarak her daim kendine bir yer bulmuştur. İslamiyet'i kabul eden Türkler arasında da ok ve okçuluk ile ilgili kavramlar değişime uğramasının aksine, İslam dininin okçuluğa yüklediği derin manalar ve Hz Muhammed'in de okçuluk ile ilgili hadisleri düşünüldüğünde ok ve okçuluğa atfedilmiş olan kutsiyet artarak devam etmiştir(Küçük, 2018b). İslami dönem etkisinde gelişen Türk Destanlarının(Manas Destanı, Dede Korkut Destanları, Battal Gazi Destanı, Satuk Buğra Han Destanı, Dânişmend Gazi Destanı) içerisinde bu kutsiyet görülebilmektedir.

İnsanlık tarihinde ne zamandan bu yana kullanıldığı tam olarak bilinmeyen ok, insanlığın ilk dönemlerinde şüphesiz ki silah olarak kullanılmaya başlanmış ve savaş alanlarında kendisini göstermiş, akabinde av ve avcılık faaliyetlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Birçok medeniyet oku kullanabilmeyi başarabilmiş, başarılı olamayan medeniyetler ise bizzat ok tarafından yok edilmiştir. Okçuluk faaliyetinin de en eski sporlardan olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Türkiye'de yapılan kazılar neticesinde milattan önce 6. yüzyıla ait olduğu belirlenen okların bulunduğu aynı zamanda Sümerlere ait olduğu tespit edilen iki farklı taş tablette hedefe yönelik ok atışlarının yapıldığına yönelik çizimler keşfedilmiştir. İnsanlık tarihinin hemen

hemen her döneminde savaş silahı olarak kullanılması sebebiyle okçuluğun kökeni de antik çağlara kadar inmektedir. Fakat ateşli silahların gelişip yaygınlaşması neticesinde ok ve yayın bir savaş silahı olarak kullanım alanları oldukça kısıtlanmıştır. Günümüz yansımalarının da ise okçuluk kavramı bir rekreasyonel spor olarak Dünya da yerini almıştır. Birçok toplumun ok ve okçuluk ile ilgili kültür ve geleneklerinden kaynaklı olarak okçuluk sporunu kendi bünyelerinde devam ettirme çabaları neticesinde 20. yüz yıl 'da olimpiyat oyunlarına okçuluk sporu dâhil edilmiştir(Özkafa, 2018; Güven, 1992: 15-21; Yönel ve Türkmen, 2017).

Türklerde ise okçuluk faaliyetleri, İslamiyet sonrası dönemde ilk kez Osmanlı zamanında kurumsal bir yapıya ulaşmış, akabinde Ok meydanları ve Okçuluk tekkeleri baş göstermeye başlamıştır. Okçuluk faaliyetlerinin kurumsallaşması itibari ile okçuluk kitapları da çıkmaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde M.K. Atatürk ile başlayan okçuluğu geliştirme ve tanıtmaya faaliyetleri hayata geçirilmeye çalışılmış, tanıtımları gerçekleştirilmiştir. Beyoğlu Halkevi bünyesinde "Ok Spor Kurumu" kurulmuş ve yarışmalar düzenlenmiştir. Ardından "Ok Spor Kurumu Müzesi" kurulmuş ve bu gelenek yaşatılmaya çalışılmıştır. Yine M.K. Atatürk tarafından okçuluk 1937'de bir kurum haline getirilmiştir. Tarihten günümüze şekillenerek devam edegelen okçuluk, daha çok bir spor olarak faaliyet göstermektedir(Küçük, 2018b).

Okçuluk Sanayi Devrimi'nden sonraki süreçte ilk kez 1904 Yaz Olimpiyatları'nda olimpik programa alınmış, 1972'den bu yana aralıksız olarak Olimpiyat programlarında yer almıştır. Bu branşta ilk zamanlarda Belçika, Büyük Britanya ve Fransa söz sahibiyken, daha sonraki zamanlarda Rusya, İskandinav ülkeleri, Kore, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri bu ülkeleri izlemiştir. 1931'de kurulan ve hali hazırda 140 ülkenin üye olduğu Uluslararası Okçuluk Federasyonu okçuluk dalında en büyük otorite sahibidir(<https://tr.wikipedia.org>). Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Uluslararası Okçuluk Federasyonu Dünya da her yıl onlarca müsabaka ve etkinlikler düzenlemekte, yoğun ve artan ilgi ile bu sporu Dünya da yaygınlaştırmaktadır(<https://worldarchery.org>). Günümüzde varlığını sürdüren modern(olimpik) okçuluk, cumhuriyet dönemi Türkiye'sin de ise geleneksel okçuluk şeklinde geliştirilerek Türk sporlarından biri haline gelmiştir(Döşyılmaz ve diğerleri, 2017). Modern okçuluk genel hatları ile belirlenmiş

bir mesafeden hedefe ok atışını içeren, dünya çapında en çok rağbet edilen okçuluk şeklinin genel adıdır(<http://www.ok-ucu.com>).

Genel hatlarıyla rekreasyon ve turizm penceresinden bir bakış ile, Olimpiyat Oyunlarının ve okçuluk sporunun sektör anlamında getirisini hesaplamak ve kültürel geçmişimizi yad edip devamlılığını sağlamak gibi girdiler düşünüldüğünde bu sporun günümüz rekreasyon faaliyetleri için ne derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hemen hemen her ülkenin Ulusal Olimpiyat Komitesi ile Olimpiyatlara katıldığı ve Dünyada iki yüz civarı Ulusal Olimpiyat Komitesi bulunan Olimpiyat Oyunlarında da okçuluğun büyük bir yeri bulunmaktadır. Günümüzde düzenlenen Olimpiyat Oyunlarının ortaya çıkış amacı da yüzyıllar önce birçok milletin kardeşçe yaşadığı bu topraklarda bu gibi oyunlar zaten yapılmış fakat yerel bir düzeyde kalmıştır. Burada Türk Milletine düşen görev tarihsel ve kültürel bir yapısı olan ok ve yaycılık da dâhil diğer değerlerimizin korunması, yaşatılması ve daha ileriye taşınmasını sağlamaktır(Yönel ve Türkmen, 2017).

4.3.1.2. Avcılık

Toplumların yaşam şekillerinin oluşmasında coğrafyanın büyük bir etkisi vardır. Deniz ya da su kenarında yaşayan toplumlar, yaşam biçimlerini hatta destanlarını bu yaşam şekillerine göre belirlemektedirler. Örneğin Yunanlıların deniz ticareti ile uğraşmaları, geçim kaynaklarının ve aktivitelerinin genel itibari ile deniz ile ilgili olması, Çin ve Hindistan civarında yaşayan toplumların darı, pirinç ve arpa gibi çeşitli ziraat ürünler üretmeleri gibi coğrafi faktörler, toplum yaşamının kaderini çizmiştir. Çünkü Dünya tarihi, coğrafyanın toplumların kültürü üzerindeki etkisini açıkça gözler önüne sermiştir/sermektedir. Dünyanın diğer alanlarında olduğu gibi coğrafya Türklerin yaşadığı bölgede de kültür ve sosyal aktiviteler gibi olgular üzerinde oldukça etkili olmuştur(Onay, 2015).

Bozkır coğrafyasında kurulan Türk devletleri, ortaya koydukları yaşam şekli, dini anlayış ve düşünce şekli açısından, adına Bozkır Kültürü denilen bir kültür şeklinin yaratıcıları olmuşlardır. Bozkır kültürü, ekonomik anlamda at ve koyun gibi hayvan yetiştiriciliği temeline dayanan ve bununla birlikte tüm yaşam mücadeleleri su ve yiyecek aramakla geçen bir topluluğun kültürüdür. Bu topluluğun kültürü, savaşma kabiliyetleri, Gök Tanrı dinine mensup olmakla birlikte içerisinde bir takım dini öğeler bulunan uygulamalar da “Geleneksel Türk Dini İnanışları” adı verilen

sisteme özgü bir kültürdür ve bu kültürün meşru temsilcileri Türklerdir. Bu kültürü anlayabilmek için insanların hayatlarında önemli bir yer işgal etmiş olan olayların nedenleri ve neticelerini anlamamız gerekmektedir(Koçak, 2012; Onay, 2015; İnan, 2017; 22).

Türklerin avcılığa bakış açıları incelenirken öncelikle erken dönem avcılık faaliyetlerinin neler olduğu, gelişim sürecinin nasıl başladığı, avcılığın amaç ve hedeflerini anlamak gerekmektedir. Yaygın olarak bilinen Türklerin tarih sahnesine çıkışları Orta Asya coğrafyasıdır. Göçebe hayat tarzlarının temelinde hayvan yetiştiriciliği olan Türklerin, bu hayatın bir diğer yanını ise avcılık oluşturmuştur. Eski Türk devletlerinin en güçlü sayılabilecek geleneklerinden olan avcılık, önemini kaybetmeden devam ede gelmiş, Türk boylarının sadece iktisadi hayatında büyük bir rol oynamakla kalmayıp, toplum hayatı üzerinde de bir kültürün doğmasını sağlamıştır(Caferoğlu, 1972).

Türklerde avcılık ve ekonomik hayatla ilgili bilgiler Hunlardan itibaren, Çin kaynaklarında verilmektedir. Çin kaynaklarında, Türk çocuklarının koyuna binerek farelere ok attığı, biraz daha büyüdüklerinde tilki ve tavşan avladıkları kayıtlarda bulunmaktadır(Onat ve diğerleri, 2004: 1).

Avlanmanın ve avcılık faaliyetlerinin belki de önemini anlatan en güzel metin Bilge Kağan ve Tonyukuk arasında geçen şu konuşmadır:

“Bizim düşmana karşı uzun zaman direnebilmemizin sebebi, sadece su ve otları izleyerek yaşamamız, oturduğumuz yerin devamlı olmaması yani devamlı olarak aynı mekânda oturmamamız, yabancı hayvanları avlayarak geçinmemiz ve hepimizin silah kullanmaya alışkın olmamızdır...”(Liü Hsü, 2006: 53-54).

Türkler yalnızca ekonomik olarak rahat etmek için avlanmayı aynı zamanda askeri hayatın sürekli bir eğitimi olarak da avcılığa gereken önemi vermişlerdir.

Türkler savaş silahı olarak kullandıkları malzemeler, aynı zamanda “av malzemeleri”dir. Bu silahların başında ise öncelikli olarak ok ve yay gelmektedir. Kaynaklarda belirtildiği üzere Hunlar yaşam faaliyetlerinin bir sonucu olarak sürekli göç etmiş ve bu yüzden onlar olağanüstü derecede binicilik ve okçuluk talimlerinde bulunmuşlardır. Başka kaynaklarda ise Uygurlar için “Hui-Ho” tabirinin kullanıldığı belirtilerek onların göçebe hayata sahip, iyi binici ve nişancı olduklarına vurgu

yapılmaktadır(Onay, 2015).

Sosyal, kültürel, ekonomik ve askeri hayatın, toplumun süzgecinden geçirip toplum olarak işlendiği, halk biliminin de başlıca çalışma alanlarından oluşan Türk Destanları içerisinde de av ve avcılık konuları çokça geçmektedir. İslam öncesi Türk döneminin destanlarından olan Oğuz Kağan Destanı'nda da avcılık ile ilgili bilgiler mevcuttur. Örneğin: Oğuz Kağan'ın gençliğinin anlatıldığı destan parçasında yöre halkına aman vermeyen büyük bir hayvandan bahsedilir, Oğuz Kağan hayvanı avlamak ve kendini bir parça daha kanıtlamak için ormana gider:

‘‘Oğuz Kağan derlerdi, çok alp bir kişi vardı,

Avlarım gergedanı, diye o yere vardı.

Kargı, kılıç aldı, kalkan ile ok ile,

Dedi, gergedan artık, kendisini yok bile!

Ormanda avlanarak, bir geyiği avladı,

Söğüt dalıyla onu, bir ağaca bağladı

...’’(Ögel, 2010: 115-116) devamında Oğuz Kağan gergedanı avlar ve bu şekilde halkın beğenisini biraz daha üzerine toplar. Burada bahsedilen av motifi, ilerleyen destan dönemlerinde de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bir başka örnek ise Manas Destanı'nda anlatılmaktadır. Destanda şu şekilde bir av sahnesi bulunur:

‘‘Sıkılırsa kulan avlayalım,

Sıkılmazsa ordo atalım, çoram’’ bu kısımda görüldüğü üzere can sıkıntısına çözüm olarak ava çıkma sahnesi bulunmaktadır(Yıldız, 1995: 430).

Türklerde ekonomik ve askeri nedenlerin dışında avcılık faaliyetlerinin olmasının bir başka nedeni ise avcılığa karşı hissedilen sevgi ve avcılığın bir sportif faaliyet olarak görülmektedir. Türk toplumu bozkırda nisan ve mayıs aylarında gerçekleşen ilk gök gürlemesi ile başlayan bahar kutlamalarında uygulanan çeşitli eğlence faaliyetlerinin dışında, en önemli sportif rekreasyon faaliyeti olarak sayılabilecek aktivite avcılık olarak görülmüştür. Hatta Milattan önce 62 yılında Hun imparatorunun kontrolünde düzenlenen süreklilikli avına binlerce süvarinin katıldığına dikkat çekilmektedir(Kafesoğlu, 1984: 274- 277). Savaşa hazırlık mahiyetinde de önemli bir yeri olan avcılık, bozkır Türklerinin en önemli gelenek ve kültürlerden biri

olmuştur. Altayların ava çıkmadan önce çeşitli ibadetler yapması, av için töre ve örfeye uygun hareket etmesi ve avı koruyacak olan ruh ya da iyeye bağlılığını göstermesi de bunun bir örneğidir(Küçük, 2015).

Türklerde başlıca yay ve ok kullanarak yapılan avlanma faaliyetleri, savaş provası, ruh sağlığı ve rekreasyonel spor gibi amaçlarla gerçekleştirilmekte iken yalnızca İslam öncesi Türk toplumlarında değil, aynı zamanda İslam sonrası dönemde de kendini göstermektedir. Şu alıntı ise bu konu hakkında güzel bir kaynak teşkil etmektedir: “*Türk, vahşi hayvana, kuşa, havadaki hedefe, insana, çömeltilmiş veya yerde konmuş hayvandan hedeflere, avının üzerine pike yapan kuşlara ok atar. O, hayvanını hızla sürdüğü halde, öne, arkaya, sağa ve sola, yukarıya ve aşağıya ok atar*” ifadesinde de görüldüğü gibi avcılık ve okçuluk faaliyetleri İslam sonrası dönemde de hız kesmeden sanki biyolojik bir miras gibi kendini Türk toplumlarında göstermektedir(Onay, 2015). Neredeyse tüm Türk boylarında görülen iyi ok kullanma ve binicilik faaliyetleri Türk toplumlarının avcılık gibi faaliyetlerde ne denli iyi olduklarını ve bu faaliyete ne denli önem verildiğini göstermektedir.

Dede Korkut Destanı'nın içerisinde ki Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan'da:

Bayındır Han'ın damadı olan Salur Kazan bir gün beyleriyle eğlenirken oğlu Uruz'u görünce gülmeye başlar, bunun üzerine Uruz bunun sebebini sorar, Kazan oğlunun(Uruz) bir yiğitlik gösterip ad alamamasından, kan dökmemesinden ve ok ve yay taliminin eksikliğinden şikayetçi bir şekilde bahseder. Bunun üzerine Uruz:

'A bey baba

Deve kadar büyümüşsün yavrusu kadar aklın yok

Tepe Kadar büyümüşsün darı kadar beynin yok, Hüneri oğul babadan mı görür öğrenir, yoksa babalar oğuldan mı öğrenir, ne zaman sen beni alıp kâfir hudut boyuna çıkardın, kılıç çalıp baş kestir, ben senden ne gördüm ne öğreneyim'' der. Kazan Bey güler ve meclisi der: *A beyler Uruz güzel söyledi, şeker yedi, beyler, siz yiyiniz içiniz, sohbetinizi dağıtmayınız, ben bu oğlanı alayında ava gideyim...'*(Ergin, 2019: 101-103).

Bu destan parçasında görüldüğü üzere av faaliyeti kendini ispatlama, eğitim-öğretim ve savaş için hazırlık mahiyetinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Yine Dede Korkut Destanı içerisinde ki Begil Oğlu Emre'nin Destanı'nda:

Gürcistan'dan gelen haracın az oluşu üzerine Bayındır Han bu haracı beyler arasında nasıl paylaşıracağını düşünürken sahneye Dede Korkut çıkar ve bu haracı(1 at, 1 kılıç ve 1 çomak) tek bir yiğide vermeyi teklif eder ve bu yiğidin Oğuz iline karakolluk yapmasını dile getirir. Bunun için Begil'i önerir ve Begil kabul eder. Yılda bir kez Oğuz iline döner ve Bayındır Han'ın misafiri olur. Yine ziyaret ettiği bir günde Bayındır Han, Begil'i misafir eder, güzel at ve kaftan verip, bol harçlıkla donatır ve der "*Üç gün de Begil'i av şikâr etiyle misafir edelim beyler*" deyip av ilan eder(Ergin, 2019: 185-186). Bu kısımda av şenliğinin amacı gönlü hoş tutmak ve savaş talimi gibi sebeplerdir.

Satuk Buğra Han Destanı'nda:

Satuk Buğra Han Destanı'nda da bir dizi av faaliyeti anlatılmaktadır. Destanda, Gazi Satuk Buğra Han ve arkadaşlarının can sıkıntısını atmak maksadıyla yaptıkları av faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Destanın ilerleyen bölümlerinde ise Satuk Buğra Han'ın hem ilahi bir amaca ulaşmasına aracı olarak hem de Satuk Buğra Han'ın Mucizeleri bölümünde, ruh sağlığı ve dinginlik için yapılan av sahnelerinden bahsedilmektedir(Demir, 2018: 37-57). Bu destanda anlatılan av sahneleri genel olarak can sıkıntısından kurtulma ve ruh sağlığını koruma gibi faktörlerden oluştuğu görülmektedir.

Battal Gazi Destanı'nda ise:

Cafer adlı yiğidin babası olan Hüseyin Gazi'nin formunu korumak, can sıkıntısından kurtulmak, ruh sağlığını muhafaza etmek gibi sebeplerden kaynaklı olarak her gün ava çıktığı konu edilmektedir(Köksal, 2014: 16-19). Bu destan içinde yapılan av faaliyetleri bir önceki destan olan Satuk Buğra Han Destanı ile benzer özellikler taşımaktadır(Sert ve Biçer, 2007: 12).

Dânişmendgazi Destanı'nda ise:

Halifenin üç günlük süren rekreasyonel av faaliyetinden bahsedilmektedir(Sert ve Biçer, 2007: 12). Melik Dânişmend Karadeniz'i fethetmek için yola çıktığı vakit, ormanda savaş talimi olarak av avlarken, kâfirlerden (daha sonra Melik Dânişmend'in yiğitliği ve güzel ahlakından etkilenip Müslüman olacak olan) Artuki adında bir yiğit ile karşılaşır(Sert ve Biçer, 2007: 36). Burada da av faaliyetinin rekreasyonel

anlamda yapıldığı görülmektedir.

İlk insanların yiyecek et ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla giriştikleri av, toplumların gelişim seviyesi bağlı olarak zaman içerisinde değişiklik göstermeye başlamış, bir geçim sıkıntısından kurtularak, spor ve eğlence faaliyetine bürünmüştür. Sürek avı şeklinde Eskiçağ ve Ortaçağ kralları/liderleri/yöneticileri askeri talim/savaşa hazırlık mahiyetinde uyguladıkları bir sportif rekreasyon faaliyetine dönüşmüştür. Bugün av tüm medeni dünyada bir sportif rekreasyon faaliyeti olarak görülmektedir. Kara avcılığı bir sportif rekreasyon haline dönüşmüş olmakla birlikte modern zamanlara kadar özellikle göçebe olan topluluklar için bir gelir kaynağı olmuştur. Avcılık sportif bir rekreasyon faaliyeti olmakla birlikte birçok toplumda (özellikle Müslümanlarda) tartışma konusu olmuştur. Çünkü Hz. Muhammed'in, avlanmayı meşru saymakla birlikte hayvanların haklarını korumaya yönelik bazı tedbirler aldığı da bilinmektedir. Bir diğer önemli husus ise Kuran-ı Kerim içerisindeki Enam Suresi 36. Ayette: *"Yeryüzünde yürüyen bütün hayvanlar ve kanatlarıyla uçan bütün kuşlar da ancak sizin gibi birer ümmettir"* şeklinde ifade edilirken aynı zamanda sure adlarından bazıları(Fil, Neml, Nahl, Bakara gibi) hayvan adları olması dikkat çekici önemli bir husustur. Açıkça anlaşılıyor ki, hobi/eğlence/spor gibi amaçlar çerçevesinde yapılan av faaliyetlerini İslam dini hoş karşılamamış ve bu hoşnutsuzluğu ise şu şekilde beyan etmiştir: *" Nitekim Hz. Peygamber, bir serçeyi haksız yere öldüren kimseden ahirette hesap sorulacağını ifade etmiştir"*(Keskin, 2007).

Avcılık, ilk insanın varoluşu ile başlayan ve süreç içerisinde değişimlere uğrayarak günümüzde de varlığını sürdürebilen bir olgudur. İlk çağlarda bireyler için yaşamsal bir faaliyet olan avcılık, zaman içerisinde öncelikle beden gücünü ve refleksleri arttırmaya yönelik bir idman, daha sonra kendini kanıtlama şeklinde tezahür etmiş, günümüzde ise zevk için yapılan rekreasyonel bir turizm faaliyeti şekline dönüşmüştür. Öyle ki, çağımız insanı av heyecanını yaşayabilmek için yurt içinde ve yurt dışına yolculuk yapabilmektedir. Ancak günümüzde avcılık faaliyetlerinin tüm dünyada bir rekreasyon faaliyeti olarak nitelendirilmesi konusu hala tartışılmaktadır. Avcılık faaliyetleri insanlık tarihi ile yaşıttır. Çünkü insan öncelikli olarak fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Yemek ihtiyacı fizyolojik bir ihtiyaçtır. İlk insan bu ihtiyacını giderebilmek için başta avcılık olmak

üzere toplayıcılık faaliyetlerinde bulunduğu eldeki veriler ışığında görülebilmektedir. Çağlar içerisinde değişime uğrayan bu faaliyetler Sanayi Devrimi neticesinde değişim göstermeye başlamış fakat yok olmamıştır. 20. yüz yıla gelindiğinde sportif bir faaliyet olarak kendisini göstermiş olmakla birlikte günümüzde bir rekreasyon faaliyeti olarak işlev görmektedir. Kitle turizminin oluşturduğu taşıma kapasitesi sorununa bir çözüm olarak alternatif bir turizm hareketi şeklinde kendini gösteren avcılık, sektör anlamında gelir getirici faaliyet olarak hizmet vermektedir. Ancak doğal dengenin oluşmasında düzenleyici bir rol oynayan vahşi/yırtıcı hayvanlar insanlar tarafından kısmen haklı sebeplerden dolayı tuzak ve zehir gibi yardımcılarla pek çok ortamda yok edilmişlerdir/edilmektedirler. Düzenleyici olarak görev yapan bu vahşi hayvanların yok edilmesi ile doğal hayatta bir düzensizlik ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden avcılık ile ilgili bazı düzenlemeler getirilmiştir(Naskali ve Altun, 2008: 55-57; Özer, 2015: 1-2; Şafak, 2003).

Av turizmi, bitki örtüsü ve doğal hayatta yaşayan hayvanların uygun olduğu alanlarda, fazla ve yahut yeterli miktarda bulunan türlerin avlanmasına izin verilerek, çevreyle ilgili değerler gözetilerek, belirli kısıtlamalar çerçevesinde gerçekleştirilen alternatif bir turizm şeklidir. Av turizmi son yıllarda insanın doğaya dönüş eğiliminin artmasıyla, doğrusal olarak artış göstermeye başlamıştır. Bunun sebebi incelendiği vakit boş zaman değerlendirme alışkanlıklarında ki değişimler olduğu sonucuna varılabilir. Bir diğer deyişle, kitle turizminin (deniz-kum-güneş) getirmiş olduğu sıradanlık ve monotonluktan kurtulmak isteyen bireylerin, alternatif eğlence istekleri akabinde alternatif turizm türleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu türlerin biri de "Av Turizmi"dir(Kozak ve Bahçe, 2012: 241-242). Avcılık, belli bir zaman sürecinde turizmin de bir unsuru haline gelmiş ve "Av Turizmi" denilen bir turizm biçimi ortaya çıkmıştır. Av turizmi ya da rekreasyonel av faaliyetleri, yaban hayatının kaynaklarının denetimli bir şekilde yerli veya yabancı avcılarının kullanımına sunulmasını, bu kaynakların rekreasyonel ve turistik açıdan değerlendirilerek turizme ve ulusal ekonomiye katkı sağlamasını amaçlayan etkinlikler olarak tanımlanmaktadır. Av Turizmi hem ulusal hem de uluslararası icra edilen bir alternatif turizm faaliyetinin olmasının yanında "lüksdür". Bunu icra edecek olan turistlerin ihtiyacı olacak olan silah ve diğer teçhizatlar teknik özellikler gerektirmektedir.

Kullanılacak olan silahtan, araziye, av bölgesinden markete birçok alan içerisinde kayda değer bir para akışı sağlanmaktadır. Bu döngüyü en iyi şekilde sağlamak ve bu alan sayesinde hem devletin hem de yöre halkının ortada bulunan bu değerden pay alabilmeleri için bu döngünün anlaşılması gerekmektedir(Özdönmez ve diğerleri, 1996; Özer, 2015: 7).

4.3.1.3. Güreş

Güreşin insanlık tarihi ile yaşıt olduğu görüşü yaygın bir görüş olmakla birlikte, insanlık tarihinin ortak bir mirasıdır(Bayraktar ve Tozoğlu, 2015). Yaratılış 32:22-28'de yer alan:

“Yakup o gece kalktı; iki karısını, iki cariyesini, on bir oğlunu yanına alıp Yabbuk Irmağı'nın sığ yerinden karşıya geçti. Onları geçirdikten sonra sahip olduğu her şeyi de karşıya geçirdi. Böylece Yakup arkada yalnız kaldı. Bir adam gün ağarınca kadar onunla güreşti. Yakup'u yenemeyeceğini anlayınca, onun uyluk kemiğinin başına çarptı. Öyle ki, güreşirken Yakup'un uyluk kemiği çıktı. Adam, 'Bırak beni, gün ağarıyor' dedi. Yakup, 'Beni kutsamadıkça seni bırakmam' diye yanıtladı. Adam, 'Adın ne?' diye sordu. 'Yakup'. Adam, 'Artık sana Yakup değil, İsrail denecek' dedi, 'Çünkü Tanrı'yla, insanlarla güreşip yendin.’”

Şeklindeki ifade de bu tanımı dini anlamda teyit etmektedir. Hatta Hz. Yakub'a Tanrı ve insanlar ile güreşip yenen anlamında Tanrı tarafından kendisine “İsrail” lakabı verilmiştir(Küçük, Günay ve Küçük, 2018: 253).

Güreş, karşılıklı iki kişinin belirli kurallar çerçevesinde düzenlenen, rakibe üstünlük sağlamak amacıyla spor ortamında kas gücü ve teknik becerilere dayalı çeşitli oyunlar eşliğinde rakibi bertaraf etmeyi amaçlayan bedensel faaliyetler olarak tanımlanabilir(Tayga, 1990: 2-10).

Güreş; insanın korumaya yönelik tutma, atma ve boğma gibi fiziksel faaliyetlerini içeren karşılıklı kuvvet denemeleri olarak da tarif edilmektedir(Polga, 1998). Güreş, katılımcıların birbirlerine vurmada rakiplerini yenmeye çalıştıkları bir spor türüdür. Güreş tarihteki ilk sporlardan biridir ve zamanla farklı şekillerde ve formlarda süreç içerisinde geliştirilmiştir. Güreş genellikle dövüş sanatları arasında sayılmaktadır(<http://www.wikipedia.org>).

Tarih boyunca yüzlerce güreş şekli var olmuş ve günümüz dünyasında takribi olarak dört yüz geleneksel güreş stili varlığını sürdürmektedir. Güreş, tarih boyunca insanların/toplumların gelenek ve göreneklerini, yaşam stillerini, kültürlerini

etkilemiş ve günümüz dünyasına kadar ulaşan birçok antik eserde temsil edilmiştir. Güreşin varoluşunun ilk tarihi kanıtı, Sümer döneminde silindir mühür baskılarda, heykelerde ve Gılgamış destanında bulunuyor olmasıdır. Sümer medeniyetinin kahramanlarını(Gılgamış ve Enkidu) tasvir eden yaklaşık 4.600 yıl öncesine ait olduğu saptanan bronz bir heykelcik bugün Bağdat Müzesinde sergilenmektedir(Sağım, 2015).

Güreşin kökeni, tüm fiziksel aktiviteler gibi doğal bir duruma bağlanmaktadır. Güreşte kullanılan hareketlerin, totem hayvanları olarak kullanılan hayvanların hareketlerinin taklit edilmesiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu hayvanların (boğa, deve, aslan, pars, at, kurt gibi) düşman karşısındaki boğuşmalarını/tekniklerini bir seyir aracı olarak, insanların gözü önünde sergiledikleri ve insanların da bu davranış biçimlerini taklit ettiği rivayet edilmektedir. Hatta insanların bir yandan bu hayvanların hareket ve tekniklerini uygularken bir yandan da bu teknikleri totem hayvanlarının ismiyle anmaya başladıkları ileri sürülmektedir. Tilkikuyruğu, kurt kapanı, dana bağı, keçi dikmesi gibi isimler bugün bile güreş literatüründe kullanılması da yukarıdaki bilgileri teyit etmektedir(Öngel, 2001: 320).

Genel olarak Türk dünyasına ait güreşler sınıflandırılacak olursa şu tarifi vermek yanlış olmayacaktır. Bu sınıflandırma 5 ana başlık altında toplanabilir. Konunun sınırlandırılması zarureti sebebiyle burada yalnızca bu sınıflandırmaya ait ana başlıklar verilmiştir.

1. Aba Güreşleri

Bu güreş türü keçi kılından, devetüyünden veya dövme yünden yapılmış kalın bir kumaştan yapılan giysi ile gerçekleştirilen bir güreş türüdür(Özdemir, 2017). Türkiye’de özellikle Güney Doğu Anadolu’da gerçekleştirilen bu güreş türü çeşitli Türk coğrafyalarında(Türkmenistan, Kırım, Özbekistan) yaygın olarak icra edilmektedir. Adını pehlivanların giydiği abadan almakta olan bu güreş şekli, pehlivanların birbirlerini abalardan tutup yere indirmesi prensibine dayanmaktadır(Uzun ve diğerleri, 2004). Dünyada güreşin atası olarak kabul edilen aba güreşleri, Türklerin 5000 yıldan beri geleneksel bir sporu olarak kendini göstermekte olup, Çin mücadele sporlarının ve judonun atası olarak gösterilmektedir(Bayraktar ve diğerleri, 2012).

Aba güreşleri bugün Uluslararası Aba Güreşi Dünya Şampiyonası adı altında düzenlenmekte olup, ilk müsabaka Türkiye tarafından 2009 yılında 1. Uluslararası Aba Güreşi Dünya Şampiyonası olarak Anadolu'da başlatılmıştır. Son Őampiyona ‘‘10. Uluslararası Aba Güreşi Dünya Şampiyonası’’ Türkiye'nin Hatay ilçesinde 2019 yılında gerçekleştirilmiştir. Müsabakaya 42 ülkeden 200 sporcunun(pehlivan) katılımıyla gerçekleştirilen Őampiyona artık tüm Dünyada tanınan bir spor dalı haline gelmiştir(<https://aa.com.tr>).

2. Karakucak Güreşleri

Karakucak güreşleri bir diğer deyişle ‘‘serbest güreş’’ ya da ‘‘Anadolu Güreşi’’ ağırlıklı olarak İç Anadolu bölgesinde icra edilen, göbeğin yıldız görmesi anlamını taşıyan, pehlivanların kıldan ya da bezden yapılmış siyah(kara) bir pırpıt(pantolon) giyerek birbirlerine hünerleri gösterdiği bir güreş türüdür. 21. yüz yılda serbest güreş diye adlandırılan minder güreşi, karakucak greşinin Şekil değiştirmiş/sistemleştirilmiş bir Şeklidir. Olimpiyatlarda gerçekleştirilen minder güreşi kategorisinde Dünya Őampiyonluđu kazanmış Türk pehlivanların birçoğu karakucak greşinden minder greşine geçiş yapmış sporcularımızdır(Küçük ve Silik, 2018; Güven, 1992: 43-45).

Karakucak güreşleri, Türkiye'de ‘‘Türkiye Güreş Federasyonu’’ tarafından müsabaka Şeklinde gerçekleştirilen bir spor dalıdır. Bu güreş müsabakası da Uluslararası bir faaliyet olarak düzenli olarak icra edilmektedir. Birçok ülkeden yüzlerce sporcunun katılımıyla gerçekleştirilen müsabakanın sonuncusu ise Türkiye'nin Erzurum ilinde 2019 yılında gerçekleştirilmiştir(<http://tgf.gov.tr>).

3. Kuşak Güreşleri

Türk, Moğol ve Japon halklarının binlerce yıllık mücadele sporlarından biri olan kuşak güreşi, bele bir kuşak sarılarak, elbiseli bir Şekilde, yalnızca kuşaklardan tutularak rakiplerin birbirlerinin sırtını yere getirme çabasına dayanan bir güreş Şeklidir. Anadolu'da, Orta Asya'da varlığını sürdüren bu spor Japonlarda Sumo güreşi olarak yaşatılmaktadır. Türkiye'de Hıdırellez ve düğün gibi organizasyonlarda Kırım Türklerinin gelenekleri olarak icra edilmektedir(<https://tr.wikipedia.org>).

Kuşak güreşi bugün Türkiye'de ağırlıklı olarak Eskişehir ve evre illerinde yaşayan kırım Türkleri tarafından icra edilmektedir. Ayrıca mahalli

organizasyonların yanı sıra her yıl düzenli olarak Türkiye’de ‘‘Geleneksel Spor Dalları Federasyonu’’ tarafından gerçekleştirilmektedir. Bugün kuşak güreşine benzer geleneksel güreşler dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı kurallar çerçevesinde yapılmakla birlikte, farklılıkları ortadan kaldırmak ve bu spor dalını sistemli bir şekilde icra edebilmek adına ‘‘Uluslararası Kuşak Güreşi Birliği’’ adı altında bir kurum kurulmuştur. Geleneksel Türk Kuşak güreşi ağırlıklı olarak Asya Türklerinin bulunduğu bölgelerde yapılmakta olup, her yıl düzenlenen etkinliklerde büyük ilgi çekmektedir(<http://gsdf.gov.tr>).

4. Şalvar Güreşleri

Bu güreş şekli Anadolu’da özellikle Kahramanmaraş’ta icra edilen, keçi kılından dokuma diz kapaklarına kadar uzanan bir şort uzunluğundaki kıyafet ile gerçekleştirilen geleneksel bir güreştir. Bu sporun folklorik özelliklerine bakıldığında İslam öncesi döneme ait olan Türk Kültürü’nün birçok özelliği taşıdığı söylenebilir(Özdemir, 2017).

Türkiye’de Şalvar güreşi sporu yine ‘‘Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu’’ tarafından düzenlenmektedir. 2020 yılı içerisinde bu spor alanında bir dünya şampiyonası düzenlenmiştir. Müsabaka Türkiye’nin Kahramanmaraş ilinde 42 ülkeden 300 sporcunun(pehlivan) katılımı ve binlerce izleyicinin eşliğinde bir şölen havası içerisinde gerçekleştirilmiştir(<http://cnnturk.com>).

5. Yağlı Güreşler

Yağlı güreş; pehlivanların beli ve ayak kısmı ipe bağlanan bir kispet(pantolon) giyerek zeytinyağı ile yağlanarak birbirleriyle mücadele ettikleri bir güreş tarzıdır. Bu güreş tarzı dünyada en fazla rağbet gören güreş kategorisindedir. Mahalli ve yöresel olarak birçok yağlı güreş organizasyonunun olmasının yanında Türkiye’de en çok rağbet gören yağlı güreş faaliyeti ‘‘Kırkpınar Yağlı Güreşleri’’ şeklindedir(Özdemir, 2017). Tarihi 14. asra dayanan ‘‘Kırkpınar Yağlı Güreşleri’’, adını ‘‘Orhan Bey’in oğlu Süleyman Paşa komutasındaki kırk yiğitten Ali ve Selim adlı pehlivanların şehit olup gömüldükleri yerden kırk pınarın fişkırması şeklindeki rivayetten gelmektedir’’(Küçük, 2018). Dünyanın en eski ve en geniş çaplı güreş organizasyonu olarak nitelendirilen ‘‘Kırkpınar Yağlı Güreşleri’’ 2019 yılında 658. si düzenlenen bu organizasyona olan katılım her geçen gün artarak devam etmektedir(Özdemir, 2017).

Türkler 'de güreş ayrı bir yer ve öneme sahiptir. Güreş ve pehlivan adı verilen kişiler Türk kültüründe hem sportif hem de kutsiyet bakımından çok önemli bir yere sahiptir. Bu önem Türk destanlarında da açıkça vurgulanmıştır. Türk destanları ve anlatılara göre kahraman, evleneceği kızla güreşir ve yener. Yiğitler altı yaşından itibaren güreşmeye ve büyükleriyle güreşmeye başlarlar. Manas Destanı'nda da yer alan Koşay Han pehlivanların en iyisi olarak anlatılır. Hanne'de Uluğ Arslan Han pehlivanların atası olarak kabul görülür ve 1200 yaşındadır. "*Güreş kelimesinin köken olarak efsanevi Türk hakanı Gür Han'ın ismi ile benzeşmesi de dikkat çekicidir*"(Karakurt, 2011: 139).

Cengiz Han'ın çocuklarını küçük yaştan itibaren güreşmeyi öğretin beyanıyla birlikte, Moğolların, milattan iki yüzyıl önce kabile törenlerinde güreş yaptıkları ve tüm kabilelerin güreşçilerinin ve başpehlivanlarının olduğu bilinmektedir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Moğolların özellikle bedensel gücü tasvir eden bir ulus olması tesadüf değildir. Özellikle çocuklara erken yaşlarda verilen güreş gibi spor tabanlı eğitimler, bireyi daha yaman, daha cesur bir hale getirdiği görülmektedir. Bu eğitimlerin bir çıktısı olarak da savaş alanlarında zafer elde edilmesi amaçlanmış ve nihayetinde bu amaçlar gerçekleşme olanağı bulmuştur. Ayrıca Türk kültüründe güreşçi tanımlamasının savaşçı bir kimliğe yaptığı vurgu göz ardı edilmemesi gereken bir unsurdur(Dever ve İslam, 2015).

Güreş kavramı tarihin diyalektiği içerisinde incelendiğinde, Türk uluslarının yaşamında sadece bedensel hareket içeriği taşımadığı, aynı zamanda bir takım sosyal formları da ifa ettiği görülmektedir. Güreşe, hem sosyal hem de sportif açıdan bakıldığı vakit, Türkler için vazgeçilmez bir mücadele sporu olduğu, şenliklerde, bayramlarda, dini törenlerde, kutlamalarda, düğünlerde, milli törenlerde, festivallerde ve hatta ölen yiğitlerin mezarları başlarında yapıldığı görülmektedir. Hatta güreş, Türklerde yiğitlik ve mertliğin sembolü olmuştur(Sağım, 2015).

Türklerin sporu eğlenceye formatına soktuğu ve değerli gün ve törenlerde gelenekselleştirerek uyguladığı bilinmektedir. Göçebe bir yaşam tarzına sahip olan Türkler, coğrafya ve yaşam şartlarına ayak uydurabilmek için bir takım zorlu mücadelelerden geçmek zorundaydılar. Bu durum Türklerin doğal yaşamda birçok fonksiyonu olan atı evcilleştirmelerini beraberinde getirdi. Atın evcilleştirilmesi yaşamın bazı zorluklarını aşmalarında muhakkak ki yardımcı oldu. Asıl mesele bu

durumun kültürün bir parçası haline getirilmesi haliydi. Bu sebeple bir Türk genci evlenmek istediğinde, iyi at sürme, güreş ve toplumca kabul görebilecek bir kahramanlık becerisi göstermek durumundaydı. Gençlerin bu becerilerini gösterme şansını ise şenlikler ve yarışmalar sağlardı. Bu sebeple sınanma şansı tanınmak amacıyla sık sık bu türde şenlik ve eğlenceler tertip edilir ve başarılı olanlar toplum içinde saygın bir konuma yükseltildi(Güven, 1992: 1-2, 26).

Eski Türklerde güreş, özellikle düğünlerde ve matem zamanlarında etkin bir şekilde kendini göstermektedir. Gelin, koca evine gittiği vakit, kaynana ile kayınbaba güreş tutmakta, belli bir zaman sonra da kayınbaba yenilgiyi kabul etmektedir. Bu durum ise evde kaynananın sözünün geçtiğini ve gelinin de buna uyum sağlaması gerektiğinin bir göstergesidir. Ayrıca düğünlerde diğer sportif faaliyetlere ek olarak güreş oyunları da düzenlenirdi. *“Matemlerde ise ölen kişinin mezarı etrafında dokuz gün dokuz gece güreşler yapılmakta, ayrıca bu kişinin ölüm yıl dönümlerinde de mezar başında üç gece süren güreşler tertip edilirdi”*(Dever ve İslam: 2015). Başka bir deyiş ile güreş, eski Türklerin hemen hemen tamamının da sosyal hayatın bir düzenleyicisi konumunda vücut bulan bir spor dalı olarak gelişim göstermiştir.

Türk Destanları incelendiği vakit, özellikle güreş konusu hakkında kullanım alanları ve kutsiyeti açısından açık bilgiler veren kaynaklar başlıca Oğuz Kağan Destanı, Manas Destanı ve Dede Korkut Destanları ön plana çıkmaktadır.

Oğuz Kağan Destanı içerisinde anlatılan:

“Çok savaşlar gördüm.

Çok ok attım.

Çok ata bindim.

Çok güreştim.

Düşmanlarımı ağılattım.

Dostlarımı güldürdüm”(Arslan, 2017). Bu destan parçası içerisinde de görülebileceği üzere Türkiye literatüründe üzerine en çok araştırma yapılan destanlardan biri olan Oğuz Kağan Destanı’nda güreş ve güreşme olgusunun destan parçası içerisinde yer alması Türkler için güreşmenin mahiyeti hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Manas Destanı içerisinde anlatılan;

'Bir de, İl'in en yaşlısı vardı ki, Bakay 'dan sonra bu gelirdi. Kabile reisleri içinde en ihtiyar olan, o idi. Kendisi Ala-şan dağlarında ve Kırgızların Sağ-yüz reisi Yamgırçı- Nogay 'm sınırlarında otururdu. Manas ve halkı, hep ona saygı gösterir ve onun sözünü tutarlardı. Kendisi aynı zamanda kutsal bir kuvvete sahip olan bir pehlivan idi. Oğuzların yurdu olan Kazılık vadisindeki Kar-Yabas (Kar yağmaz?)'da güreşler tutmuştu. İhtiyar ve beli bükük bir halde, genç Nogay Han'ı Yoloy-Han'la bile güreş tutmuş ve onu yenerek Manas'ı şaşırtmıştı. Çünkü Manas, Yoloy-Han'dan korkmuş ve onunla güreşmek istememişti...'(Ögel, 2010: 505-506).

"Pehlivanlar pehlivanı "Koşay Han" Manas'ın deri kispetini giyerek ihtiyar hali ile Yolay Han'la güreşir. Tanrı artık Koşay'a kuvvet vermiştir. Onun damarlarında Tanrı'nın kuvveti dolaşmaya başlamıştır. Tuttuğu gibi Yolay'ı yere vurur ve yener"(Güven, 1992: 26). Bu destan parçalarında da görüldüğü üzere güreş olgusunun Türkler için ne denli önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır. Kimi zaman yiğitlik kimi zaman kutsiyet anlamları taşıyan güreş Türk Milleti için her daim önemli bir konumdadır. Sadece güreşe değil aynı zamanda güreşçilerin kullandığı kispete de vurgu yapılmıştır(Sağım, 2015; Güven, 1992: 20-30).

Hanname'de anlatılan:

Türkmen boyları ile Özbek boyları arasında bir anlaşmazlık sonucunda, Türkmenler 'den Almazuk adlı bir er ile Özbekler 'den Arneyn adlı bir er ortaya çıkıp, iki boy arasındaki anlaşmazlığın çözümü için üç gün üç gece boyunca güreşiyorlar. Burada anlatılan bu olayda bir çıkarım yapacak olursak, Türk boylarında çok önemli bir sportif faaliyet olan güreşin hayatın hemen hemen her alanında ne derece önemli olduğu vurgulanmakta ve savaşmak kelimesinden ziyade "güreşmek" kelimesine vurgu yapıldığı görülmektedir(Ögel, 2010: 392-396).

Güreş ve Pehlivanlık kavramları yalnızca İslam öncesi dönemde değil, Türklerin İslamiyet'i geçiş yaptıkları dönemde ve sonrasında da kendine büyük çapta yer bulmuş hatta İslam yoluyla bunun teşvikine yönelik bir takım uygulamalar görülmüştür.

İslam kültüründe güreşin ayrı bir yeri ve önemi bulunur. *'Hz. Peygamber'in birer savaş sporu olarak atıcılık, binicilik, koşu ve yüzmeyi teşvik ettiği gibi bizzat kendisinin de güreştiği bilinmektedir'*. Dönemin ünlü pehlivanlarından *'Rükâne b. Abdüyezîd'*, İslamiyet'i kabul etmek için Hz. Peygamber'i güreşte kendisini yenmesini şart koşmuş ve yapılan müsabakada Hz. Peygamber onun sırtını yere

getirmiştir. Rükâne de bu durum üzerine ya da başka bir rivayete göre daha sonra Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olmuştur. Kaynaklarda Hz. Peygamber'in Rükâne 'den başka bazı kimselerle de güreştiği, ergenlik çağına gelen ashap çocuklarının askere alınmaları için her yıl düzenlenen etkinlikler sırasında birbirleriyle güreştikleri, ayrıca Hz. Hasan ile Hüseyin'in de Resulullah'ın huzurunda güreş tuttukları anlatılmaktadır(Özcan, 1996: 317-318).

Dini çerçevede güreşin başlangıç noktası:

'Hz. Adem'in Kuds-i Ovası'nda çift sürerken Cebrail ile güreşmesine dayandırılmaktadır. Dolayısıyla bu dayanak çerçevesinde güreşin peygamberlik düzeyindeki piri Hz. Adem kabul edilmektedir. Hz. Adem'den başlayan bu pirlilik, Hz. Muhammed hatta "Allah'ın ve Resul'ünün Arslan'ı" lakaplı Hz. Hamza ile devam ettirilmiştir'(Küçük ve Silik, 2018).

Güreş yalnızca İslamiyet içerisinde vurgulanan bir kavram olarak kalmayıp Eski Ahit'in içerisinde de bulunmaktadır. Tevrat'ın Yaratılış/Tekvin bölümü Bap: 32, 22-30 arasında anlatılan Yakup'un Tanrı ile güreşip yenilememesi ve bunun üzerine Tanrı'nın ona artık Yakup değil İsrail(Tanrı'yla güreşir anlamında) adını verdiği anlatılır. Buradan bir çıkarım yapılacak olursa Yakup'un iyi bir güreşçi olduğu, o dönemde bile güreşin ne denli önemli bir sportif faaliyet olduğu çıkarımı yapılabilir.

Gerek İslam dini gerekse Türk kültür ve gelenekleri çerçevesinde şekillenen İslam sonrası destanlarda da güreş olgusu yerini almıştır. İslamiyet'in ve Türk kültürünün ortak noktalarından sayılabilecek güreş olgusu İslam dönemi ve sonrasında gelişen Türk Destanları içerisinde de görülmektedir.

Dede Korkut Destanlarından biri olan Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı içerisinde anlatılan:

Destana adını veren Bamsı Beyregın, Banu Çiçek adında ki bey kızı ile gerçekleştirdiği faaliyetler şu şekildedir: Bamsı Beyrek der:

'Pay Piçen Beyin kızı varmış, onu görmeğe geldim.' Kız der: *'O öyle insan değildir ki sana görünsün. Amma ben Banu Çiçeğin dadısıyım, gel şimdi senle ava çikalım, eğer senin atın benim atımı geçerse onun atını da geçersin, hem seninle ok atalım, beni geçersen onu da geçersin ve hem seninle güreşelim, beni yenersen onu da yenersin...'*(Ergin, 2019: 63-72).

Bu parçada da görülebileceği üzere güreş olgusunun Türk kültürü ve destanları içerisinde yalnızca erkeklere özgü bir durum olmadığı, kadınların da yiğitlik gösterilmesi gereken alanlarda faal olduğu görülebilmektedir.

Battal Gazi Destanında:

Cafer(Seyyit Batal Gazi)'in savaş meydanında yenilemediği Ahmer isimli Hıristiyan birliklerinin gururu olan bir yiğit ile mücadelesi aktarılır, Ahmer akşam olup cenke ara verildiği vakit namahreminde eğlenceye durur, kadehini Cafer(Seyyit Battal Gazi)'in aşkına(yiğitliğine) kaldırır. Tam o esnada içeri dalan Cafer ile karşılaşan Ahmer kimsin diye sorar. Cafer:

'-Şu kadehleri kimin aşkına içtin Beyim? Seninle savaştık. Ben seni düşman sanıyordum, halbuki sen bana dost imişsin. Benim aşkıma kadeh kaldırıyorsun, gel şimdi iman et, Müslüman ol ve bana arkadaş, kardeş ol. Canını cehennem ateşinden kurtar, dedi. Ahmer: -Hey! Sen burada ne yapıyorsun? dedi. Cafer: - Beni nerede anarlarsa ben orada hazır olurum, dedi. Ahmer: -Hele hoş geldin, şimdi seninle güreş turalım; eğer sen beni yenersen ben Müslüman olayım, eğer ben seni yenersem sen benim dinime gir, dedi'' karşılaşmayı Cafer(Seyyit Battal Gazi) kazanır ve Ahmer Müslüman olup Ahmet ismini alır(Köksal, 2014: 46).

Bu destan parçasından da görülebileceği üzere İslamiyet'i kendi dinleri olarak kabul eden Türkler, kutsiyet atfettikleri bir olgu için canla başla mücadele ederken, güreş gibi bir olgunun ne denli önemli olduğunu anlatmaya tek başına bile bu destan parçası yeterli gibi görünmektedir.

Günümüzde güreş olgusu milletlere göre değişiklik gösterse de iki ana başlık altında uygulama alanına sahiptir. İlki ulusların kendine özgü olarak niteleyebileceğimiz geleneksel güreş, ikincisi ise olimpiyatlarda yerine alan modern güreş şeklinde tezahür etmektedir.

1894'te Uluslararası Olimpiyat Komitesinin oluşturulmasından sonra Olimpiyat programında yer alabilecek 10 adet spor seçilmiş, bunlardan biride güreş olmuştur. Olimpiyatlarda ise üç kategori şeklinde güreş faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bunlar Freestyle(Serbest), Grekoromen ve kadınlar güreşi(2004 yılında eklendi) şeklinde gerçekleştirilmektedir(<https://unitedworldwrestling.org>). Türkiye'de ise güreşin sportif anlamda bağlı olduğu kurum Türkiye Güreş Federasyonu'dur. Bu kurum 1922 yılında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı bünyesinde kurulmuş, 1923 yılında

United World Wrestling'e üye olmuştur(<http://www.tgf.gov.tr>).

Binlerce yıllık geçmişe sahip olan güreş, özellikle Türklerde farklı amaçlarla yapılmış olmasının yanında, tarih boyunca kendisini kaybettirmemiş, aksine din tarafından da desteklenerek bugünlere dek ulaşabilmiştir. Güreş olgusu rekreasyon açısından da düşünüldüğü vakit yüksek bir katılım sağlanan bir boş zaman aktivitesi olarak karşımıza çıkar. Örneğin 2019 yılında düzenlenen 658. Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri rekor bir katılımı ile sonuçlanmıştır(<http://www.tgf.org.tr>). Türk Milletinin bu tarihi sporuna dört elle sarılması, kültürel bir geçmişe sahip olan güreşin yaygınlaşması ve sürdürülmesine yönelik çabaları her geçen gün amacına bir adım daha yaklaşmakta ve Türkiye Güreş Federasyonu'nun da misyonunda belirttiği üzere güreş ekonomisini büyüten güçlü finansal bir yapıya büründürme çabaları meyvelerini vermeye başlamaktadır.

4.3.1.4. Atlı faaliyetler

Göçebe bir yaşam tarzına sahip topluluklar için her yanıyla gelişim sağlayan ve alet kullanımını kadar etkili olabilen hayvanlardan bir tanesi de hiç kuşkusuz at olmuştur. Bilgi aktarımından tutun da ticarete kadar birçok şey at aracılığı ile gerçekleştirilmiş, toplumlar ürettiklerinden gelir elde etme imkânı sağlayabilmişlerdir. Bu açıdan ele alındığı vakit ekonomik ve siyasal olayların gelişip şekillenmesinde mutlaka atın önemli bir yeri olmuştur. Bu gibi sayısız çıktılarında kaynaklı olarak toplum hayatında atlı kültür olarak tarif edilebilecek kültür safhalarından birine de geçilmiştir(Ögel, 1985: 495; Sümer, 1995: 120; Kafesoğlu, 1984: 273; Gömeç, 2012: 166).

Asya'da göçebe Türklerin evcilleştirdiği hayvanlar arasında yer alan at, Türkler için çok işlevli bir rol oynamıştır. Atın hızı, çevikliği ve kullanılabilecek alanların fazla oluşundan kaynaklı olarak, bozkır kavimleri tarihlerinde ve kültürlerinde ata gerekli saygı ve önemi göstermiştir. İslam öncesi Türk kültürü, genel mahiyette göçebe olarak tanımlanıyor olsa da bu göçebelik içerisinde ki en önemli unsur attır. Sebebi ortadadır ki göçebe bir toplumun en büyük sıkıntısı, sahip olduğu eşyaların bir yerden bir yere götürülürken ortaya çıkan sorunlar ve zaman kaybı olması muhtemeldir, atın eğitilip kullanılması, göçebe bir yaşam tarzına sahip Türklerin askeri ve ekonomik anlamda güçlenmesi ile eş değer bir anlam taşımıştır. Bu sebepledir ki atın Türkler için önemi, kendisine hem totem hayvanı, hem kurbanlık,

hem sütü(bu süt, Türkler için vazgeçilmez bir içecek olan Kımız'ın yapımında kullanılıyordu) hem savaş silahı hem de sosyal hayat içerisinde bir kutsiyet atfedilmesine yol açmıştır. Sosyal ve kültürel anlamda atın önemine ve kutsiyetine vurgu yapmak amacıyla Türkler 12 hayvanlı Türk takviminde de ona önem vermiş ve bir yılı "At yılı" olarak adlandırmışlardır(Özgül, 2015; Gömeç, 2016; Sümer, 1995: 1-2; Doğan, 2006; Çınar, 1993: 1; Ögel, 1985; 495-498).

Türklerin at ve atlı faaliyetlerinin İskitlere kadar dayandığı söylenmektedir. Bu sebeple Türklerin uygarlığa kattığı iki önemli unsurdan birinin at, diğerinin demir olduğu iddia edilmektedir. Türkler 'de: "At, kadın, silah" deyiimi de ata verilen önemin bir yansımasıdır. Örneğin Latin-Bizans eserlerinde Türklerin yerde kendini güvende hissetmemelerinden kaynaklı, at üstünde yaşayıp, uyduklarını bildirir. Türkler anlaşmalarını bile at üstünde yaparlardı. 5. asrın başında Avrupa Hun Hükümdarı Yılduz, Bizans'ın Trakya valisiyle gerçekleştirdiği görüşmeyi atının üstünde gerçekleştirmiş, gökyüzüne bakarak: "Güneşin doğduğu yerden, battığı yere kadar her tarafı fethedebilirim" diyerek durdurulamaz gücüne dikkat çekip, Romalıları korku salmıştır. Takdir edilir ki böylesine değerli ve kutsiyet atfedilen hayvanın da çalınmasının karşılığı, hiç kuşkusuz ölüm olmuştur(Gömeç, 2016).

Çin kaynaklarında da Hunlar hakkında yazılan vesikalara göre, "Henüz ayakta durabilecek bir hun çocuğunun yanında eyerlinmiş bir at bulunurdu. At üstünde yerler, içerler, alışveriş yaparlar, sohbet ederler ve uyurlar. At başka kavimleri sırtında taşıdığı halde, Hunlar at sırtında ikamet ederler"(Karcıoğlu, 2017). Aynı zamanda eski Türk geleneğinde atı olmayan bir adamın değeri de yoktu. Avda, savaşta, ticarete, göçte, kımız yapımında ve daha birçok faaliyet için at gerekiyordu(Gömeç, 2016). Bu derece gereklilik alanının içerisinde ata bu denli değer verilmesi hem sosyolojik açıdan hem de kutsiyet anlamında beklenen bir durumdur. Tabi ki de bu durum Türk Milletinin eserlerinden olan ve bir milletin ruhani özelliklerini, gelenek ve göreneklerini yansıtan destanları içerisinde de kendisini korumuş ve bu günlere dek gelmeyi başarabilmiştir.

Oğuz Kağan Destanı içerisinde anlatılan, Oğuz Kağan'ın doğuşu ve gelişmeye başladığı dönem şu şekilde anlatılır:

"Bir insan idi, fakat tüylerle dolu idi!

Vücudunun her yeri, kıllarla dolu idi!

*Güder at sürüleri, tutar atlara biner!
Daha bu yaşta iken, çıkar avlara gider!
Geceler günler geçti, nice seneler doldu!
Oğuz da büyüyerek, yahşi bir yiğit oldu!
... ’’(Ögel, 2010: 115).*

Bu destan parçasında anlatılan bilgiler neticesinde, Oğuz Kağan’ın at ile ilgilenmeyi, ata binmeyi daha çocuk yaşlarda öğrenen bir yiğit olduğu, aynı zamanda atın o dönem topluluğu için ne denli önemli olduğu bu eserde rahatlıkla görülmektedir.

Destanın ilerleyen bölümlerinde vahşi bir gergedandan bahsederek, onun verdiği zararlar toplum hafızasında yerini almış, bu esere yansımış ve destanda ise şu şekilde anlatıla gelmiştir:

*‘‘Ormanda yaşar idi, çok büyük bir gergedan,
Yer idi yaşatmazdı, ne hayvan, ne de insan!
Basarak sürüleri, yer idi hep atları
Zahmet verir insana, alırdı hayatları!
Vermedi hiç bir defa, insanoğluna aman,
Öyle bir canavar ki, işte böyle çok yaman
... ’’(Ögel, 2010: 116).*

Burada şikâyetçi olunan durumlara bakıldığında insan hayatı ve atın yabana gitmesi durumuna açık bir gönderme vardır. Yukarıda daha önce değinilen Çin vesikalarında da Türklerin ata ne denli değer verdiğini anlatmıştık. Bu destan parçası içerisinde de bu değer tekrarlanıyor ve insan ve atın yok edilmesi eş değer anlamda görülüyor.

Oğuz Kağan’ın Türklerin Büyük Kağanı olmasının anlatıldığı bölümde:

*‘‘Sizlerin başınıza, ben oldum artık kağan,
‘‘Elimizden düşmesin, ne yayımız ne kalkan!
‘‘Damgamız olsun bize, yol gösteren bir buyan!
‘‘Alpler olun savaşta, Bozkurt gibi uluyan!
‘‘Demir kargılar ile olsun ilimiz orman!
‘‘Av yerlerimiz dolsun, vahşi at ile kulan.
... ’’(Ögel, 2010: 118).*

Burada mevzu bahis edilen, av yerlerinde vahşi atların olması, onların

ehlileştirilip kullanılma arzusunun bir göstergesidir.

Kanglı Türk boylarının türeyişinin anlatıldığı Oğuz Kağan Destanı'nda ise:

*'Gök tüylü Gök yeleli, Bozkurt kaybolmuş idi,
Oğuz bunu görünce, o yerde durmuş idi.
Anladı ki bu yerde, otağı kurmak gerek,
Tarlaysız, çorak yerde, düşmanı vurmak gerek!
Çürçed adlı bu ilin, çok büyük otlakları,
Çok malı, çok sığırı, vardı pek çok atları.
...''*(Ögel, 2010: 123).

Burada da görülen atı çok olan yerde birilerinin kalması, o bölgeyi zapt etmesi, toplumun atı çok olan yere verdiği değerin bir başka ifadesidir.

*'Ben ne kargılar ile ne okları fırlattım!
Ne çok atla yürüdüm! Ne düşmanlar ağlattım!*

...''(Ögel, 2010: 127). Oğuz Kağan'ın çocukları ile yaptığı konuşmadan alıntı olan bu destan parçası ise, Çin ve Latin kaynaklarında bahsedilen, ata yapışık bir millet olan, atla yaşayan, atla ölen bir millet diye tabir ettikleri Türk kavminin destanlarında geçen bu beyanat, onların haklılığını bir kez daha kanıtlar mahiyettedir. Şüphesiz ki Oğuz Kağan Destanı içerisinde bunlar gibi birçok örnek bulmak mümkündür, fakat verilebilecek örnekler o denli fazladır ki, konunun mahiyeti bakımından verilen bu örnekler yeterli kanıt sunar kapsamda olduğu görüşünde olduğumuzu bildiririz. Türklerin İslam dinini kabul ettikleri dönem ve sonrası dönemde de yazılan Türk Destanlarında da at ile ilgili faaliyetler anlatılmaktadır. Bunlar kimi yerde onun kutsiyetini sembolize ederken, kimi yerde yiğitliği kanıtlama unsuru, kimi yerde de savaş hazırlığı mahiyetinde sıkça geçmektedir.

Kapsam ve mahiyet bakımından Türk dünyasının en büyük destanı sayılan Manas Destanı'nda da atla ilgili onlarca beyanat bulunur. Bu beyanatlar Oğuz Kağan Destanı'ndan farklı unsurlar içermezken, Manas Destanı'nda yiğitlerin hepsinin bir atı olmakla birlikte bu atların hepsinin ismi bulunmaktadır. Destan içerisinde ki şüphesiz en değerli kabul edilebilecek at ise Manas Han'ın atı olan Akkula'dır. Akkula her daim Manas'ın yardımcısı, yoldaşı ve bir kardeşi mahiyetinde betimlenmiştir. Sıra dışı özellikle sahiptir, çok görkemli ve aynı zamanda zekidir. Sahibine sadık ve savaşlarda bile isteye düşmanın üstüne giden bir yapısı vardır.

Rekreasyonel olarak katıldığı tüm yarışları kazanır ve aldığı ödüller boynunda sallanır(Gülensoy, 2002: 10-336: Karakurt, 2011: 27). Bu destan içerisinde atla gerçekleştirilen rekreasyon faaliyetlerine bakacak olursak, Er oodarış (at sırtından rakibini elinden çekerek düşürmek), Kök börü (oğlak dalaşı), Kız kovalama, tıyınemey (at üstünde eğilerek yerden maden parayı almak), Corgo salış (at koşturmak) gibi temel atlı rekreasyon faaliyetleri bulunmaktadır(Koçekovna, 2017).

Dede Korkut Destanları içerisinde bulunan, Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanının anlatıldığı bölümde:

'Amma ben Banu Çiçeğin dadısıyım, gel şimdi senle ava çikalım, eğer senin atın benim atımı geçerse onun atını da geçersin, hem seninle ok atalım, beni geçersen onu da geçersin ve hem seninle güreşelim, beni yenersen onu da yenersin...'(Ergin, 2019: 69). Burada anlatılan destan parçası içerisinde o günün Türk toplumunda at sürmenin, at sürmekte hünerli olmanın bir yiğitlik göstergesi olduğunun altı çizilmiş ve binlerce yıl at ile haşır neşir olan bir toplumun, bu geleneğini bırakmadığı görölmektedir. Ayrıca genel mahiyette Dede Korkut Destanları içerisinde geçen: *"at işler, er övünür"* ve *"yaya erin ümidi olmaz"* atasözlerine rastlamaktayız. Bu atasözlerinin mahiyeti bugün insanlığın kullandığı ulaşım araçları ne denli önemli ise, o günün Türk toplumu için atlarda bu denli önemli idi(Gömeç, 2016).

Yine Dede Korkut Destanlarından biri olan Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan'da:

Uruz babasına(Kazan Bey) dönerek: *"aygır atımı boğazlayıp aşımı versin"*(Ergin, 2019: 115) beyanatı ise atın kurban olarak verilış kutsiyetinin bir göstergesidir.

Yine aynı destan içerisinde görölen, Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nın anlatıldığı bölümde:

*'Açık meydana benzer senin alıncığın,
İki gece ışığına benzer senin gözceğizin,
İpek ibrişime benzer senin yeleciğin,
İki çift kardeşe benzer senin kulakçığın,
Eri muradına yetiştirir senin arkacığın.
At demem sana, kardeş derim kardeşimden daha iyi*

Başıma iş geldi arkadaş derim arkadaşlarımdan daha iyi''(Ergin, 2019: 82).

Burada da görülüyor ki konunun başında anlattığımız Türk ve at bütünlüğünün, kardeş sevgisine varır derecede olması, at kültürünün eksiksiz bir biçimde binlerce yıl sürdüğünün bir göstergesidir. At yiğidin yoldaşı ve can dostudur.

Yine Dede Korkut'un içerisinde Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Destan da: *''Oğlanım sen insansın, hayvanlarla arkadaş olma, gel güzel ata bin, güzel yiğitlerle at sür, at koştur''(Ergin, 2019: 171).* Burada ki beyanatta anlatılan at koşturmak, at sürmek o günün toplumunda sıklıkla yapılan, boş zaman değerlendirmesi olarak karşımıza çıkar.

Aynı şekilde Dede Korkut'un son destan parçası olan İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyregin Öldürüldüğü Destan'da Beyrek dostlarına:

''Yiğitlerim yerinizden kalkın

Ak boz atımın kuyruğunu kesin''(Ergin, 2019: 235).

Bu destana göre Türklerin savaş zamanı komutanlarının emirlerine tam anlamıyla uymak zorunda oldukları, en küçük bir karşı çıkışın cezasının ölüm olduğu, savaşa girecek askerin atının kuyruğunu bağladığı ya da kestiği ve atının kuyruğuna bu işlemi yapan askerin vatani için ölüme hazır olduğunun göstergesi olduğu bilinmektedir.

At ile ilgili örnekleri Battal Gazi Destanı'nda da görmekteyiz. Battal Gazi'nin babası olan Hüseyin Gazi, can sıkıntısından kurtulmak ve ferahlamak amacıyla atla gezintilere çıkar ve av merasimlerinde bulunurdu. Battal Gazi'nin atı, ilk insan(Adem Peygamber)'dan bu yana var olan bir attır. Sarı Saltuk da bu atın binicisi olur. Şah İsmail'in Kamer Tay'ı ve Köroğlu'nun Kır At'ı da ölümsüz atlardandır(Köksal, 2014: 15- 20). Aynı zamanda Battal Gazi'nin atı onun can yoldaşı ve sıkıntı içerisine düştüğü vakit, onu can sıkıntısından kurtaran, birlikte boş zaman aktivitelerinde bulunan bir arkadaş, bir dost gibi betimlenir(Köksal, 2014: 21-200).

Dânişmend Gazi Destanı içerisinde de at ve atlı faaliyetlerden sıkça bahsedilir. Örneğin Melik Dânişmend Hristiyan birlikleri ile karşılaştığı vakit, atını savaş meydanının ortasına sürer, naralar atar ve savaş oyunları gösterisinde bulunur, atına çok hâkim bir vaziyette bunları tekrar eder, yalnızca Melik Dânişmend değildir bunları yapan, Müslüman yiğitler de savaş meydanlarında atlı oyunlar sergilerler.

Verilen şölenler ve bu şölenlerde gerçekleştirilen bir takım eğlence faaliyetleri bulunur, bu faaliyetlerin içerisinde şüphesiz atlı oyunlar da bulunmaktadır(Sert ve Biçer, 2007: 22-46, 167). Bu destan içerisinde atlı oyunlar her ne kadar geçiyor olsa da, içeriği hakkında net bir bilgi verilmemektedir. Fakat anlaşılıyor ki Battal Gazi dönemi sonrasında ortaya çıkan bu destanda da atlı faaliyetler önemini kaybetmeyip bilakis ata verilen kutsiyet devam etmiş, savaşlarda ki faydalarından ziyade boş zaman değerlendirme aracı olarak at ve atlı faaliyetler kullanılmaya devam etmiştir.

At ve atlı faaliyetler olarak gerçekleştirilen boş zaman aktivitelerine İslam dininde sıcak bakmış, fıkıh alimleri de bu konuda beyanatlarını vermişlerdir. Ortaya herhangi bir bedel konmaksızın gerçekleştirilen yarış faaliyetleri caiz olarak görülmüş, yarışı kazanan at ve binicisine bir ödül niyetinde verilen bedel ise devlet başkanı veya onu temsilen bir yönetici tarafından yapılırsa caiz olarak görülmüştür. Zira yarış düzenlenmesinin esas amacı atların formunun korunmasıyla birlikte, cihad durumunda atında, mücahidin de verimli olması gerektiği görüşü vardır. Cihadın en yetkili ve sorumlu isminin devlet başkanı olması münasebetiyle onun yarışları özendirici ve teşvik edici hale getirmesi için ortaya ödül konması caizdir(Ögüt, 1991: 32). İslam dininin at eti yenmesine ve atlı rekreasyon faaliyetlerinde bulunulmasına yönelik fıkıh alimlerinin de görüşlerinin olması, at ile içli dışlı olan bir milletin edebi eserlerinde de bu durumun İslam öncesi dönemde ki gibi işlenebilmesine pozitif yönde etki ettiği görülmekle birlikte, İslam sonrası dönemde de Türk Destanlarında atın önemi devam etmiştir.

Türkiye’de ise atlı rekreasyon faaliyetlerine önem verildiği görülmektedir. Kurtuluş savaşı esnasında bile halkın boş zaman değerlendirme alışkanlıkları arasına sokulan ata sporlarımızdan olan at yarışlarını görmekteyiz. Mustafa Kemal; Ulusal Kurtuluş Savaşımızın en zorlu günlerinde bile at yarışlarının tertip edilmesinde öncülük etmiştir. Cumhuriyetin ilk dönem yarışlarının dikkat çekici bir özelliği ekonomik kaynak darlığı olduğu görüşü savunulabilir. Müşterek bahis gelirleri olmayınca sağlanan kaynaklar yarışçıları bile geçindirmeye yetmiyordu. Bu yarışlar sayesinde kısmen bu sorun çözüme kavuşmuştu. 1927 yılında ilk kez düzenlenen Gazi Koşusu ’nu Mustafa Kemal Atatürk’te Ankara’da bulunan Hipodromda izlemiştir(Sivrikaya, 2017). Kültürün yaşatılması ve muharebelerde üstünlük sağlayan atlı faaliyetlerin artık rekreasyon tabanlı bir spor haline getirilmesinin en

güzel örneklerinden biri bu olsa gerektir.

“Geleneksel ve ata sporlarımızı milletimize benimsetmek, dünya ülkelerine tanıtmak, sporcu yetişmesini sağlamak, yurtiçi ve yurtdışında sportif, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmak” üzere 1997’de kurulmuş olan Ata Sporları Vakfı ise çeşitli etkinlikler ve yetiştirdiği sporcular bakımından Türkiye’de faaliyet gösteren bir kurumdur. Bu kurum Ata sporlarımızdan kabul edilen 10 adet faaliyeti bünyesinde barındırır(<http://www.atasporlarivakfi.org>). Bunlar:

1. At biniciliği

2. Atlı okçuluk

3. Diğer atlı faaliyetler

Çevgan/Çevgan/Chovgan/Çevgen/Çögen/Çögen

Gökbörü/ Oğlak Oyunu/ Kokpar/ Ulak Tartış/ Buzkaşı/ Buskashi

Mısır Odunu (Cop) Oyunu

Otarış/ Atlı Güreş/ Er İniş

Rahvan Binicilik

4. Avcılık

5. Güreş

6. Kızak

7. Matrak

8. Okçuluk

9. Tomak şeklinde tezahür eden ata

sporlarıdır(<http://www.atasporlarivakfi.org>).

Genel hatları ile toparlayacak olursak, atı ehliştiren Türkler onun hem sütünden, hem hızından, hem dostluğundan, hem geçim kaynağı olarak ticari gücünden, hem de göç etmekteki faydalarından yararlanmıştır. Adeta diğer milletlerin eserlerinde onlar ile anılmışlar ve bütünleşmişlerdir. At öncelikle savaş alanlarında üstünlük sağlamak amacıyla kullanılsa da yukarıda ki destanlar içerisinde anlattığımız gibi bazı zamanlarda can sıkıntısından kurtulmak amacıyla(rekreasyonel

anlamda) gezintiler yapılmış, gene diğer milletlere üstünlük sağlamak maksadıyla gündelik hayatın içerisinde de rekreasyonel anlamda kullanılırken, refleks geliştirmeye yönelik idmanların başında gelmiştir. At Türkler için yiğitlik göstergesi olmuş, babaların oğullarıyla gurur duyma aracı edinilmiş, kadınların erkek seçiminde bile atlı faaliyetlerde iyi olması bir ön koşul mahiyetinde verilmiştir. Bu denli çıktıklarından kaynaklı olarak da hiç şüphesiz Türkler ata gerekli önemi vermiş, sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası haline getirmiş ve gerekli kutsiyeti ondan mahrum etmemişlerdir. Aradan geçen binlerce yıldan sonra bile at ve atlı faaliyetler hız kesmeden Türk'ün hayatının merkezinde yer almaya devam etmiştir(Turgunbayer, 2007; Karcıoğlu, 2017; Doğan, 2006; Çınar, 1993: 1).

Rekreasyonel anlamda günümüz yansımalarına bakacak olursak: En eski takım sporu olarak bilen '*polo*' bugün tüm dünyada oynanan bir 'atlı top sporu' olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oyunun ilk şekli tahmini 841 yılında Yenisey 'de ve 946'da Isık Göl'de Kırgız Türkleri eliyle, bundan sonra da tüm Türk yurtlarında oynanmıştır. Türk Milletinin dünyaya armağan ettiği bu oyunun prototipi ilk olarak Orta Asya Türk kavimleri içerisinde bulunmaktadır. Her ne kadar bazı araştırmacıların bugünkü polonun atası olan çevgen(poloya benzer bir oyun) oyunun Türk Atlı Kültürü'nün bir yansıması olduğunu dile getirmekten kaçınırsalar bile bilinen bir gerçek bu ve benzeri onlarca binicilik oyununun Türk kökenli olduğudur(Türkmen, 2009). Dünyada sevilen bir oyun olarak, refleksleri geliştirmeye yardımcı olan polo oyunu bir boş zaman değerlendirme unsuru olarak karşımıza çıkar. Bu spor aynı zamanda endüstriyel bir alana sahiptir. Polo için giyim-kuşam malzemeleri gibi araç-gereç üretiminin yapıldığı bu sektör, devletlere ve özel teşebbüslere gelir getirici bir unsur olarak karşımıza çıkmakla birlikte rekreasyonel anlamda dünyada bir pazar oluşturmaktadır.

4.3.1.5. Diğer sportif faaliyetler

Diğer sportif faaliyetler olarak Türk destanları içerisinde göze çarpan etkinlikler, kılıç-kalkan, satranç, koşu yarışmaları gibi faaliyetlerdir. Bu faaliyetler destanlar içerisinde örnekler eşliğinde verilmiş olup, son değerlendirme olan günümüz yansımaları bu bölümün sonunda işlenmiştir.

Destanlarda anlatılan rekreasyon faaliyetlerinin; kılıç-kalkan, kargı(mızrak) ve benzeri savaş aletleri ile yapılan refleksleri geliştirici, yaşanması muhtemel olan

savaşlara ve çatışmalara yönelik savaş provaları olduğunun altını çizmekte yarar vardır. Bu durumun en güzel örneklerinden biri ise Oğuz Kağan Destanı içerisinde görmekteyiz. Oğuz Kağan'ın gençliğinin anlatıldığı destan bölümünde:

*‘Ormanda yaşar idi, çok büyük bir gergedan,
Yer idi yaşatmazdı, ne hayvan, ne de insan!
Basarak sürüleri, yer idi hep atları,
Zahmet verir insana, alırdı hayatları!
Vermedi hiç bir defa, insanoğluna aman,
Öyle bir canavar ki, işte böyle çok yaman!
Oğuz Kağan derlerdi, çok alp bir kişi vardı,
Avlarım gergedanı, diye o yere vardı.
Kargı, kılıç aldı, kalkan ile ok ile
...’*(Ögel, 2010: 116).

Bu parçadan da anlaşılacağı üzere kargı, kılıç ve kalkan kullanımının ustalık derecesi varan bir anlatım üslubu şeklinde destanın içerisinde yer bulması dönemin şartlarında kılıç-kalkanın hayatın bir parçası ekmek ve su gibi vazgeçilmez bir unsuruna vurgu yapılmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki bu faaliyetin gündelik hayat içerisinde bir rekreasyon faaliyeti olarak da yapıldığını söylemek mümkün merteye olasıdır. Bir başka örnek ise gene aynı destanın içerisinde bulunan Oğuz Kağan'ın Türklerin başına geçmesinin anlatıldığı kısım şu şekildedir:

*‘Toy bitince Oğuz Han, verdi şu buyruğunu:
“Ey benim beylerimle ilimin ey budunu!
“Sizlerin başınıza, ben oldum artık kağan,
“Elimizden düşmesin, ne yayımız ne kalkan!*

...’

(Ögel, 2010: 118). Burada ki anlatımda ise yine kılıç-kalkan ve Kargı'nın gücü vurgulanmış, bu faaliyetlerin hayatın her alanında uygulandığından bahsedilmiştir.

Kılıç-kalkan etkinlikleri aynı zamanda İslam dünyası içerisinde de folklorik anlamda yer bulun etkinliklerdir. Rivayete göre Mescid-i Nebevi de kılıç-kalkan ile oynayan sahabeleri gören Hz. Muhammed bir etkinlik olarak durup onları izlemiştir. Bu hususta Hz. Aişe: *‘Resulullah'ın pencerede durup beni arkasına çağırdı. Başımı*

omzuna koydum ve oynayanları seyrettim. Sıkılana kadar bu şekilde devam ettim’’(Muslim, İydeyn:20-21; akt, Canan, 2008: 90). Burada ki hadisten de anlaşılacağı üzere kılıç- kalkan faaliyetleri folklorik olarak kullanılmıştır. Bir başka hadiste ise kılıç-kalkan oyununun harbe hazırlık mahiyetinde görülmesi hususunda şunlar aktarılmıştır:

‘‘Harbe hazırlık olarak nitelendirilen, kısa mızrak, kılıç ve kalkanlarla oynanan oyunlar adi oyunlar değildir. Bizimde yakın zamana kadar izlediğimiz kılıç-kalkan oyunları tıpkı cirit gibi düşmana karşı silahın daha iyi kullanılması hususunda bir idman niteliği taşımaktadır. Bu hazırlık fonksiyonu hasebiyle mubah kılınmıştır. Hatta mescitlerde oynanmasına dahi müsaade edilmiştir’’(Tecrit, 2/398; Canan, 2008: 92).

Kılıç-kalkan gösterileri günümüz yansımalarında folklorik olarak da kullanım alanına sahip kültürel etkinlikler olarak gerçekleştirilmektedir. Kurum çatısı altında da faaliyet gösteren kılıç-kalkan etkinlikleri Türkiye Halk Oyunları Federasyonu bünyesinde, eğitmenler aracılığı ile dileyen vatandaşlara öğretilmekte olup, ulusal etkinliklerde ve Dünya Dansları kategorisinde yer almaktadır(<http://www.thof.gov.tr>).

Manas Destanı içerisinde de sportif anlamda birçok rekreasyon faaliyeti görülür. Bunların neler olduğunun bir kısmı önceki bölümlerde ele alınmıştı. Burada bu faaliyetlerden farklı olarak günümüzde de popülerliğini hiç yitirmeyen ‘‘satranç’’ oyunu ele alınmaktadır.

Satranç: *‘‘İki kişi arasında altmış dört kareli bir tahta üzerinde değerleri ve adları değişik siyah ve beyaz on altışar taşla oynanan bir oyun’’(TDK, 2011).* Satranç’ın ilk olarak nerede ve nasıl icat edildiği hakkında birden çok tez ortaya atılmıştır. Bu tezler yedi başlık altında incelenmektedir. İlki Mısır’da ortaya çıktığı, ikincisi Hindistan’da ortaya çıktığı, üçüncüsü İran’da ortaya çıkıp Araplar aracılığı ile dünyaya yayıldığı, dördüncüsü Çin’de ortaya çıktığı, beşincisi Truva(Bugünkü Türkiye toprakları)’da ortaya çıktığı, altıncısı ‘‘Kuşhan Türk Devleti’’ zamanında Hindistan’da ortaya çıktığı ve sonuncusu ise Türkistan’da ortaya çıktığı yönündedir. Modern zamanlara dek oynanmaya devam eden satranç kurumsal bir çatı altında ilk kez 20 Temmuz 1924’te Paris’te, Dünya Satranç Federasyonu olarak kuruldu(Alkubası, 2019: 13-14; Küçükyıldız, 2011).

Manas Destanı’nın içerisinde geçen ‘‘Bok-Murun’’ hikâyesinde anlatılan, Manas Han’ın sevdiği bir faaliyet olan satranç oynama mevzusu geçer. Gücünün

zirvelerinde olan Manas Han, can dostu, kader yoldaşı olan Almat-Bet ile meclisin de oturup dururken bir elçi heyeti gelir. Bu heyet Manas Han'ı yuğ törenine davet eder. O dönemde yuğ törenine gitmemek yuğ töreni olan bir toplulukla savaş sebebi olarak görülmektedir. Manas Han ise, durum değerlendirmesi yapmak, düşünmek ve bir çıkar yol bulmak için oturur Alman-Bet ile satranç oynamaya(Ögel, 2010: 524-525). Manas Han döneminde satranç oynamak Manas Han'ın yapmaktan hoşlandığı bir rekreasyon faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Manas Destanı içerisinde birçok oyundan ve bu oyunların oynanış biçimlerinden bahsedilmektedir. Bu oyunları fazlalığı nedeni ile aşağıdaki şekilde gruplandırmak mümkündür.

a. Hareket Oyunları:

Ak çölmek, altı bakan ak terek(salıncak), kök terek, cooluktaştamay(mendil kapmaca), çikit(çelik çomak), ordo(bir dairenin içinden âşık kemiklerini atarak çıkarmak), arkan tartış(ip çekmece), orompoy(sek sek) gibi oyunlar destan içerisinde geçmektedir(Koçekovna, 2017).

b. Akıl Oyunları:

Çatıraş(satranç), katar, toguzkorgool(satranca benzeyen bir oyun).

c. Yaratıcılık Tabanlı Oyunlar:

Atışma, *'sarmerden(kız ve erkek delikanlıların arasında atışmalar), akıynek(kızlar arası atışma), yar-yar veya gelin güvey görüşmesi, tekerleme, bilmecelerin söylenmesi'*(Koçekovna, 2017).

Gelenek çerçevesinde gelişen oyunlar: *'Beşikke salmak, ninniler, sal bilek(6-12 ay arası çocuklara söylenecek ninni türü), tuşookesüü(ayak bağını kesme)'* şeklinde tezahür eden oyunlar bulunmaktadır(Koçekovna, 2017). Manas Destanı'nda geçen oyunlar bunlarla sınırlı değildir. Manas'ın gençliğinin anlatıldığı bölümlerde ve ölümünden sonra başa geçen oğlu döneminde de o günün toplumunun rekreasyonel faaliyet olarak gerçekleştirildiği bir dizi oyun faaliyetleri bulunur. Bunlar; Corgo Salış, Er Eniş, Balban Güröş, Kök Börü, Ordo, Toguz Korgool, Salbuurun, Kız Kuumay, Tıym, enmey gibi oyunlardır. Bu oyunlar tarihi bir değere sahip olamakla birlikte Kırgız halkı tarafından o günden bugüne yaşatılmış

oyunlardır(КасеновÈ, 2017). Manas Destanı için verilebilecek örnekler çok daha fazla olmakla birlikte, verilen bu örnekler yeterli kanıt oluşturur niteliktedir.

Oyunlar ve diğer faaliyetler hakkında bizlere en geniş bilgiyi sunan Türk Destanları kuvvetle muhtemeldir ki İslam öncesi dönemde oluşan destanlardır. İslamiyet sonrası dönem destanları içerisinde diğer sportif etkinlikler olarak alabileceğimiz faaliyetler üstte belirttiğimiz gibi savaş provası, refleks artırıcı faaliyetler olarak karşımıza çıkar, en belirgin örnek ise kılıç-kalkan eşliğinde gerçekleştirilen savaş oyunlarıdır.

Battal Gazi Destanı içerisinde, Seyyit Battal Gazi(Cafer)'in babası olan Hüseyin Gazinin kılıç kullanmada ki marifetleri anlatılır. Buna ilave olarak ise bu marifetlerin doğuştan gelmediği, uzun dönem talimlerin sonucunda oluştuğunun altı çizilmektedir. Hüseyin Gazinin şehit edilmesi ve akabinde Battal Gazi(Cafer)'nin intikam almak ve babasının yerine geçmek maksadıyla o günün Hıristiyan birlikleriyle çarpışır. Çarpışma esnasında bir savaş geleneği olan iki tarafında en yiğit şahıslarının ortada kozlarını paylaşması gibi bir durumda ortaya Müslümanların tarafından Battal Gazi, Hıristiyanların tarafından da sonradan Müslüman olacak olan Ahmer isimli bir yiğit çıkar. Akşama dek süren bire bir mücadelede neredeyse tüm savaş silahları kullanılır. Kılıç-kalkan ile yapılan mücadele de ise Ahmer Battal Gazi'den Battal Gazi ise Ahmer 'in silah kullanmada ki üstünlüğünden etkilenir(Köksal, 2014: 15-44). Bu anlatıda da görülebileceği üzere Battal Gazi Destanı'nda üzerinde durulan sportif rekreasyon faaliyeti olarak kılıç ve kalkanın gündelik hayatın bir parçası olduğu, bu yeteneklerin zamanla talim edilerek öğrenildiği, öğrenmek için ise boş zaman faaliyetlerinin kayda değer bir kısmının bu sportif rekreasyon talimlerinden oluştuğu görülmektedir.

Dânişmend Gazi ve Satuk Buğra Han Destanları içinde kılıç-kalkan faaliyetleri, gündelik hayatın vazgeçilmez bir unsuru olarak yerini almaktadır. Yiğit olmanın, söz sahibi olmanın bir ön koşulu niteliğinde olan kılıç-kalkan faaliyetleri, o günün toplumları için sportif anlamda yapılan rekreasyon faaliyetlerine en güzel örnekleri oluşturur mahiyettedir(Demir, 2004: 37- 49; Sert ve Biçer, 2007: 35-57).

Türk Destanlarında geçen bu sportif rekreasyon faaliyetlerin günümüz yansımalarına bakacak olursak, Manas Destanı içerisinde alınan Manas'ın yedi vasiyeti olarak adlandırılan düşünceler, Kırgız gençlerinin eğitiminde önemli bir yer

tutmaktadır.

Eğitim müfredatı içerisinde değerlendirilen bu olgular, vatandaşlık bilgisinin ve milli düşünce şuurunun geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu faaliyetler bugün bile Kırgız halk kültürünün yaşayan bir parçası şeklinde tezahür etmekte, hem sosyal hayatın içerisinde canlı tutulmakta hem de devlet teşviki ile geliştirilmesi amaçlanmaktadır(Koçekovna, 2017).

4.3.2. Kültürel Faaliyetler Açısından Günümüz Yansımalarına Örnekler (Nevruz ve Hıdrellez)

Milletleri millet yapan en önemli unsur şüphesiz kültürel değerlerdir. Türk Milleti kültürel değerleri bakımından çok zengin bir millettir. Maddi ve manevi değerlerin toplamı olarak nitelendirilen kültür, milletlerin yeryüzündeki varlıklarını sürdürebilmelerinin temel nedenidir. Türk kültür dünyasında ise döngüsel zamana bağlı olarak kutlanan iki önemli gün vardır. Bu günlerden biri Nevruz diğeri ise Hıdrellez 'dir. Nevruz bütün Türk dünyasında “yeni yıl” başlangıcı olarak kabul edilir iken, Hıdrellez ise yaz mevsimin başlangıcı olarak kabul görür(Özkan, 2020; Adıgüzel, 2010).

Oldukça köklü bir tarihi döneme sahip olan bahar bayramlarından biri “Nevruz” diğeri ise “Hıdrellez” olmakla birlikte, bu iki gün terim ve tarih olarak birbirinden farklı olsa da amaç ve kapsam göz önünde tutulduğunda, yani gerçekleştirilen uygulamalar itibariyle tam olarak birbiri ile aynıdır. Bu durum da gösteriyor ki, bu iki gün aynı yerden gelmektedir. İkisi de baharla birlikte başladığı kabul edilen yeni yılı ve doğanın canlanmasını karşılama fikrinden kaynaklanır. Zaman ve coğrafyalara bağlı olarak isim ve tarihleri farklı olan Hıdrellez ve Nevruz, muhteva ve görev bakımından aynılığını korumuştur. Nevruz, daha çok göçebelik döneminde faaliyet gösteren Türklerin uygulamalarında ortaya çıkarken, Hıdrellez ise muhteva ve görev bakımından aynı kalmakla beraber, yerleşik düzene geçmiş ve doğa kültürüne dayanan Türk yaşam şeklinin bir yansıması olarak ortaya çıkmış ve Nevruz'un daha sonraki bir biçimi olarak kabul edilebilmektedir(Aktürk, 2014). Tarih boyunca doğa ile bir bütün halinde yaşayan ve toprağa kutsiyet atfeden Türk Milletinin düşünce sisteminde Nevruz, Türk dünyası genelinde yaygın olarak kutlanan bir şenlik/bayramdır.

4.3.2.1. Nevruz

Nevruz kelimesinin Türkçe karşılığı “*yeni gün*”dür. Nevruz güneşin koç burcuna girdiği gün olup, Rumi takvime göre mart ayının dokuzuna denk gelir. Bu tarih ilkbaharın başlangıcı ve Celali takvime göre yılbaşısıdır. Bu kelime Farsça olup, nev(yeni) ve ruz(gün) kelimelerinin oluşur. Bu sebeple Nevruz “taze gün”, baharın ilk günü sayılan, güneşin koç burcuna girdiği gündür. On İki Hayvanlı Türk Takvimi’nde yer alan yılbaşı 21 Mart, yani Nevruzdur. Farsça kökenli olan bu kelime geniş kültür coğrafyalarına yayılmış ve kullanım alanı elde etmiştir. Hatta çıkmış olduğu kültür çevresinden daha çok Türk kültür çevresinde kullanıla gelmiştir. Türkiye Türkçesinde “*Nevruz*”, Azerbaycan Türkçesinde “*Novruz*”, Başkurt Türkçesinde “*Nouruz*”, Kazak Türkçesinde “*Navruz*”, Kırgız Türkçesinde “*Noruz*”, Özbek Türkçesinde “*Navruz*”, Tatar Türkçesinde “*Navruz*”, Türkmen Türkçesinde “*Novruz*”, Uygur Türkçesinde “*Noruz*” şeklinde kullanım alanı bulmuştur. Türkçeden başka bu kelimenin “*Novruz*” şeklinde kullanıldığı da görülmektedir(Ercilasun, 1991: 648-649; Durmuş, 2017; Aydın, 2016; Sezen, 1999).

Türklerin erken dönemlerden başlamak üzere kullanmış oldukları 12 hayvanlı Türk takvime göre her yılın bir adı bulunmakta, yıllar on iki aya bölünmekte, her bir ay otuzar gün şeklinde tasvir edilmektedir. Yıl, “Yeni Gün” ile başlamaktadır, dolayısıyla her senenin başlangıcı “Yeni Gün” olarak bilinmektedir. Bu da takvime göre oğlak ayı olarak bilinen ilkbahar mevsiminin birinci günüdür. Yeni gün baharın gelişinin müjdeleyicisi ve gelecekle ilgili hayallerin gerçekleşmesi umudunun yaşandığı bir gündür. Bundan dolayı bayram olarak kutlanan bir gündür. Türk kültür çevresinde sonradan Nevruz adıyla anılmaya başlanan bu gün diğer günlere göre daha önemli bir gün haline gelmiştir. Türkler de baharın ve yeni yılın başlangıcı olarak kabul gören Nevruz bir bayram olarak kabul edilmiş olup, “*Nevruz-ı Sultanî*”, “*Sultan Nevruz*”, “*Sultan Navruz*” adlarıyla da dile getirilmiştir. Türkler de bugünün bir kurtuluş günü olduğu da kabul edildiğinden mütevellit bugün için “*Ergenekon*” veya “*Bozkurt*” bayramı tabirleri de kullanılmaktadır. Baharın ilk gününe denk gelen gün olduğundan bu kutlanan bayram için “*tabiat*” bayramı tabiri de kullanılmıştır(Durmuş, 2017; Şengül, 2006).

Toprağın yeniden canlanması, ölüm uykusundan uyanışı, Türk Destanları içerisinde yanıtını Ergenekon Destanı içerisinde bulur. Bu sebeple Nevruz’un diğer

adı da ‘‘Ergenekon Bayramı’’dır. Bu isim tarihi süreç içerisinde de farklı Türk boyları içerisinde varlığını korumuş ve Türk Milletinin destanların gücüyle birbirlerine olan itimat ve bağlılığını güçlendirmiş ve güçlendirmektedir. Ergenekon da böyle bir gelenektir(Şengül, 2006; Kapağan, 2019).

Nevruz, Türk dünyasında, ortak kültürel değeri olmasıyla çok önemli bir yere sahip olup, Türk dünyasında ve Anadolu’da ortak inanç biçimleri ve ortak heyecanlarla asırlardır Türk’e has bir şekilde kutlanmaya devam etmektedir. Başka bir deyiş ile Nevruz, Türk boylarının müşterek bir tarihsel değeridir. ‘‘Nevruz’a mahallî veya politik renk verenler yanılırlar’’, Nevruz yüce Türk tarihinin, Türk millî görüşünün, halk’ın bayramıdır. Bu bayram, ‘‘Azerbaycan, Başkurt, Gagauz, Hakas, Karaçay, Kaşkay, Kazak, Kırgız, Nogay, Özbek, Türkmen, Uygur’’ gibi tüm Türk boyları tarafından bilinmekte olup yöreye özgü bir şekilde kutlanmaktadır. Her biri farklı bir coğrafyada yaşamını sürdüren Türk boyları ulusal, tarihi, coğrafi, geleneksel çeşitliliklerini bu bayrama eklemiştir(Kafkasyalı, 2005).

Nevruz bayramı adı altında gerçekleştirilen bahar bayramı Türkiye ve Türklerin yaşadığı çeşitli coğrafyalarda kutlana gelmiş ve hala kutlandığı gözlemlenmektedir. Örneğin Ege bölgesinde bulunan Muğla’da:

‘‘21 Marttan birkaç gün önce, Nevruz hazırlıklarına başlanır. Herkese haber verilir ve herkes Nevruz kutlamalarına heyecanla hazırlanır. Çeşitli yemek hazırlığı görülür. Börek, sarma, kalburabastı tatlısı yapılır ve yumurtalar kaynatılır. Hısım akraba, eş dost hep birlikte, bir bayram havası içinde kırların yolu tutulur’’(Önal, 2011).

Çalgılar eşliğinde danslar edilir, kadınlar da çeşitli oyunlar oynarlar. Gruplar şeklinde birbirlerine gidip maniler düzülür, çeşitli türbeler bu günde ziyaret edilir, yemekler yenir dağlarda kırlarda gezilir, şarkılar söylenip oyunlar oynanır, koşu yarışları tertip edilir, gündüz ve akşam olmak üzere kurbanlar kesilir(Önal, 2000).

Orta Anadolu bölgesinde ise yağın olarak kullanılan ismiyle Mart Dokuzu(Nevruz) çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetler, öncelikli olarak bölgenin ünlü sayılabilen türbelerini ziyaret ile başlarken, kırlarda tertip edilen yemek şölenleri ile devam eder, çeşitli sportif aktiviteler(cirit, güreş, değnek oyunu) eşliğinde akşam edilir ve Nevruz gününün gecesi dualar edilir(Karaman, 2008).

Anadolu’nun Türk Cumhuriyetlerine açılan kapısı olarak nitelendirilen Iğdır’da da kutlanan Nevruz için hazırlıklar bir ay öncesinden başlayarak, çevrenin

temizliğine özel bir önem gösterilir, evler boyanır, hazırlıklar yapılır. Nevruzdan bir gün öncesi yani 20 Mart günü çocukların bayramı olarak kutlanır, çocuklar bugünde önceden hazırlamış oldukları yumurtaları birbirlerine vurarak oyunlar oynarlar. Türk dünyasının dört bir yanında olduğu gibi İğdır'da da mezarlık ziyaretleri büyük öneme sahiptir. Kırlarda gezmek, ateş üzerinden atlamak, gençlerin birbirleri ile olan spor müsabakası dikkat çeken bir diğer unsurdur(Alım, 2011).

Nevruz çerçevesinde gerçekleştirilen etkinlikler yalnızca Anadolu coğrafyası ile sınırlı kalmayıp Türk dünyasının çeşitli coğrafyalarında da bu etkinlikler aynı coşku ve heyecan ile kutlandığı görülmektedir. Örneğin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde genellikle kırlarda kutlanan bahar bayramı(Nevruz) çerçevesinde yeme-içme, tanıma- tanışma yanında gençlerin top oynadıkları, ip çektikleri ve güreştikleri görülmektedir(Öznur, 2013).

Türk dünyası zincirinin önemli halkalarından biri olan Azerbaycan Türkleri de Nevruzu bütün gelenek ve görenekler çerçevesinde yaşatmayı başarabilmiş Türk Milletinin temsilcilerinden biridir. Nevruz bayramı bilindiği üzere 21 Mart tarihinde kutlanmaya başlar fakat Azerbaycan Türklerinde bu bayrama hazırlık bir ay öncesinden başlamaktadır. Asıl bayram kutlamaları ise üç gün(21-23 Mart) şeklinde sürer. Burada da gerçekleştirilen faaliyetler, oyunların tertip edilmesi, manilerin düzülmesi, mezarlık ziyaretleri şeklinde gerçekleşir(Adıgüzel, 2010).

Türk dünyasının Balkanlarda ki bir parçası olan Bulgaristan Türklerinde de çeşitli ritüeller eşliğinde Nevruz kutlamalarına rastlamak mümkündür. Daha çok Balkanlarda ki Alevi/Bektaşî ritüellerinin bir parçası olarak canlı bir şekilde kutlanır Nevruz. Etkinlikler kapsamında saz eşliğinde semahların dönülmesi, kırlarda gezinti ve çeşitli oyunların oynanması, alim-ulema gibi zatların mezarlarını ziyaret ve çeşitli spor müsabakalarının gerçekleştirilmesi şeklinde bahar bayramı kutlanır(Özkan, 2020).

Yukarıda ki paragraflarda Nevruzun ne olduğu, Türk dünyasında ki yeri ve önemi hakkında genel bilgiler verilmiş olup, Türk dünyasının çeşitli coğrafyalarında nasıl kutlandığı hakkında genel bilgiler aktarılmıştır.

4.3.2.2. Hıdrellez

Hıdrellez; Hızır ile Hz. İlyas'ın yeryüzünde bir araya gelmesini ifa eden ayrıca yaz dönemine geçiş maksadı ile 6 Mayıs'ta kutlanan İslami yapı içerisine sokulmuş biçimi olarak da ön plana çıkan bir bayram olması yanında(Küçük ve Silik, 2018), Hıdrellez hakkında birçok kaynak olduğu halde, bu referanslarda Hıdrellez zamanına ve törenlerine dair bilginin olmaması da Hıdrellez çerçevesinde oluşan '*inanç, âdet ve geleneklerin*' İslami olmayan menşelerden geldiğini göstermesi açısından bir delil niteliğindedir. Hıdrellez'in ve gününe dair oluşan ayinlerin kökeni hakkında yapılan çalışmaların bir bölümünde, Hıdrellez'in menşenin, Mezopotamya ile Anadolu kültür ve dinleriyle ilişkilendirilirken, İslamiyet öncesi '*Türkistan Türk kültür ve inançlarına*' da ağırlık verildiği görülmektedir(Ocak, 2007: 145-146). '*Hıdrellez geleneği bünyesinde Türkistan kültürü, Eski Anadolu kültürü (bolluk-bereket törenleri, ölümsüzlük), İslam kültürü (Hızır-İlyas motifi) ve ortak Balkan kültürünü barındıran, zengin kültür değerlerinden oluşan*' bir kutlama ve bayram şekli olarak düşünülebilir(Aktürk, 2014).

Bahar bayramı şeklinde kutlana gelen Hıdrellez, taşıdığı inanç motifleri bakımından devirler içerisinde farklı kültür ve inançların süzgecinden geçerek, kısmi olarak değişim gösterse de amaç olarak aynı kalmış, yüce Türk Milletinin hafızasında kendisini her daim muhafaza etmeyi başarabilmiştir. Yüzlerce yıl öncesi göz önüne alındığında, henüz ilahi dinler ile tanışmamış olan Türk Milleti doğada karşılaştığı ve nedenini anlayamadığı durumlar için, farklı inanç şekilleri edinmiştir.

Türkler var olduklarından bu yana, değişen ve gelişen kültür süreci içerisinde çeşitli dinleri ve inanç şekillerini benimsemiştir.

'Türkler son olarak İslâmiyet'i kabul ederek bu dinin kurallarını benimsemeye başlamışlardır. Ancak İslâmiyet dairesine giren Türk toplumu eski inançlarını ve bu inançlara bağlı olarak gelişen uygulamalarını kültür potasından tamamen atamamıştır. Hatta bu inanç ve pratiklerin bir kısmını da kabul ettikleri yeni dinin içinde sürdürmüşlerdir. Türkistan'daki eski Türk topluluklarının inanç sistemlerini oluşturan atalar kültü, tabiat kültü ve Gök Tanrı kültü, günümüze kadar sürdürülen inanç ve pratiklerin temelini' oluşturmakta olup bu inançların birçoğu Hıdrellez gibi bahar bayramı şeklinde kendisini göstermektedir(Aktürk, 2014).

Örneğin dağ kültü kapsamında değerlendirilebilecek bir örnek şu şekildedir:

Muğla'da canlı şekilde ve geniş katılımı ile gerçekleştirilen eren ziyaretleri, Batı Torosların son noktası olan Gölgele Dağlarının doruğunda yapılan Çiçek Baba ziyaretleridir. Kimi ziyaretçiler adaklarla (oğlak ve keçilerle), kimi ziyaretçiler kucaklarındaki bebeklerle mezarın etrafında dönmekte ve dua etmektedirler. Ziyaretçiler dua ve dileklerinin kabul olacağına ve eren ziyaretini yaptıkları yıl bütün işlerinin yolunda gideceğine gönülden inanırlar. Çiçek Baba ziyaretleri çeşitli yerlerden gelen ziyaretçiler ile birlikte geniş katılımlı bir şenliğe dönüşmüştür(Önal, Dalgın ve Karadağ, 2018). Ağaç kültü şeklinde tezahür eden bir Hıdrellez uygulaması ise şu şekildedir:

Karadeniz bölgesinde Giresun'dan derlenen Dokuz Oğul Efsanesi, Türk ağaç kültü etrafında teşekkül etmiş bir anlatıdır. Halk edebiyatı merkezli ürünlerin hemen hemen hepsinde karşımıza çıkan ağaç kültü, Türklerin İslamiyet öncesi dönemdeki Tanrı ve kâinat algılarını ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Giresun'da derlenen Dokuz Oğul Efsanesinde:

“ Çocuğu olmayan bir adam, efsanenin merkezinde yer alan ağacın altında Allah'a uzun yıllar dua eder. Allah dualarını kabul eder ve bu tarihten sonra dokuz oğlu olur. Bir gün odun taşıyan yaşlı bir adam, çocukların babasından dokuz oğuldan birinin kendisine yardım etmesi için izin ister. Baba çocuklarına kıyamaz ve yaşlı adamın talebini geri çevirir. Bu hadiseden sonra çocukların dokuzu da ölür. Baba, çocuklarını daha önce altında dua ettiği ağacın altına defnedir”(Küçük, 2018a).

Bu tarihten sonra ağacın bulunduğu yer insanların dua ettiği, inanışa göre dualarının kabul olduğu, adakların adandığı, Hıdrellez kutlamaları düzenlediği bir mekân özelliği kazanır.

Ateş kültüne verilebilecek en güzel örnek ise Hıdrellez günü yakılan ateşin üzerinden atlama ve dileklerde bulunma gösterilebilir. Bu davranış kalıbı o kadar yaygındır ki Türk dünyasının her yerinde bu faaliyet gerçekleştirilir. Su kültü kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlere örnek olarak:

İslamiyet öncesi Türk inanç sistemindeki yer-su kültürünün bir parçası olan su, sadeliğin, bereketin, şifanın, haberleşmenin, saygının ve yasaklamanın ve sonsuzluğun sembolü konumundadır. Türk halk inanışlarında çeşitli olaylar aracılığıyla uygulanan suya ilişkin ritüel ve pratikler, Türklerin göçleriyle birlikte Anadolu'ya taşınmış ve halk inanmalarında yerini almıştır. Anadolu halk

inançlarında günlük hayatta sürdürülen İslamiyet öncesi Türk su kültü uygulamaları, bir takım sınırlamaları getirdiği gibi,

‘‘Arı ve kutlu suya saygı gösterme, onu kirletmeme, ondan şifa bulma, ona adaklar adama, dilekler dileme pratiklerini de aynen muhafaza etmiştir. İslami unsurların da karışmış olduğu bu pratikler, çocuk sahibi olmak isteyen kadınların evliya türbe ve mezarlarında su vasıtasıyla adak veya dileklerde bulunması, kuruyan veya kurumaya yüz tutan sulara saçı uygulaması çevresinde kurbanlar kesilmesi, nazar veya büyüü bozma, uğursuzluğu gidermek için şifalı olduğuna inanılan sulara gidilmesi, suyun kirletilmemesi, yağmur duasına çıkılması, suyun ölümsüzlüğüne dair olan inanç kapsamında Hidrellez günü akarsulardan su alınması’’ gibi örnekler çoğaltılabilir(Kürkan, 2019).

Kırgız Türklerine ait olan, dünyanın hiçbir medeniyetinde rastlanmayacak uzunlukta olan Manas Destanı’nda kült kavramına onlarca örnek verilebilir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Rus asıllı Türkologlardan Jirmunskiy, Manas Destanı’na hitafen, Türklerin atalar kültü çerçevesinde gelişen inanç motiflerini (İsmail ve Erol 2011) şu şekilde aktarmaktadır:

‘‘Hayatta iken halk kahramanını çevreleyen şöhret halesi, Tanrının yardımı ve seçilmişlikle birlikte ölümünden sonra bir kült haline gelmesi için şarttır. Ermişlere, onların cenazelerine, yadigârlarına Hıristiyanlık ve İslamiyet’te saygı gösterilmesi, kahramanların daha eski zamanlarda yaşayan ecdatlarının bağlı olduğu kültten gelmektedir’’(Jirmunskiy, 2011: 47).

Bugün hala varlığı sürdüren bir Hidrellez uygulamasına bakacak olursak, Edremit’te Hidrellez günü yapılan mezar ziyaretleri ve bu ziyaretler esnasında bölge halkının kurbanlar kesip hayır amaçları dağıtmaları, mezar başlarına konulan yiyecek ve içecekler, ölümlere adak olarak halkın birbirlerine çerez dağıtmaları, gençlerin eğlenmeleri gibi faaliyetlerin atalar kültü uygulamalarıyla birebir bağlantısı bulunduğu aşikardır(Kumartaşlıoğlu, 2017).

Manas Destanı içerisinde:

‘Babacığım Han Kökötöy,

Ölüp gitmiş imiş,

Aşı güzelce hazırlayın!

O yerden ayrılmayın!

Şimdi buradan gidiniz!

Aşa çağırıp gidiniz!''(Arvas, 2016). Destan içerisinde ise bu şekilde yazılmış olan beyanat söylediklerimizi destekler niteliktedir. Aynı şekilde kùlt uygulamalarının ve söylemlerinin birçok örneği de Dede Korkut Destanları içerisinde şu şekilde geçmektedir:

*'Memleketten doğum yerinden yerim güney
Karanlık gece içinde yolu kaybetsem ümidim
Allah Büyük sancak tutan hanımız Bayındır Han
Savaş günü önden at tepen alpımız Ulaş oğlu Salur Kazan
Babamın adını sorar olsan koca ağaç
Anamın adını dersen kükremiş aslan
Benim adımlı sorarsan Aruz oğlu Basat'tır''*(Ergin, 2019: 180).

Basat 'ın Tepegözü Öldüğü destan parçasında geçen bu beyanatta anlatılan babam adı sorarsan koca ağaç denmesi ve Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan da anlatılan aşağıdaki beyanat:

*'Ağaç ağaç der isem sana üzölme ağaç,
Mekke ile Medine'nin kapısı ağaç,
Musa Kelim' in asası ağaç,
Büyük büyük suların köprüsü ağaç,
Kara kara denizlerin gemisi ağaç,
Erlerin şahı Ali'nin Düldülünün eyeri ağaç,
Zülfikar'ın kımı ile kabzası ağaç,
Şah Hasan ile Hüseyin'in beşiği ağaç,
Eğer erdir eğer avrattır korkusu ağaç,
...''*(Ergin, 2019: 52).

Bu şekilde devam eden beyanattan da anlaşılabilieceği üzere, açık bir şekilde ağaç kùltünün izleri görölmektedir. Türk mitolojisi kapsamında ele alındığı vakit Türk toplumların ağaca ayrı bir kutsiyet atfettiği, bunun sebebinin ağaç'ın tanrının yeryüzünde ki gölgesi, hakanlar ve beylerin de dünyaya Tanrı tarafından gönderildiği olan inancın bir diğer şekli olduğu ortadadır(Ergun, 2000). Ağaç kùltü çerçevesinde gelişen Hıdrellez uygulamalarına bakıldığında ise ağaçlara adaklar sunmak, dileklerde bulunmak, bez bağlamak gibi uygulamaların İslam öncesi dönemden kalan uygulamalar olduğu fakat dini bir şekle büründürölerek bir tabu haline geldiği ortadadır(Özkan, 2020; Kapağan, 2019; Özarslan, 2003).

Hıdrellez uygulamaları konusunda verilebilecek örnekler çok fazla olmasından kaynaklı olarak günümüz yansımalarını birkaç ana başlık altında inceleyebiliriz. Bu başlıklar şifa amacıyla yapılan uygulamalar, bereket-bolluk ve uğura dair uygulamalar, kısmet ve şans talebine dair uygulamalar şeklindedir(Aktürk, 2014).

Hem Nevruz'da hem de Hıdrellez 'de atalar, ateş, su ve bereket kültürlerinin izleri ve bunlarla ilgili uygulamalar görülmektedir. Hıdrellez ve Nevruz bayramlarının ikisinde de inanca göre insanlar birbirlerine saygı göstermek durumundadırlar. Bunun sebepleri arasında gösterilen *“ata ruhlarının insanları gözetmesi veya onların mezarlarının ziyareti ki evliya ziyaretleri, mezarlık ziyaretleri, subaşlarında kutlamalar, ateş yakıp arındırıcılığına inanılarak atlamalar, soğuk suya girme, su üstünden atlama şeklindeki kutlamalar”* örnek olarak gösterilebilir(Çobanoğlu, 1997).

Her iki bahar kutlama ritüeli dönemsel bayramlar olarak takvimle ilişkili olmakla birlikte kaynakları açısından dini inançlarla da ilişkili olup uygulamaları arasında pek çok ayin yer alır. Fakat bir hayli karmaşık bir yapıya sahip bulunan bu bayramlar da dini unsurların yanında pek çok din dışı unsur da bulunmaktadır. Bu şekilde her iki bayramında aslını oluşturan unsurlara zaman içerisinde eklenenler ve ilave edilen yeni anlamlar sebebiyle çoğaldıkları anlaşılabilir(Çobanoğlu, 1997). Rekreasyonun toplumsal faydaları incelendiğinde daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz üzere, rekreasyon faaliyetlerinin toplumun kaynaşması ve bütünleşmesine olan katkılara göz önüne alındığında, kültürel bir faaliyet olan Nevruz ve Hıdrellez uygulamalarının, yüzlerce yıldır süre gelen rekreasyonel bir faaliyet olduğu görüşü öne sürülebilir. Bu faaliyetlerin kültürün eşsiz bir örneği olarak görülmesi, uygulamalarının toplumlara has olması, şenlikler şeklinde kutlanması gibi faaliyetler de göz önüne alındığı vakit Nevruz ve Hıdrellez 'in ‘Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu’nun, ‘İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi’nde bulunmasının da nedeni anlaşılacaktır.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Zaman, her toplum/birey/kültür için eşit ölçüde kullanılabilen, her canlının sahip olduğu bir haktır. Bu sebeple zamanı etkin ve verimli kullanabilmek, birey ve toplumların gelişmesin en önemli şartları arasındadır. Bu konu hakkında Descartes'ten aktarımla Suat Karaküçük şunları ifade eder: *'Descartes toplumların ileri veya geri zekâlı diye ayrılamayacağını ülkelerin gelişme ve zenginlik farkları, yalnızca zamanı iyi kullanarak, planlı ve programlı bir şekilde çalışmalarından ve dinlenmelerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir'*(Karaküçük, 2014: 3). Buradan yapılabilecek çıkarıma göre yalnızca zamana sahip olmak herhangi bir şey ifade etmemektedir, aynı zamanda zamanı etkin ve verimli kullanabilmek gerekmektedir. Bu noktada devreye "Rekreasyon" girmektedir. Rekreasyon; bireyin tüm sorumluluklarından kurtulduğu, kullanımı yalnızca kendisine ait olan boş zamanlarda, katılımı gönüllülük esasına dayalı, bireyin herhangi bir amaç doğrultusunda katılım gösterebildiği, sosyal açıdan kabul edilebilir etkinlikler olarak tanımlanmaktadır.

Rekreasyon ve zamanın fonksiyonlarına bakıldığında boş zamanın üç temel unsuru (eğlence-dinlenme-gelişim) olduğu ve bunların aynı zamanda rekreasyon faaliyetlerinin gerçekleştirilme nedeni olarak ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Güreş, atlı sporlar, avcılık, okçuluk, satranç gibi bu rekreasyon faaliyetinin ortaya çıkışı, tarih kadar eskidir. Çünkü yazının yeni icat edildiği dönemlerde bile bu faaliyetlerden bahsedilmektedir. Türk Milleti için bu faaliyetlerin neler olduğu, hangi amaçlar çerçevesinde gerçekleştirildiği gibi unsurlar ise sözlü edebiyatın ilk ürünü olarak kabul edilen destanlarda anlatılmaktadır. Destanlar incelendiğinde ilk göze çarpan unsur şüphesiz ki destan içerisinde anlatılan bir kültür olgusudur. Kültür en genel mahiyette toplumların sahip olduğu maddi ve manevi değerler bütünü olarak nitelendirilmektedir. Türk Destanları içerisinde anlatılan bu değerlerden biri de boş zaman değerlendirme faaliyetleridir. Öncelikle Türk Destanlarında anlatılan boş zaman faaliyetlerinin boşa geçirilen bir zaman ürünü olmadığı, her faaliyetin kati suretle bir amacı gerçekleştirmek adına yapıldığı görülmektedir.

Örneğin İslam öncesi dönemde oluşan Türk Destanlarında (Yaratılış Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Ergenekon Destanı, Türeyiş Destanı ve Şu Destanı) gerçekleştirilen sportif faaliyetlerine bakıldığında bu faaliyetler okçuluk, avcılık,

güreş, atlı faaliyetler gibi ana alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu faaliyetler savaş provası ve antrenman şeklinde yapılabildiği gibi birçok yerde boş zaman değerlendirme faaliyeti olarak da gerçekleştirilmiştir. İslamiyet sonrası dönemde oluşan Türk Destanlarında (Manas Destanı, Satuk Buğra Han Destanı, Dede Korkut Destanları, Dânişmend Gazi Destanı, Battal Gazi Destanı) anlatılan okçuluk, avcılık, güreş, atlı faaliyetler gibi faaliyetler sportif rekreasyon kapsamında değerlendirilebilen faaliyetlerde de İslam öncesi dönemde olduğu gibi herhangi bir değişiklik bulunmamakla birlikte bu faaliyetlere İslam dini aracılığıyla kutsiyet atfedilmiş ve bu faaliyetlere katılım göstermek bir şeref olarak algılanmaya gelmiştir. Bununla birlikte Yaratılış Destanı'nda eğlence ile meşgul olanları koruması için Tanrı'nın bir melek görevlendirmesi, İslamiyet'e dek var olan destanlarının hemen hemen hepsinde görülen kıymız ile birlikte alkollü içeceklerin tüketilerek toyların düzenlenmesi eğlence unsuru olarak dikkat çekmektedir. İslam'ın kabulünden sonra destanlarda ise İslam dininin uyuşturucu etkiye sahip olan içeceklerin tüketilmesini yasaklaması akabinde bu içecekler destanlar içerisinde kaybolmaya yüz tutmuş ve Battal Gazi Destanı, Dânişmend Gazi Destanı, Satuk Buğra Han Destanı gibi destanların içerisinde şarap tüketiminin İslamiyet'e mensup olmayan toplumlara özgü tüketilen bir içecek olduğunun altı çizilmiştir.

Kültürel etkinlikler çerçevesinde ise bahar bayramları adı altında gerçekleştirilen Nevruz ve Hıdrellez ön plana çıkmaktadır. Öz olarak her ikisi de bayram niteliğinde kutlanan, kutsiyet atfedilen kültürün yaşatılmasında kullanılan etkinliklerdir. Özünde İslamiyet ile birlikte İslam kisvesi altına sokulan Hıdrellez etkinlikleri, İslamiyet öncesi döneme ait birçok kültü içinde barındırmaktadır. Nevruz için de aynı çıkarımlarda bulunabilmek pek tabidir. Boş zaman değerlendirme kapsamında ele alınabilen bu bahar bayramları, içindeki kültürel unsurların çeşitliliği ve tarihi sebebiyle günümüzde Dünya'ya ait Somut Olmayan Kültürel Miraslar Listesi içerisinde yerini almıştır. Ancak Unesco'nun "Somut Olmayan Kültürel Miraslar Listesi" içerisinde yer alan "Dede Korkut" üzerine sayısız çalışmalar olmasına karşın, Dede Korkut Destanları içerisindeki boş zaman faaliyetlerinin tespiti ve bu faaliyetlerin rekreasyonel anlamda nasıl kullanılabileceğinin üzerine yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu faaliyetlerin tespit edilip rekreasyon adı altında nasıl kullanılması gerektiğine yönelik bir çalışma yapılabilmesinde fayda olacağı kanaati taşınmaktadır.

Bu bağlamda rekreasyon olgusu içerisinde değerlendirilen kültür aktarımı, tanıtım, destinasyon imajı yaratılmasına destek olan ‘animasyon’ faaliyetlerinde, Türk Kültürü’nün aslını ihtiva eden Türk Destanlarında gerçekleştirilen rekreasyon faaliyetlerinin nasıl kullanılabileceğine yönelik çalışmalar da bu alana katkı sağlayacaktır.

Ayrıca Popüler Kültür’ün bir parçası ve boş zamanı değerlendirme adına yönlendirici bir etkiye sahip olup, gişe rekorları kıran filmlerin kaynağını teşkil eden hikayelerin mitolojilerden beslendiği görülmektedir. Örneğin tüm dünyada en büyük popülerliği sahip olan ve en fazla kazancı elde eden film (2019) Hollywood sinemasının eseri olan ‘Avangers: Endgame’ filmi ekseriyetle beslendiği kaynağın ‘İskandinav Mitolojisi’ olduğu belirtilmektedir. Boş zaman değerlendirme faaliyeti adına bu hizmeti satın alan bireylerin oluşturduğu pazar düşünüldüğünde bu konu üzerinde durulması zarureti ortaya çıkmaktadır. Türkiye için bunun örneği birkaç komedi filmi(Salur Kazan: Zoraki Kahraman; Deli Dumrul: 2017 gibi) ile görülürken daha geniş kapsamlı projeler yapılması kaçınılmazdır. Dolayısıyla Türk Mitolojisinin derinliğinin kullanılarak ‘Türk Destanları ve Türk Mitolojisi’nin nasıl popüler kültürün bir parçası haline getirilebileceğine yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi ve bunun çeşitli pazarlama yöntemiyle uygulamaya konulması kanaati oluşmaktadır.

Bir başka çalışma ise sürdürülebilirlik ekseninde Türk Destanlarına yönelik gerçekleştirilebilecek sanal müzeler üzerine yapılabilir. Oluşturulacak bu müzeler sayesinde ‘Dünya’ya ait Somut Olmayan Kültürel Miraslar Listesi’ içerisinde yer alan ‘Dede Korkut, Nevruz ve Hıdrellez’ gibi Türk Kültürünün aslını ihtiva eden bu olgular sürekli canlılığını koruyabilir ve gelecek nesillere aktarılmasında yardımcı bir etken olarak kullanılabilir. Başka bir çalışma ile de yöresel/bölgesel ve yahut ulusal çapta düzenlenebilecek, Türk Kültürünü yansıtabilme gücüne sahip olan İslam öncesi ve sonrası Türk Destanları konseptli bir festival düzenlenip, gelenekselleştirilebilir. Bu sayede büyük çapta bir gelir elde edilmesinin yanında toplumu toplum yapan etmenleri oluşturan kültür ve akabinde kültürel faaliyetler sürdürülebilir bir şekilde yaşatılabilir.

Sonuç olarak; İslamiyet öncesi dönemde gelişen Türk Destanlarında boş zaman değerlendirme adına gerçekleştirilen etkinlikler, zamanın etkin ve verimli kullanılabilmesi, savaflara hazırlık, ruhi dinginlik ve hayatta başarılı olmak adına

gerçekleştirilen faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. İslamiyet sonrası dönemde gelişen Türk Destanlarında ise boş zamanı değerlendirme adına gerçekleştirilen faaliyetler aynı İslam öncesi dönemde olduğu gibi birey ve toplumun çıkarlarına olacak biçimde şekillenirken, İslamiyet aracılığıyla birçok faaliyete yüklenen kutsiyet ile birleşerek kalıcı hale gelmiş ve 21. yüz yılın modern toplumlarında da kültürün bir parçası şeklinde aktif olarak kendisini göstermeye devam etmiş/etmektedir.

KAYNAKLAR

- Aça, M., Oğuz, M. Ö., Özkan, T. S., Ercan, A. M., Ekici, M., Arslan, M., Düzgün, D., Eker, G. Ö. (2013). *Anonim Halk Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (3. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Alkubası, S. K. (2019). *Satranç ve Tavla Oyununda Argo*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Adalı, B. (2012). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Adams, J., Khan, H. T., Raeside, R., White, D. I. (2007). *Research Methods for Graduate Business and Social Science Students*. SAGE Publications India.
- Adıgüzel, S. (2010). Azerbaycan'da Nevruz Kutlamaları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 143-152.
- Ağaoğlu, Y.S. (2012). Dershaneye Devam Eden Üniversite Öğrencilerinin Okuma Nedenlerinin ve Serbest Zaman Etkinliklerine Katılımlarının Değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*. 3 (1), 4-6.
- Akkaya, Ş. (2017). Kitab-i Melik Dânişmend Gazi-Dânişmendname. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 8(1-2).
- Akova, O., Çakmak, F, T. (2015). Boş Zaman Paradigmasının Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Yaklaşımıyla İlişkisi Ve Tarihsel Süreç İçindeki Gelişimi, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 2 (3), 28-36.
- Aksoy, M. (2002). *Destanlarda ve Tarihi Kaynaklarda Alp Er Tunga (Efrasiyab)*, Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Aktürk, S. (2014). *Türkiye'de Hidrellez Etrafında Oluşan Folklorik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Akyüz, Ç. (2010). Manas Destanı'nda Alp Kadın Tipi. *Mukaddime*, 1(1), 169-180.
- Alan, S. (2019). Dîvânu Lugâti't-Türk'te Spor Ve Rekreatif Faaliyete İlişkin Terimler. *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi*, 86-109.
- Alım, M. (2011). Bir Kültürel Coğrafya Çalışması: Iğdır'da Nevruz. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 231-238.
- Ardahan, F. ve Lapa, Y.T. (2010). Outdoor Recreation: The Reasons and Carried Benefits for Attending Outdoor Sports of the Participant of Cycling and/or Trekking activities. *International Journal of Human Sciences*, 8(1), 1327-1341.
- Ardahan, F., Turgut, T. ve Kalkan, A.K (2016). *Her Yönüyle Rekreasyon*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arslan, C. (2017). Spor Arkeolojisi; Antik Dönem Olimpik Güreşler Ve Tarihsel Gelişim Süreçleri. *Uluslararası Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyumu III*. Kahramanmaraş, s. 41-47.
- Arslan, S. S., Alemdaroğlu, İ., Öksüz, Ç., Karaduman, A. A., Yılmaz, Ö. T. (2018). Genç Bireylerde Fiziksel Aktivitenin Akademik Başarı ve Depresyon Üzerine Etkisi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 6(1), 37-42.

- Artun, E. (2004). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Arvas, A. (2016). Destanlarda Eski Türk Kültürleri ve İslam (“Manas Destanı” Örneği). *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(6-7), 1-11.
- Atsız, H.N. (2015). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İrfan yayıncılık.
- Aydın, E. (2016). *İki Nevruz: 1992-2013 Nevruz Kutlamalarının Türkiye Medyasında Yansımalarının Karşılaştırılması*. Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Aydın, E., İnce, A. (2016). Determination Of Students’ Trait Anger And Anger Expression Styles Participating In Sportive Recreational Activities. *Uluslararası Anadolu Spor Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 36-55.
- Aytaç, Ö. (2002). Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt, 12, 231-260.
- Ayyıldız, T. (2015). *Rekreatif Dans Faaliyetlerine Katılan Bireylerin Serbest Zaman Tatmin Düzeylerinin İncelenmesi*. Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Küçük yıldız, A. (2011). *Satranç’ın Atası Olan Türk Zekâ Oyunu*. Mangala <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php>.
- Balcı, V., İlhan A. (2006). ‘‘Türkiye’deki Üniversite Öğrencilerinin Rekreatif Etkinliklere Katılım Düzeylerinin Belirlenmesi’’. *Spormetre, Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 11-18.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bars, M. E. (2014). Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Şor Kahramanlık Destanlarına Yansımaları. *The Journal of Social Science Studies*. 27, 379-398.
- Bayraktar, G., Erkmen, N., Aka, S. T. (2012). Aba Güreşi, Geçmişi ve Günümüze Yansıması. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (200).
- Bayraktar, G., Tozoğlu, E. (2015). Güreş Sporuna Küreselleşme Sürecinin Etkileri. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2) , 71-92.
- Bhattacharjee, A. (2012). *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices* , 2nd Ed., Anol Bhattacharjee (open access textbook), FL.
- Biol, S., Temel, V., Nas, K. (2016). Sportif Rekreasyon Aktivitelerine Katılan Bireylerin Bazı Değişkenler Açısından Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3 (1) , 66-82.
- Boratav, P. N. (1949). Battal. *İslam Ansiklopedisi* (Encyclopedia of Islam), 2, 344-351.
- Boud, B. M., Lawson F. (2002). ‘‘Tourismand Recreation: Handbook Of Planning and Design. London: Architectural.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.

- Boyras, Ş. (2008). Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 54, 105-118.
- Bozkurt, N. (2007). Ok. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C, 34, 333-335.
- Buldur, A. D., Meydan, A., Güngör, Ş. (2016). Dede Korkut Destanlarının Kültür Coğrafyası. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(3), 925-947.
- Canan, İ. (2008). *İslam'da Zaman Tanzimi*. İzmir: Işık Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1972). Türklerde Av Kültü ve Müessesesi. 7. *Türk Tarih Kongresi*, 169-175.
- Çağırkan, B. (2017). *Kültür Sosyolojisinde Metodoloji Tartışmaları: İdeoloji Olarak Kültür ve Eylem Olarak Kültür*. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (42), 147-160.
- Çağlar, E., Canlan, Y., ve Demir M., (2010). Recreational Exercise Motives Of Adolescents and Young Adults. *Journal Of Human Kinetics*, 3, 83-89.
- Çandarlıoğlu, G. (2003). *İslam öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Çınar, A. A. (1993). *Türklerde At ve Atçılık*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çiftçi, H. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (4), s. 417-434.
- Çobanoğlu, Ö. (1997). Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hidrellez. *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 51-59.
- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, N. (2004). *Dânişmend-Nâme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, N. (2018). *Satuk Buğra Han Destanı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat AŞ.
- Dever, A., İslam, A. (2015). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk kültüründe Spor Algısı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 46-61.
- Dızman, Z. Ş. (2019). Sosyal Medyanın Boşanmaya Etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 548-555.
- Doğan, O. (2006). *Bozkır Kavimlerinin Kültür ve Mitolojilerinde At*. Ankara Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Döşyılmaz, E., Şirin, Y., Kötüğ, M. (2017). Geleneksel Okçuluğun Olimpik (Modern) Okçuluk İle Farklılıklarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyumu III*.
- Durmuş, İ (2017). Türk Kültür Çevresinde Nevruz Adı. *Kafdağı*, 2(1), 11-23.
- Düzgün, Ü. (2014). *Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi*. Konya: Kömen Yayınları.
- Eberhard, W. (1996). *Çin'in Şimal Komşuları*, (çev. Nimet Uluğtuğ). Ankara: TTK Yayınları.

- Edginton, C.R. and Ford, M.P. (1985). *Leadership in Recreation and Leisure Service Organizations*. New Jersey: J. Wiley Sons.
- Eker, İ. (2010). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Konu Anlatımlı Dinlendiren Defter*. Konya: Eker Test Yayınları.
- Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A.B. (1991). Şu Destanı Hakkında. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6-11.
- Ergin, M. (2003) *Orhun Abideleri*, İstanbul: Hisar Yayınları.
- Ergun, M. (2000). Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 46(1998/1), 71-80.
- Ergin, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları. Ertığrak, N. (2018). *Battal Gazi*. Ankara: Herdem Kitabevi.
- Fişek, N. (1982). Sağlık Hizmetleri Ve İşçi Sağlığı Ailelerinin Sağlık Sorunları. *Düzenleyen Türk-İş Yayınları*. Modern Yönetim Semineri.
- Genç, A, Şener, Ü, Karabacak, H, Üçok, K. (2011). Kadın ve Erkek Genç Erişkinler Arasında Fiziksel Aktivite ve Yaşam Kalitesi Farklılıklarının Araştırılması. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 12 (3), s.145-150
- Gençoğlu, G. (2017). Dede Korkut'ta Aile Kavramının Sosyal Genetiği Üzerine. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4(12), 120-145.
- Geyikoğlu, H. (2001). Tarih Açısından Manas Destanı ve Sovyetler Birliği'ndeki Türklerin Milli Duygularına Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (16), 203.
- Göksu, E. (2016). Okla Yükselen Millet. *Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*. Kocaeli, s. 2469-2481.
- Gömeç, S. Y. (2009). *Türk Destanlarına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gömeç, S. Y. (2014). *Türk Tarihinin Ana Hatları*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Gömeç, S. Y. (2016). Türk Kültüründe At. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Bozkır Sempozyumu*. Konya, s. 819-834.
- Gülensoy, T. (2002). *Manas Destanı: Türkiye Türkçesiyle*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gültepe, N. (2015). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Resse Yayınları.
- Günay, U. (2015). Türk destanları. Çevrim-içi: <http://www.dilimiz.com/tarih/destanlar>. Html Erişim Tarihi 27.05.2020.
- Güven, Ö. (1992). *Türklerde Spor Kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Güzel, A., Torun, A. (2005). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A., Dinç, Y. (2009). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi*. (Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hazar, A. (2003). *Rekreasyon ve Animasyon*. Ankara: Detay Yayınları.

- Hazar, A. (2014). *Rekreasyon ve Animasyon. (Genişletilmiş 4. Baskı)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Huncan, Ö. S. (2009). Satuk Buğra Han. *İslam Ansiklopedisi*, C, 36. 181-182.
- İbrayev, Ş. (1988). *Destanın Yapısı*, Ankara, AKM Yayınları.
- İnan, A. (1959). Manas Destanı Üzerine Notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 7, 125-159.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. İnan, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara: TTK Yayınları.
- İnan, A. (2017). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: TTK Basımevi.
- İnternet: <http://www.tgf.gov.tr/tr/> adresinden 24.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: <http://www.tgf.gov.tr/tr/index.php/tarihce-2/> adresinden 25.03.2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: <http://www.atasporlarivakfi.org/ata-sporlarımız/> adresinden 29.03.2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: <https://ok-ucu.com/modern-okculuk/#:~:text=Modern%20ok%C3%A7uluk%2C%20belirlenmi%C5%9F%20bir%20mesafeden,buna%20%E2%80%9CChedef%20ok%C3%A7ulu%C4%9Fu%E2%80%9D%20denir.> adresinden 01.05.2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: https://thof.gov.tr/antre-tarih-d/u%42c%rua-h9y54_2_2 adresinden 25.05.2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: <https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCre%C5%9F> adresinden 23.03.2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ku%C5%9Fak_g%C3%BCre%C5%9Fleri adresinden 07.06.2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ok%C3%A7uluk> adresinden 22.03.2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: <https://unitedworldwrestling.org/> adresinden 25.03.2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: <https://worldarchery.org/World-Archery> adresinden 25.04.2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: <https://www.aa.com.tr/tr/spor/10-uluslararasi-aba-guresi-dunya-sampiyonasi-tamamlandi/1570734> 09.06.2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: <https://www.cnnturk.com/yemel-haberler/kahramanmaras/salvar-guresi-dunya-sampiyonasi-heyecani-basladi-1482220>
- İnternet: <https://www.gsdf.gov.tr/tr/spor/kusak-guresi>
- İskender, A. (2019). Boş Zaman ve Rekreasyon ile Turizm Arasındaki İlişki Üzerine Akademik Bir Araştırma. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 50-59.

- Jirmunskiy, V. M. (2011). *Türk Kahramanlık Destanları/I., II. Bölüm*. Çev.: İsmail, M., Erol, H.A., Ankara: TDK Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1984). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kafkasyalı, A. (2005). Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 149-172.
- Kalkandelen, H.A. (2002). *Büyük Türk Destanları: Alp Er Tunga Destanı, Oğuz ve Oğuzhan Destanları, Ergenekon Destanı, Manas destanı*. Ankara: Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı.
- Kapağan, E. (2019). Gelenekten Geleceğe “Nevruz”. *Karabük Türkoloji Dergisi*, 1(1), 46- 60.
- Kaplan, M. (1979). *Oğuz Kağan Destanı (Edebi Bir Tahlil)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2015). Oğuz Kağan-Oğuz Han Destanı., Sakaoğlu, S., Duymaz, A. (Editör). İslamiyet Öncesi Türk Destanları. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü*. Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü.
- Karaküçük, S. (2014). *Rekreasyon: Boş Zamanları Değerlendirme*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaküçük S. (2005). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaküçük, S., Akgül, B, M. (2016). *Ekorekreasyon Rekreasyon ve Çevre*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaküçük, S., Akgül, B.M., Kaya, S. (2017). *Rekreasyon Bilimi 2*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaküçük, S., Gürbüz B. (2007). *Rekreasyon ve Kentlileşme*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaman, A., Ateş, A., Sayın, K. (2019). *Türkiye'nin UNESCO Değerleri ve Turizm Potansiyeli*. Ankara: Eğitim Yayınevi.
- Karaman, R. (2008). Anadolu’da Nevruz Kutlamaları. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(7), 129-145.
- Karcıoğlu, U. (2017). Türk Kültüründe Atın Önemi ve Ata Sporlarımızdan Atlı Cirit Oyunu. *Anasay*, (2), 167-198.
- Kaşgarlı, M. (1985). *Divanü Lugat-it-Türk Cilt III*. (Çev. Besim Atalay), Ankara: TDK Yayınları.
- Kavlak, H.T. (2018). *Çoklu Zekâ Kuramına Göre Bireylerin Sahip Oldukları Zekâ Alanlarının Rekreasyon Tercihlerine Etkisi*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Keskin, Y. Z. (2007). Hadislere Göre Avcılık ve Avlanma Esasları. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 5(1), 33-48.
- Kılıç, A.N. Taşçı, S. (2011). Kronik Hastalıklarda Fiziksel Aktivite. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*, 08 (1), 24-29

- Kırmızıoğlu, P. G., Çeviker, A. (2017). Sportif Rekreasyon Kavramına Antropolojik Bir Bakış. *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*, 4(12), 1061-1068.
- Koçak, K. (2012). Bozkır Kültüründe Alp Karakterinin Ortaya Çıkışında Türk Geleneklerinin Etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(2), 125- 135.
- Koçekovna, Z. M.(2017). “Manas” Destanındaki Halk Oyunları ile İlgili Kurallar Aracılığıyla Ahlak Eğitimi. *Uluslararası Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyumu III*. Kahramanmaraş, s. 181-186.
- Koçyiğit M., Yıldız M. (2014). Yerel Yönetimlerde Rekreasyon Uygulamaları: Konya Örneği”. *International Journal Of Science Culture And Sport*, 211-223.
- Kozak, M. A., Bahçe, A. S. (2012). *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köksal, H. (2014). *Battal Gazi Destanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü M.F. (2006). *Milli Türk Destanı*. Sakaoğlu, S., Duymaz, A. (Editör). İslamiyet Öncesi Türk Destanları. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Kraus, R.G. (1985). *Recreation Program Planning Today*. London: Scott Foresman and Company.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2017). Edremit ve Burhaniye Tahtacılarında Hıdrellez. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 20(37), 275-291.
- Küçük, A. (2018). Türk Kültüründe Kutsal Mekan Algısı ve “Dağlar”, 2. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri, 5, 449- 450
- Küçük, A. (2018a). Türk Ağaç Kültü Etrafında Teşekkül Eden Dokuz Oğul Efsanesi ve Toplumsal İşlevleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(22), 69-76.
- Küçük, A., Küçük, M. A. (2009). *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevîlik-Bektaşilik: Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Küçük, M. A. (2013). Türk Destanlarında “Sayı” Motifinin Dinî Yansımaları. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(13), 91-109.
- Küçük, M. A. (2015). Altay ve Güney Sibirya Bölgesindeki Türk Topuluklarının Dini İnanışları. *Dini Araştırmalar*, 8(23), 191-218.
- Küçük, M. A. (2018b). *İslâm Öncesinden Sonrasına Türk Geleneğinde Bir Yaşam Stili: “Okçuluk”*. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 4(1), 178-191.
- Küçük, M. A., Silik, C. E. (2018). Hıdrellez Kültünden Dinî Ritüelli Bir Spora: “Kırkpınar Yağlı Güreşleri”. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 4(1), 83-96.
- Kürkan, F. (2019). Giresun’da Türk Su Kültürünün İzleri. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(16), 109-130.
- Köprülü, M.F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat

- Liü Hsü, C. (2006). *T'ang Shu" Eski Tang Tarihi"*. Haz. Toğan, İ., Kara, G., Baysal, C., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Lök, N., Bademli, K. (2017). Yetişkin Bireylerde Fiziksel Aktivite ve Depresyon Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (40), 101-110.
- Mandaloğlu, M. (2012). İslamiyet'ten Önce Türklerde Toplantı Ve Törenler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 162(162).
- Martin, D. C. (2008). Robert A. Stebbins Serious Leisure: A Perspective for Our Time. *Contemporary Sociology*, 37(3), 274.
- Mete B, Ağaoğlu S. (2003). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kurupelit Kampüsü Akademik Ve İdari Personelin Rekreatif Aktivitelere Katılım ve Bakış Açılarının İncelenmesi*. Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi, Ankara. 421.
- Metin, C.T., Kesici, M., Kodaş, D. (2013). "Rekreasyon Olgusuna Akademisyenlerin Yaklaşımı". *Journal Of Yaşar University*, 30(8), 5021-5048.
- Mirzeoğlu, N. (Editör). (2006). *Spor Bilimlerine Giriş*, Ankara: Spor Yayınevi.
- Naskali, E.G., Altun, H.O. (2008). *Av ve Avcılık Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.
- Ocak, A. Y. (1993). Dânişmendname. *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 478-480.
- Oğuz, M. Ö. (2004). Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları. *Millî Folklor*, 62, 5-7.
- Ocak, A. Y. (2007). *Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü: İslam-Türk İnançlarında*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Onat, A., Orsoy, S., Ercilasun, K. (2004). *Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-Nu (Hun) Monografisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Onay, İ. (2015). İslam Öncesi Türk Kültüründe Avcılığın Temelleri ve İktisadi, Askeri, Dini Değeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41).
- Ongun, A. (1999). *Türk Kültüründe Av*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum
- Ögel, B. (1981). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1991). *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi: Orta Asya kaynak ve Buluntularına Göre*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi, I. cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öğüt, S. (1991). At. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C, 4, 32.
- Ölçücü, B., Vatanserver, Ş., Özcan, G., Çelik, A., Paktaş, Y. (2015). Üniversite Öğrencilerinde Fiziksel Aktivite Düzeyi İle Depresyon Ve Anksiyete İlişkisi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4, 294-303.
- Önal, M. N. (2011). Muğla'da Nevruz. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(2).

- Önal, M.N., Dalgın, T., Karadağ, L. (2018). Kırsal Turizm Bağlamında Muğla'da Dağ Kültü, Eren Kültü Kapsamındaki Gelenekler ve Şenlikler. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2330-2342.
- Öngel, H. B. (2001). Gelişim Sürecinde Erken İç Asya Türk Okçuluğu. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 189-215.
- Öngel, H. B. (2001). *Türk Kültür Tarihinde Spor*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Özarslan, M. (2003). Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü. *Türkbilig*, (5), 94-102.
- Özcan, A. (1996). Güreş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C, 14, 317-320.
- Özdemir, G. (2017). *Geleneksel Bir Sporun Coğrafyası: Kırkpınar(Edirne) ve Çardak (Çanakkale) Yağlı Güreşleri*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Özdönmez, M., İstanbullu, T., Akesen, A., Ekizoğlu, A. (1996). *Ormancılık Politikası*, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3968. Orman Fakültesi Yayın, (435).
- Özen, N. (2012). *Türk Kültür Tarihinde Spor ve Türklerin Spora Katkıları*. Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Batman.
- Özgül, O. (2015). Erzurum Bölgesi Kaya Panoları. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 5, 169-198.
- Özkan, İ. (2009). Ergenekon Destanı Hakkında. *Türk Yurdu Dergisi*, 29(265), 43-46.
- Özkan, İ. (2013). Abdülkerim Satuk Buğra Han Destanı. *Bengü Bitig, Dursun Yıldırım Armağanı*, 1-22.
- Özkan, İ. (2020). Bulgaristan Türklerinde Nevruz ve Hıdrellez Kutlamaları. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 2(1), 1-24.
- Özkafa, F. (2018). Okçuluk ve Hat Sanatı. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 7(3).
- Öznur, Ş. (2013). Kıbrıs'ta Nevruz Ve Nevruz'la İlgili Etkinlikler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 6(12), 69-77.
- Öztürk, A. (1985). *Türk Anonim Edebiyatı*, İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Öztürk, A. (2012). *Çağların İçinden Türk Destanları*, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Polga, İ. (1998). *Milli Takım Seviyesindeki Greko-Romen ve Serbest Stil Türk Güreşçilerinin Sosyo-Ekonomik Yapılarının Araştırılması*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Pulur, A. (2017). Geleneksel Sporlar ve Ahlak. *Uluslararası Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyumu III*. Kahramanmaraş, s. 50-51.
- Sağım, O. (2015). *Türk Kültüründe Kuşak Güreşi*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Özer, O. (2015). *Av Turizmi Ve Görsel Medya: Yaban TV'nin Türkiye'deki Yerli Turist Avcıların Tutumlarına Yönelik Etkileri*. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Sakaoğlu, S. (1992). Battal-nâme. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Bellekten*, 35(1992), 67- 74.
- Sepetçioğlu, N. (1995). *Karşılaştırmalı Türk Destanları*, İstanbul: Akran Yayınları.
- Sert, M., Biçer, B. (2007). *Dânişmend Gazi Destanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sertkaya, O. F. (1992). Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Mülâhazalar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Bellekten*, 40(1992), 9-27.
- Sevil, T., Şimşek, K. Y., Katırcı, H., Çelik, O., Çeliksoy, M. A., Kocaekşi, S. (2012). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Sevin, H., Şen, K . (2019). Öğretmenlerin Rekreasyon Aktivitelerine Katılım Düzeyleri İle Yaşam Mutluluğu ve İş Performansları Arasındaki İlişki. *Dini Araştırmalar Dergisi*, (22)55, 213-232.
- Sezen, L. (1999). İlyaz Bayramları (Nevruz-Hıdrellez). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (12).
- Sivrikaya, Ö. (2017). At Kültürü ve At yarışları-Düzce Örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 564-573.
- Suiçmez, H. (2000). *Türkiye ve İngiltere'deki Sportif Rekreasyon Yöneticilerinin Karakteristik Özellikleri*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon.
- Sümer, F. (1995). Eski Türk Atçılığı Hakkında Notlar. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, (107).
- Şafak, İ. (2003). Türkiye'deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri. *Türkiye Ormanlık Dergisi*, 4(2), 133-148.
- Şengül, A. (2006). Türk Kültüründe Nevruz ve Anadolu'da Nevruz Kutlamaları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (26), 61-73.
- Şentürk, Z. (2019). Sosyal Medyanın Boşanmaya Etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 548-555.
- Taşagıl, A. (2012). *Göktürkler I*. Ankara: TTK Yayınları.
- Tayga, Y. (1990). *Türk Spor Tarihine Genel Bir Bakış*. Ankara: GSGM Spor Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- TDK (2011). *Türkçe Sözlük*: Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F.K. (1965). Türk Destanları. *Türk Kültürü Dergisi*, 3(33), 577-582 Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Togan, Z.V. (2002). *Türk Destanının Tasnifi, Türkler Ansiklopedisi* (3.cilt). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Torkildsen G. (2005). *Leisure and Recreation Management*. New York: Taylor and Francis Group.
- Turgunbayer, C. (2007). Türk dünyası destanlarında ortak motifler üzerine. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (24), 93-102.

- Tümer, G., Küçük, A., Küçük, M. A. (2018). *Dinler tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Türkmen, M. (2009). Dünden Bugüne Türk Toplumlarında Çevgen/Çöğen/Çevgan/Polo Oyununa Genel Bir Bakış. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 183, 479-492.
- Uçkun, R. K. (1992). *Dânişmendname 'deki Epik ve Dini Unsurlar*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Uğurlu, N. (2012). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Uzun, M., Hazar, M., Döşyılmaz, E., Kaplan, M. (2004). Kahramanmaraş İlinde Yapılan Folklorik Güreşler ve Sosyal Hayata Etkileri. *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*. Kahramanmaraş, s. 1053-1063.
- Vural, F. G. (2013). *Manas Destanı'nda Yer Alan Müzikal Öğeler*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Yetiş Ü. (2008). *Orta Öğretim Öğrencilerinin Boş Zaman Değerlendirme Eğilimleri*, Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Yetiş, K. (1994). Destan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul.
- Yılbır, S. (2006). *Türk Destanlarında İnanç ve İnanışlar*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), s.7-17.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, D. (1979). *Türk Spor Tarihi*. İstanbul: Ser Yayıncılık.
- Yıldız, N., Radlov, V. V. (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız kültürü ile ilgili tespit ve tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Yönel, G., Türkmen, M. (2017). Türk Kültür Yaşamında Okçuluk. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(55), 523-533.
- Zülal A. (2002). Sağlık İçin Hareket Edin. *Bilim ve Teknik Dergisi*. 417, 72-75.
- Касенов, А. (2017). Göçebe Oyunları-Milletin Gururu. *Uluslararası Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyumu I. Kahramanmaraş*, s. 194-196.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı	Aksu, Hasan Suat
Doğum Tarihi ve Yeri:	1994, İzmir
Medeni Durum	Bekar
E-mail	hasansuat.aksu@gmail.com

Eğitim Bilgileri

Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi
Lisans	Gazi Üniversitesi
Lise	Çeşme Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek

İş Deneyimi

- Radisson Blue / Çeşme (F&B departmant, Tittle: Captain)
- Sheraton / Çeşme (F&B deperatmant, Tittle: Captain)
- Hilton / İzmir (Front Office: Tittle: Receptionist)
- Alarga / İzmir (Kitchen: Chef)
- Empati Cafe / Ankara (Kitchen: Chef)
- Miam / Bodrum (F&B deperatmant, Tittle: Captain)
- Selçuk Üni. Turizm Fakültesi Rekreasyon Yönetimi Bölümü(Arş. Gör.)

Yabancı Diller

İngilizce

